

НАУКОВИЙ ВІСНИК: ФІНАНСИ, БАНКИ, ІНВЕСТИЦІЇ

2008 №1 (1)

Сімферополь
2008

НАУКОВИЙ ВІСНИК: ФІНАНСИ, БАНКИ, ІНВЕСТИЦІЇ
№1(1) 2008

Науково-практичний журнал

Заснований у 2008 році

Національною академією природоохоронного та курортного будівництва
(НАПКБ)

(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації КВ №14183 — 3154Р від 20.06.2008 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Воробйов Юрій Миколайович — доктор економічних наук, професор, головний редактор
Чепурко Віктор Васильович — доктор економічних наук, професор, заступ. головного редактора
Алексеєнко Людмила Михайлівна — доктор економічних наук, професор
Бережна Ірина Вікторівна — доктор економічних наук, професор
Бузні Артемій Миколайович — доктор економічних наук, професор
Вишневській Валентин Павлович — доктор економічних наук, професор, член-кор. НАНУ
Вожжов Анатолій Павлович — доктор економічних наук, професор
Єфремов Олексій Володимирович — доктор економічних наук, професор
Крупка Михайло Іванович — доктор економічних наук, професор
Новиков Юрій Миколайович — доктор економічних наук, професор
Пасічник Юрій Васильович — доктор економічних наук, професор
Примостка Людмила Олександрівна — доктор економічних наук, професор

Журнал виходить чотири рази на рік

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції

Відповідальність за добір і викладання фактів несуть автори.
Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

Адреса редакції:

Україна, Автономна Республіка Крим, 95493, м. Сімферополь, вул. Київська, 181
Національна академія природоохоронного та курортного будівництва
Кім. 323, тел (8 – 0652 – 26-79-70) – кафедра фінансів і кредиту
E-mail: finance_napks@mail.ru, blolge@rambler.ru

ЗАСНОВНИК:

Національна академія природоохоронного та курортного будівництва

Відповідальний секретар — Воробйова О.І., к.е.н., доцент
Літредактор — Рогатенюк Е.В., к.е.н., доцент
Коректор — Сушкова О.Є.
Комп'ютерна верстка — Блажевич О.Г.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Національної академії природоохоронного та курортного будівництва (протокол №4 від 25.12. 2008 р.)

© НАПКБ
© «Науковий вісник:
Фінанси, банки, інвестиції»

ЗМІСТ

Привітання С.І. Федоркіна	6
Вступне слово Ю.Н. Воробьєва	7
Фінанси	
Воробйов Ю.М. Фінансові Ресурси Акціонерних Компаній Та Фінансово-Промислових Груп України	8
Рогатенюк Е.В. Про пріоритетні напрями реструктуризації фінансової системи в умовах трансформаційної економіки	18
Нехайчук Ю.С. Про заходи щодо поліпшення фінансового стану підприємств і подолання впливу фінансової кризи на реальний сектор економіки	24
Землячов С.В., Землячева О.А. Основні поняття і принципи, що використовуються в організації роботи фонду соціального страхування по тимчасовій втраті працездатності	27
Пожарицька І.М., Плугарь Є.В. Методологічні основи державного фінансового аудиту	32
Усков І.В. Модель побудови ефективної системи міжбюджетних відносин АР Крим	36
Ворошило В.В. Типологія фінансових рішень домогосподарств	40
Туманова О.А. Особливості страхування в сільському господарстві	42
Гутаріна С.О. Еволюція поглядів на фінансування місцевих органів влади	45
Банки	
Воробйова О.І. Банківська система: сутність і значення в розвитку суспільного виробництва	50
Бондар О.П. Місце комерційних банків на фондовому ринку України в сучасних умовах	59
Срібна К.А. Групування банківських установ на рівні АР Крим	63
Інвестиції	
Плаксієнко В.Я., Блажевич О.Г. Інвестиції в аграрне виробництво в сучасних умовах розвитку економіки України	68
Нехайчук Д.В. Інвестиції у водогосподарський комплекс: обґрунтування і розрахунок	72
Срібний В.І. Оцінка економічної безпеки в аспекті інвестиційного розвитку АР Крим	76
Методика викладання фінансово-економічних дисциплін	
Ковальов А.А. Практична реалізація економічних питань охорони праці в учбових програмах вузу	80

СОДЕРЖАНИЕ

Приветствие С.И. Федоркина	6
Вступительное слово Ю.Н. Воробьева	7
Финансы	
Воробьев Ю.Н. Финансовые ресурсы акционерных компаний и финансово-промышленных групп Украины	8
Рогатенюк Э.В. О приоритетных направлениях реструктуризации финансовой системы в условиях трансформационной экономики	18
Нехайчук Ю.С. О мерах по улучшению финансового состояния предприятий и преодолению влияния финансового кризиса на реальный сектор экономики	24
Землячев С.В., Землячева О.А. Основные понятия и принципы, используемые в организации работы фонда социального страхования по временной потере трудоспособности	27
Пожарицкая И.М., Плугарь Е.В. Методологические основы государственного финансового аудита	32
Усков И.В. Модель построения эффективной системы межбюджетных отношений АР Крым	36
Ворошило В.В. Типология финансовых решений домохозяйств	40
Туманова Е.А. Особенности страхования в сельском хозяйстве	42
Гутарина С.А. Эволюция взглядов на финансирование местных органов власти	45
Банки	
Воробьева Е.И. Банковская система: сущность и значение в развитии общественного производства	50
Бондарь А.П. Место коммерческих банков на фондовом рынке Украины в современных условиях	59
Срибная Е.А. Группировка банковских учреждений на уровне АР Крым	63
Инвестиции	
Плаксиенко В.Я., Блажевич О.Г. Инвестиции в аграрное производство в современных условиях развития экономики Украины	68
Нехайчук Д.В. Инвестиции в водохозяйственный комплекс: обоснование и расчет	72
Срибный В.И. Оценка экономической безопасности в аспекте инвестиционного развития АР Крым	76
Методика преподавания финансово-экономических дисциплин	
Ковалев А.А. Практическая реализация экономических вопросов охраны труда в учебных программах вуза	80

CONTENTS

Greeting S.I. Fedorkin	6
Introductory word Y.N. Vorobyov	7
Finances	
Vorobyov Y.N. Financial resources of joint-stock companies and financial industrial groups of Ukraine	8
Rogatenyuk E.V. About directions of priorities restructuring financial system in the conditions of transformation economy	18
Nehaychuk U.S. About the measures for improvement of the financial condition of the enterprises and overcoming the influence of financial crisis on a real sector of economy	24
Zemlyachev S.V., Zemlyacheva O.A. Basic concepts and principles, in-use in organization of work of fund of social security on the temporal loss of ability to work	27
Pozharytskaya I.M., Plugar H. Methodological bases of state financial audit	32
Uskov I.V. Model of construction of the effective system of the interbudgetary relations AR Crimea	36
Voroshilo V. Typology of financial decisions of households	40
Tumanova E. Feature of insurance in agriculture	42
Gutarina S. Evolyuciya looks to financing of local authorities	45
Banks	
Vorobyova E.I. The banking system: essence and importance in development of social production	50
Bondar A.P. Place of commercial banks at the fund market of Ukraine in modern terms	59
Sribnaya K. Groupment of bank institutions at level of Crimea	63
Investments	
Placsienko V.Ya., Blazhevych O.G. Investments in agrarian production under the modern condition of developing Ukraine's economy	68
Sribniy V. Estimation of economic safety in the aspect of the investment's development of Crimea	72
Nehaychuk D.V. The investments in water-economic complex: motivation and calculation	76
Method of teaching of finance and economical disciplines	
Kovalev A.A. Practical realization economic questions of guarding labour in programs higher educational establishment	80

Шановні автори та читачі журналу!

З 2008 року в Національній академії природоохоронного та курортного будівництва (НАПКБ) кафедрою фінансів і кредиту починається випуск нового науково-практичного журналу «Науковий вісник: фінанси, банки і інвестиції».

Цей журнал буде публікувати найкращі роботи науковців з фінансів, банківництва, інвестиційної діяльності.

Редакція запрошує наукову спільноту України приймати активну участь у підготовці теоретико-методичних, науково-практичних статей, аналітичних матеріалів, рецензій тощо, що буде складати основу подальших випусків нашого журналу. Планується, що журнал буде виходити чотири рази на рік.

Бажаємо усім авторам і читачам журналу плідної співпраці, натхнення, нових наукових здобутків.

З повагою,

головний редактор, д.е.н., професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Національної академії природоохоронного
та курортного будівництва

Ю.М. Воробйов

УДК 336.64

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ АКЦІОНЕРНИХ КОМПАНІЙ ТА ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП УКРАЇНИ

Воробйов Ю.М., д.е.н., професор, НАПКБ

Фінансові ресурси є основою для здійснення операційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, зокрема акціонерних компаній реального та фінансового секторів економіки, а також створених на їх основі сучасних фінансово-промислових груп.

В українській науковій літературі [1, 2, 3] і законодавстві [4] замість акціонерних компаній частіше використовується поняття «акціонерне товариство» або корпоративні структури. Проте акціонерні товариства за своїми масштабами, ефективністю, можливостями фінансово-господарської діяльності суттєво відрізняються. Тому значна частина науковців та фінансових аналітиків [5, 6, 7, 8, 9] з метою підкреслити великі масштаби та фінансово-економічні можливості найкрупніших акціонерних товариств, дають їм назву акціонерні компанії, які об'єднують різні види економічної діяльності, здійснюють експортно-імпорتنі операції, формують і використовують фінансові ресурси з різних джерел власних і (чи) позикових коштів. Ми згодні з підходом цих науковців, що відокремлюють із великої кількості акціонерних товариств України найбільш могутні, та одержали назву — акціонерні компанії.

Наймогутніші акціонерні компанії є основою розвитку продуктивних сил країни. Вони забезпечують значні обсяги виробництва ВВП, створюють фінансові ресурси та формують основну частину державного і місцевих бюджетів України. Найбільш потужні акціонерні компанії реального сектору економіки, поєднуються з наймогутнішими акціонерними компаніями фінансового сектору економіки, що дає змогу створити корпоративні структури або фінансово-промислові групи, які суттєво впливають на створення ВВП, формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів між усіма економічними суб'єктами країни.

В економічній літературі питанням формування і використання фінансових ресурсів приділяється значна увага [10, 12, 13]. Проте значно менше розглядаються проблеми формування і використання фінансових ресурсів акціонерних компаній та фінансово-промислових груп. Тому основною метою даної статті є дослідження проблем формування і використання фінансових ресурсів акціонерними компаніями і фінансово-промисловими групами України.

В Україні створено близько 36 тисяч акціонерних товариств. Однак більшість з них є невеликими суб'єктами господарювання, а значна їх частина за своїми масштабами фінансово-господарської діяльності, чисельністю персоналу відноситься до малих підприємств. Тому в цій роботі розглядаються акціонерні товариства та створенні на їх основі фінансово-промислові групи, які мають значні обсяги своєї діяльності, великі доходи та прибутки, займають провідне місце в українському економічному середовищі.

В Україні існує близько 1,5 тисяч акціонерних компаній, які за своїми масштабами та фінансово-господарськими показниками, відповідають суті поняття «акціонерна компанія». Проте необхідно вказати, що тільки найкращі акціонерні компанії включаються до рейтингу найкращих компаній України, що проводить журнал «ТОП-100. Найкращі компанії України».

До цих акціонерних компаній належать суб'єкти господарювання усіх видів економічної діяльності, зокрема промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, торгівлі, фінансів і страхування.

За матеріалами журналу ТОП-100 [8] найкращими 50 акціонерними компаніями України, що забезпечили максимальний обсяг чистого доходу за 2007 рік, були такі суб'єкти господарювання (табл. 1).

Рейтинг наведених компаній був складений за загальними обсягами чистого доходу, що одержують суб'єкти господарювання від основної операційної діяльності. До 50 найбільших акціонерних компаній за чистим доходом увійшли 6 енергетичних компаній, 12 металургійних компаній, 10 нафтогазових компаній, 6 машинобудівельних компаній, 3 компанії, пов'язаних із зв'язком, 3 добувних компаній, 6 транспортних компаній, 4 компаній інших видів діяльності. Звідси, можливо зробити висновок, що абсолютна більшість наведених компаній належить до суб'єктів господарювання реального сектору економіки, які виготовляють продукцію чи товари, виконують різні роботи та обслуговують сучасні соціально-економічні потреби суспільства. Функціонування цих компаній суттєво впливає на виробництво валового внутрішнього продукту країни, промислової продукції, енергії, палива, транспортування різних видів вантажів та пасажирів і таке інше.

У 2006 році чистий дохід 50 найбільших компаній країни складав 355115,46 млн. грн. У 2007 році він досяг суми 462888,04 млн. грн. або збільшився в 1,3 рази. Чистий прибуток у 2006 році досягав 24625,51 млн. грн. У 2007 році цей показник збільшився до 30540,63 млн. грн. або в 1,24 рази. Рівень рентабельності продаж склав 6,6%, а рівень рентабельності активів 7,2%. Продуктивність праці у цих компаніях складає 0,524 млн. грн. на 1 робітника.

Показники чистого доходу та прибутку 50 найкращих компаній України за 2007 рік

Компанія	Чистий дохід, млн. грн.		Чистий прибуток, млн. грн.		Активи, млн. грн.	Кількість робітників	Рентабельність продаж, %
	2006	2007	2006	2007			
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Укргаз-Енерго	16754,62	35765,82	865,56	940,93	11189,69	152	3,52
2. Енергоринок	24725,82	30993,76	99,97	916,43	18451,96	209	3,2
3. Метінвест Холдинг	11177,15	20367,46	289,92	616,52	6377,08	314	3,98
4. АкселорМіттал Кривий Ріг	14399,01	18810,06	2930,93	3798,48	14932,32	46996	26,53
5. Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	14392,96	17893,82	910,56	1417,21	12167,04	57610	11,07
6. НАК «Нафтогаз України»	22191,95	17277,87	2040,75	3124,16	45235,87	578	20,07
7. Металургійний комбінат «Азовсталь»	12523,31	16377,32	1103,16	2122,71	12795,57	22966	16,95
8. Лисічанська нафта інвестиційна компанія	12016,15	13877,19	34,88	126,53	3955,69	3790	1,3
9. Укртатнафта	13732,78	13573,86	20,43	0,47	1588,70	4415	0,5
10. Запорізький автомобілебудівний завод	6951,82	12950,88	98,97	564,17	5488,46	16484	5,02
11. ТНК-ВР Комерс	11572,95	12749,02	-17,31	219,07	1528,33	168	2,27
12. Корпорація «Індустріальний Союз Донбасу»	8778,75	11989,65	672,62	1124,28	10970,83	555	12,59
13. ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України»	11220,56	11131,42	-1044,5	-1062,4	7227,96	565	-9,95
14. Київстар	8785,09	11028,52	2676,69	4025,47	15246,85	4543	47,44
15. Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»	7889,94	9746,55	731,20	553,78	7226,38	20487	7,58
16. «Донецьксталь» — металургійний завод	6289,22	9634,99	371,22	629,93	4622,38	10985	8,95
17. ДК «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України»	6508,98	9208,87	6,99	708,63	18667,00	26714	13,95
18. ДТЕК	5048,79	8968,80	492,90	1193,45	13402,16	—	—
19. Алчевський металургійний комбінат	6179,72	8964,65	245,10	324,99	8945,30	18286	5,47
20. Корпорація «Богдан»	5500,82	8828,19	120,77	482,31	6605,58	—	—
21. НАЕК «Енергоатом»	6835,02	8303,07	2956,62	345,14	46093,45	35852	6,34
22. МТС Україна (Український мобільний зв'язок)	7269,07	8056,07	1935,64	1724,58	11186,27	3430	29,3
23. Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського	5754,24	7902,57	449,03	538,49	4708,90	18477	8,79
24. Інтерпайп Україна	5674,30	7534,39	548,28	627,08	2882,43	339	11,01
25. Північний ГЗК	4091,60	7407,42	788,36	1838,09	5313,57	11601	33,11
26. Днепрообленерго	5934,35	7068,70	19,98	28,35	2185,01	8601	0,11
27. Укртелеком	6701,16	6808,92	467,82	267,19	12694,23	107753	8,46
28. Вугіль України	6181,01	6306,20	26,35	-48,01	1031,32	201	-0,76

1	2	3	4	5	6	7	8
29. Метро Кеш енд Кері	4213,01	6213,62	31,90	66,96	2967,27	5945	1,85
30. Азовмаш	4746,07	5336,08	3,87	3,12	2983,06	17700	?
31. ДП «Укрзалізничпостача»	4544,12	5273,37	0,28	0,33	665,73	288	0,11
32. Єнакієвській металургійний завод	3544,53	5125,95	156,54	150,85	2480,09	7935	4,1
33. Південно-Західна залізниця	4233,03	5076,13	30,29	209,55	16014,07	68454	7,03
34. Укрнафта	8379,08	4929,14	2412,56	1237,95	10528,52	31745	32,42
35. Авдєєвській коксохімічний завод	3270,82	4867,89	52,48	-207,10	7388,18	6544	-2,23
36. Придніпровська залізниця	3960,10	4732,85	34,47	65,75	10043,60	64469	2,17
37. Донецька залізниця	4001,27	4715,08	91,33	22,79	10618,10	67449	1,02
38. ІНТЕРПАЙП Нижнедніпровській трубопрокатний завод	3809,17	4688,97	563,99	433,15	3600,62	8462	13,21
39. ДК «Укргаздобич» НАК «Нафтобаз України»	3775,94	4678,73	454,37	483,07	12886,65	21046	16,69
40. Київенерго	3283,85	4624,09	18,74	6,15	3231,16	13315	0,32
41. Нікопольській завод феросплавов	2651,18	4575,09	1,15	4,86	1722,80	7752	0,88
42. Метален	4352,74	4552,30	187,51	42,73	2777,07	1678	1,28
43. Східенерго	3544,60	4502,65	679,61	637,99	1407,80	6264	18,84
44. Концерн «НІКО»	2245,88	4408,20	28,19	80,13	643,87	1231	?
45. Макіївській металургійний завод	2904,96	4372,92	-253,83	-132,80	2068,55	11565	-2,47
46. Донецькій Індустріальний Союз	2466,18	4251,49	5,09	26,02	1571,75	66	0,85
47. Одеська залізниця	3547,43	4206,82	114,32	154,02	8270,47	54603	5,92
48. ТД «Контініум-Галичина»	828,57	4156,11	-3,53	15,57	923,06	4377	0,49
49. Леман-Україна	2232,38	4040,24	17,50	79,57	398,44	475	2,68
50. Львівська залізниця	3499,41	4034,28	155,79	11,94	9016,44	60769	1,88
Загалом	355115,46	462888,04	24625,51	30540,63	424927,63	884203	6,60

* Складено за даними: ТОП-100 [8]

Якщо проаналізувати фінансово-господарську діяльність цих акціонерних компаній, то можливо побачити, що більшість з них суттєво покращила свої фінансові результати. Так, Укргаз-Енерго збільшила в 2007 році чистий дохід в 2,1 разів, а чистий прибуток збільшився на 108,7%. Метінвест Холдинг підвищив чистий дохід на 182,2%, а чистий прибуток зріс на 212,7%. АкселорМиттал Кривий Ріг підвищив обсяг чистого доходу на 130,6%, а чистий прибуток збільшився на 129,6%. Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча підвищив обсяг чистого доходу на 124,3%, а чистий прибуток збільшився на 155,6%. Запорізький автомобілебудівний завод підвищив обсяг чистого доходу на 186,3%, а чистий прибуток збільшився на 570,0%. Аналогічні показники мали й інші акціонерні компанії, що увійшли до п'ятдесяти найкрупніших акціонерних компаній країни. Однак серед названих компаній були і такі, що у визначеному періоді одержали не чистий прибуток, а збитки. Це ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України», який збільшив у 2007 році у порівнянні з 2006 роком свої збитки. Аналогічну картину ми маємо по компанії Вугіль України, який у 2006 році був прибутковою компанією, а в 2007 році було одержано 48 млн. грн. збитків.

Серед п'ятдесяти акціонерних компаній за обсягом одержаного чистого доходу є компанії, що у порівнянні з 2006 роком, зменшили свої показники. До таких компаній можливо віднести: НАК «Нафтогаз України», який зменшив обсяг чистого доходу на 4298,13 млн. грн., або на 22,1%; ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України», який зменшив обсяг чистого доходу на 89,14 млн. грн. або на 0,8%. Інші акціонерні компанії суттєво збільшили свій чистий дохід від основної операційної діяльності.

Аналізуючи фінансові показники можливо зробити висновок, що для здійснення операційної діяльності абсолютна більшість акціонерних компаній використовує власні можливості, перш за все кошти, що одержані від основної операційної діяльності, тобто фінансування основної операційної діяльності здійснюється за рахунок чистого доходу, який постійно збільшувався у названих суб'єктів господарювання. Цей висновок підтверджується і показниками рентабельності продажу продукції акціонерних компаній, що розглядаються.

Абсолютна більшість з 50 компаній, що аналізуються, у 2007 році мала рентабельність основної операційної діяльності на рівні вище за 3 відсотка. Однак серед розглянутих компаній були і такі, що мали значну величину рентабельності, а також ті, що стали збитковими. До найбільш рентабельних акціонерних компаній, що розглядаються, можливо віднести: АкселорМіттал Кривий Ріг — 26,53%, НАК «Нафтогаз України» — 20,07%, Київстар — 47,44%, МТС Україна (Український мобільний зв'язок) — 29,3%, Північний ГЗК — 33,11%. До збиткових компаній можливо віднести: ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України» — (рівень збитковості 9,95%), Вугіль України — (рівень збитковості 0,76%).

Наявність власних фінансових ресурсів для фінансування операційної діяльності підтверджуються також показниками рентабельності активів цих компаній (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг 50 найкращих компаній України за рівнем рентабельності активів у 2007 році

Компанії	Рентабельність активів, %	Компанії	Рентабельність активів, %
1	2	3	4
1. Східенерго	45,32	26. ДК «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України»	3,80
2. Північний ГЗК	34,59	27. ДК «Укргаздобич» НАК «Нафтогаз України»	3,75
3. Київстар	26,40	28. Алчевський металургійний комбінат	3,63
4. АкселорМіттал Кривий Ріг	25,44	29. Лисічанська нафта інвестиційна компанія	3,20
5. Інтерпайп Україна	21,76	30. Метро Кеш енд Кері	2,26
6. Леман-Україна	19,97	31. Укртелеком	2,10
7. Металургійний комбінат «Азовсталь»	16,59	32. Одеська залізниця	1,86
8. МТС Україна (Український мобільний зв'язок)	15,42	33. ТД «Контініум-Галичина»	1,69
9. ТНК-ВР Комерс	14,33	34. Донецькій Індустріальний Союз	1,66
10. «Донецьксталь» — металургійний завод	13,63	35. Метален	1,54
11. Концерн «НІКО»	12,45	36. Південно-Західна залізниця	1,31
12. ІНТЕРПАЙП Нижнедніпровський трубопрокатний завод	12,03	37. Днепрообленерго	1,30
13. Укрнафта	11,76	38. НАЕК «Енергоатом»	0,75
14. Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	11,65	39. Придніпровська залізниця	0,65
15. Днепровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського	11,44	40. Нікопольській завод феросплавів	0,28
16. Запорізький автомобілебудівний завод	10,28	41. Донецька залізниця	0,21
17. Корпорація «Індустріальний Союз Донбасу»	10,25	42. Київенерго	0,19
18. Метінвест Холдинг	9,66	43. Львівська залізниця	0,13
19. ДТЕК	8,90	44. Азовмаш	0,10
20. Укргаз-Енерго	8,41	45. ДП «Укрзалізничпостача»	0,05
21. Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь»	7,66	46. Укртатнафта	0,03

1	2	3	4
22. Корпорація «Богдан»	7,30	47. Авдеєвський коксохімічний завод	—
23. НАК «Нафтогаз України»	6,91	48. Вугіль України	—
24. Єнакіївській металургійний завод	6,08	49. ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України»	—
25. Енергоринок	4,97	50. Макіївський металургійний завод	—

* Розраховано за даними ТОП-100 [8]

Серед 50 компаній у 17 компаній рентабельність активів складала понад 10%, а ще у 12 компаній цей показник складав понад 3%. Однак були також компанії, що не мали фінансових можливостей, тому що у них був відсутній чистий прибуток. До таких підприємств можливо віднести: Авдеєвський коксохімічний завод, Вугіль України, ДК «Газ України» НАК «Нафтогаз України», Макіївський металургійний завод.

Фінансові ресурси, що використовуються для здійснення основної операційної діяльності, потребують постійного збільшення. Це обумовлено тим, що в економіці постійно зростають витрати підприємств, у тому числі й акціонерних компаній на придбання основних факторів виробництва, тобто сировини, матеріалів, оплати праці, витрат на соціальні заходи, податків і т.ін.

Для збільшення обсягів фінансування акціонерні компанії, також як і інші суб'єкти господарювання, повинні витратити відповідну частину одержаного чистого прибутку, а також залучити кошти у вигляді різних позик. Акціонерні компанії для здійснення основної операційної діяльності лише частково використовують свій чистий прибуток. Більше коштів для основної операційної діяльності залучають на умовах позик. Зокрема, практично усі акціонерні компанії використовують комерційний (товарний) кредит, а також фінансовий або банківський кредит. Якщо комерційний кредит залучається на терміни від 14 до 180 днів, то банківські кредити акціонерні компанії можуть залучити на період від 3 місяців до 1 року. В окремих випадках акціонерні компанії для здійснення операційної діяльності залучають кошти на умовах облігаційних позик на терміни від 1 до 2 років із виплатою відсотків власникам корпоративних облігацій, що придбали їх при вільному розміщенні.

Таким чином, до основних джерел формування фінансових ресурсів акціонерних компаній, які використовуються при фінансуванні основної операційної діяльності можливо віднести (рис. 1).

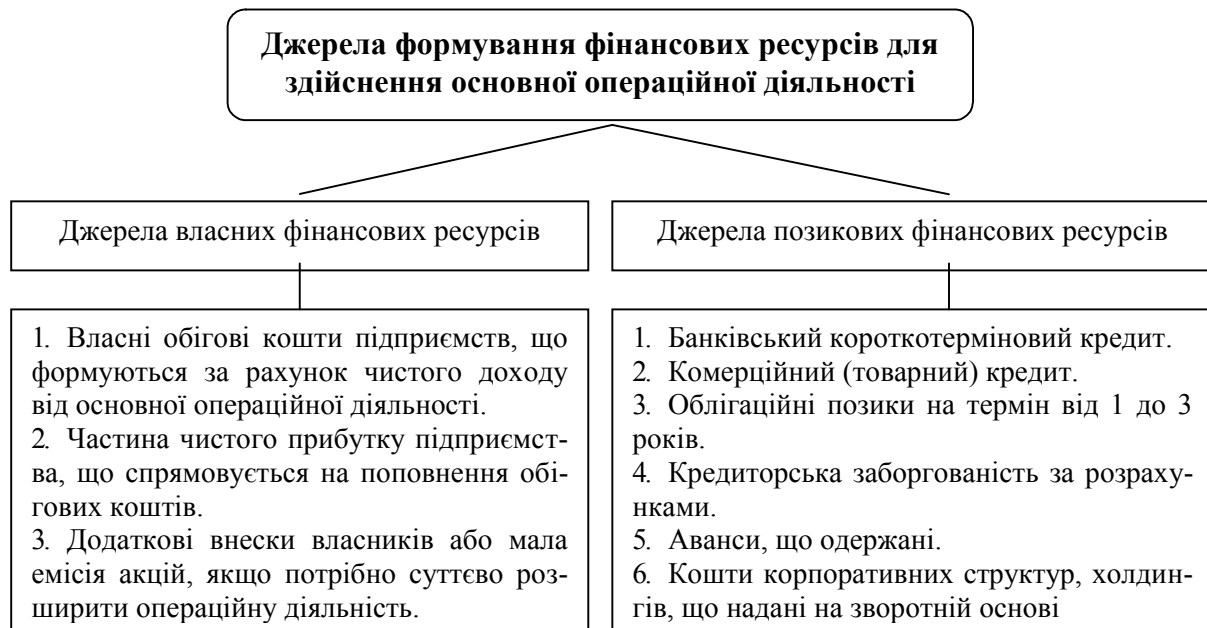

Рис. 1. Основні джерела формування фінансових ресурсів акціонерних компаній для здійснення операційної діяльності

Для більшості суб'єктів господарювання реального сектору економіки, зокрема акціонерних компаній, що досліджуються, важливе значення мають не тільки власні фінансові ресурси, а, перш за все, кошти, які вони можуть залучити на умовах різних позик.

Акціонерні компанії для своєї операційної діяльності залучають різні короткотермінові позики. Але в першу чергу вони намагаються одержати банківський кредит або залучити кошти на умовах облігаційних позик. Проте облігаційні позики як інструменти боргу відносяться до довгострокового залучення фінансових ресурсів. Для їх емісії потрібні достатньо стабільні фінансово-економічні і

політичні умови в країні. Тому для формування фінансових ресурсів для збільшення або розширення операційної діяльності вітчизняні акціонерні компанії практично не використовують облигаційні позики. Водночас компанії з іноземним капіталом частково використовують облигаційні позики для залучення додаткових фінансових ресурсів. Проте корпоративні облигації компаній з іноземним капіталом розміщуються не на вітчизняному фінансовому ринку, а на світовому фінансовому ринку, що дає змогу: по-перше, залучити в декілька разів більше фінансових ресурсів; по-друге, ці фінансові ресурси залучаються на більш вигідних умовах, ніж ті, що є на вітчизняному фінансовому ринку; по-третє, зовнішній ринок дає фінансові ресурси компаніям із іноземним капіталом у зв'язку з тим, що до таких компаній є більша довіра, ніж до вітчизняних компаній.

Значну частину фінансових ресурсів акціонерні компанії залучають у вигляді банківських позик. У 2007 році фінансово-економічні умови господарювання були достатньо привабливими, тому банки активно кредитували суб'єктів господарювання, зокрема крупні акціонерні компанії. Так, Приватбанк видав юридичним особам 19813,98 млн. грн. кредитів, що складає понад 43,06% кредитно-інвестиційного портфелю. Активно кредитував суб'єкти господарювання Укрексімбанк, який видав кредитів на 20734,74 млн. грн., що склало понад 85,95 відсотків кредитно-інвестиційного портфелю банку. Альфа-банк кредитував юридичні особи на суму 7707,96 млн. грн. або практично на 50% від загальної суми наданих кредитів. Укрпромбанк також багато кредитів надав юридичним особам на суму 7010,85 млн. грн. або 77,54%. Значні обсяги кредитування реального сектору економіки мали і такі банки, як: Промінвестбанк, Фінанси і кредит, Форум, Укргазбанк, РОДОВІД банк, Південний, Індустріалбанк, Фінансова ініціатива і т.п. [14].

Проте крупні акціонерні компанії не задоволені існуючим рівнем банківських послуг на кредитному ринку. Більшість банків дають юридичним особам кредити на не зовсім вигідних умовах. Це знаходить своє відображення в термінах кредитування, відсоткових ставках, обсягах кредитів, необхідності готувати значну кількість документів для обґрунтування доцільності й ефективності використання короткострокових кредитів. Частина акціонерних компаній, що входять до складу фінансово-промислових груп, а також тих компаній, які ефективно функціонують, мають більш вигідні умови для одержання короткотермінових кредитів для здійснення операційної діяльності. Частина компаній має значну довіру з боку банків, які дають їм позики на більш пільгових умовах, ніж іншим суб'єктам господарювання. Особливо це стосується акціонерних компаній, що мають давні зв'язки з комерційним банком, мають великі обсяги чистого доходу та чистого прибутку, їх капіталізація сягає значних показників, акції таких компаній розміщуються на ІРО (відкритому фінансовому ринку), та мають високу ринкову вартість.

Фінансові ресурси потрібні акціонерним компаніям також для здійснення інвестиційної діяльності. Ця діяльність пов'язана із значними обсягами додаткового капіталу, що може бути залучений в акціонерні компанії.

Для інвестиційної діяльності, особливо при великих масштабах інвестицій, необхідно залучати довготермінові фінансові ресурси. Такі ресурси можливо знайти як за рахунок використання частини чистого прибутку, так і за рахунок розміщення власних акцій і корпоративних облигацій на біржовому або позабіржовому ринку.

Щоб ефективно розміщувати цінні папери (акції та (чи) облигації) на фінансовому ринку необхідно мати значні обсяги капіталізації компаній. Дані про обсяги капіталізації акціонерних компаній України наведено в табл. 3.

З п'ятдесяти компаній, що розглядаються, тільки 14 увійшло до рейтингу за рівнем їх капіталізації. Таке становище обумовлено тим, що значна частина компаній, за даними який здійснюється аналіз, фактично не бажають брати участі у розміщенні своїх акцій у відкритій продажі. Звідси, практично неможливо визначити суму капіталізації акціонерних компаній. Крім того, значна частина українських акціонерних компаній є закритими акціонерними товариствами або державними акціонерними компаніями. Такі суб'єкти господарювання реального сектору економіки не здійснюють випуски акцій з метою додаткового залучення фінансових ресурсів, тим самим вони мають суттєві проблеми при формуванні коштів для здійснення інвестиційної діяльності. Більшість українських компаній фінансують інвестиційні проекти за рахунок власних внутрішніх фінансових ресурсів, а державні акціонерні компанії, крім того, ще додатково розраховують на фінансові ресурси, які можуть бути надані з державного бюджету для фінансування інвестиційної діяльності чи реалізації інноваційних проектів.

Відсутність вільного розміщення акцій на фінансовому ринку обумовлено боязню основних власників, зокрема і Фонду держмайна, що акції таких компаній можуть скупити нові акціонери, у т.ч. іноземні інвестори, що неминуче призведе до зміни власників акціонерних компаній.

Акумуляція фінансових ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності можливо за рахунок таких джерел фінансових коштів (рис. 2).

Українські акціонерні компанії мають можливості використовувати як власні, так і позикові фінансові ресурси. За рахунок зростання чистого доходу від основної операційної діяльності у абсолютній більшості компаній з'являються фінансові можливості використовувати амортизаційні відрахування на здійснення простого відтворення основного капіталу. З метою цілеспрямованого акумуляції

Рейтинг за розміром капіталізації компаній України на 08.01.2008 року

Компанії	Капіталізація, млн. грн.	Компанії	Капіталізація, млн. грн.
1. АкселорМіттал Кривий Ріг	60691,16	8. Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського	8436,73
2. Металургійний комбінат «Азов-сталь»	32606,47	9. Алчевський металургійний комбінат	5549,29
3. Північний ГЗК	28224,93	10. Днепрообленерго	5191,74
4. Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча	22707,85	11. Київенерго	4692,17
5. Укрнафта	21149,13	12. Єнакіївській металургійний завод	4615,00
6. Укртелеком	19774,92	13. Нікопольській завод феросплавів	4554,59
7. ІНТЕРПАЙП Нижнєдніпровський трубопрокатний завод	10911,71	14. Авдєєвський коксохімічний завод	3916,02

* Розраховано за даними ТОП-100 [8]

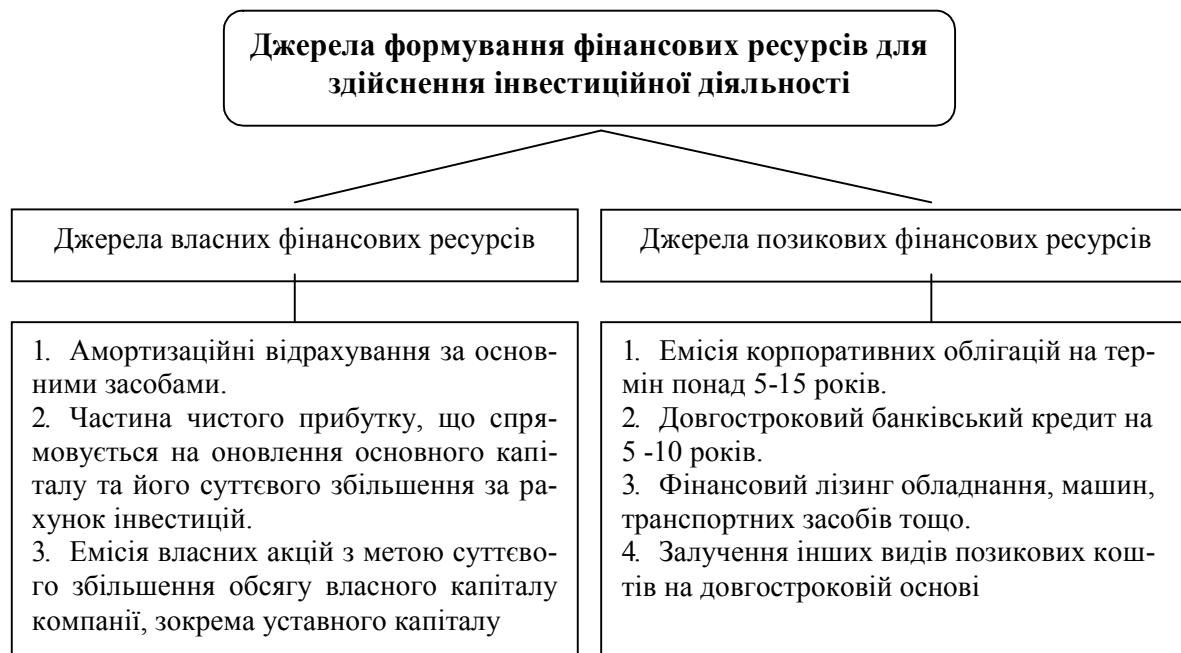

Рис. 2. Основні джерела формування фінансових ресурсів акціонерних компаній для здійснення інвестиційної діяльності

використання амортизаційних відрахувань акціонерні компанії повинні створювати власні фонди амортизаційних відрахувань. Створення таких фондів у кожному суб'єкті господарювання дасть можливість забезпечити повний облік сум амортизаційних відрахувань та дасть можливість своєчасно використовувати акумульовані фінансові кошти для оновлення основного капіталу компанії.

Акціонерні компанії, що розглядаються, мають великі обсяги основних засобів та нематеріальних активів. Тому розміри сформованих фондів амортизаційних відрахувань будуть значно більші, ніж обсяги чистого прибутку, що одержані цими компаніями за останній рік.

Використання чистого прибутку для формування фінансових ресурсів, що необхідні для інвестиційної діяльності, залежить від деяких факторів: по-перше, обсягу чистого прибутку, що може одержати компанія; по-друге, політики розподілу чистого прибутку, що застосовується в кожній компанії; по-третє, наявність зацікавленості основних власників компанії в зростанні її капіталізації за рахунок використання чистого прибутку; по-четверте, рівень конкуренції, що склався на внутрішньому і зовнішньому ринку товарів, послуг, капіталів.

Якщо власники компанії бачать, що висока конкуренція потребує здійснення додаткових заходів щодо покращення матеріально-технічної бази, то вони згодні не тільки використовувати частину прибутку для фінансування інвестиційної діяльності, але можуть приймати рішення і про додаткові внески до уставного капіталу або додаткової емісії акцій.

Проте необхідно вказати, що Закон України «Про акціонерні товариства» [4], який був нещодавно введений у дію, не має відповідної норми про обов'язки власників та топ-менеджерів акціонерних компаній щодо збільшення уставного капіталу компанії з метою забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності у фінансово-господарській діяльності на внутрішньому і зовнішньому ринку. Тому ми вважаємо, що необхідно ввести обов'язкову норму до Закону України «Про акціонерні товариства» для періодичного (1 або 2 рази в п'ять років) збільшення уставного капіталу компанії за рахунок додаткової емісії акцій. Ця норма повинна торкатися не усіх акціонерних товариств, а лише тих, що мають великі масштаби діяльності, забезпечують системні інтереси держави (державного бюджету) або значної кількості населення, виготовляють продукцію, товари, послуги, що експортуються в інші країни. Така норма дозволить суттєво підвищити капіталізацію українських акціонерних компаній, дасть можливість впровадити інновації в інвестиційні процеси на підприємствах, суттєво покращити виробничу структуру основних фондів українських компаній.

До таких компаній, які повинні періодично збільшувати обсяги уставного капіталу, треба віднести: металургійні підприємства, підприємства усіх видів машинобудування, енергетичні компанії, транспортні компанії, компанії зв'язку, добувні компанії, нафтогазові компанії, фінансові інститути, зокрема банківські установи, страхові компанії, інвестиційні компанії. Така норма повинна діяти до того часу, коли рівень капіталізації абсолютної більшості вітчизняних компаній не наблизиться до аналогічних європейських компаній.

В українській економіці, поряд з різними акціонерними компаніями, створюються і функціонують великі, середні та малі фінансово-промислові групи, які поєднують суб'єктів підприємництва реального і фінансового секторів економіки.

До найбільш відомих фінансово-промислових груп України за даними журналу ТОП-100 можливо віднести:

1. СКМ (Рінат Ахметов)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) гірничо-металургійний комплекс;
- б) енергетичний комплекс;
- в) машинобудування;
- г) фінанси;
- д) інші напрями діяльності, зокрема: телекомунікації, торгівля нафтопродуктами, виробництво глини, роздрібна торгівля, нерухомість, спорт, засоби масової інформації.

2. Приват (Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) нафтопромисловість;
- б) гірничо-металургійний комплекс;
- в) машинобудування;
- г) харчова промисловість;
- д) хімічна промисловість;
- е) аграрне виробництво;
- ж) фінанси;
- з) інші види економічної діяльності.

3. Укрпромінвест (Петро Дорошенко)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) харчова промисловість;
- б) автомобілебудування;
- в) аграрне виробництво;
- г) інші види економічної діяльності.

4. УКРСІБ (Олександр Ярославський)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) фінанси;
- б) аграрне виробництво;
- в) будівництво;
- г) хімічна промисловість;
- д) інші види економічної діяльності;

5. Фінанси і кредит (Костянтин Живаго)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) фінанси;
- б) машинобудування;
- в) металургія;
- г) хімічна промисловість;
- д) фармацевтика;
- е) інші види економічної діяльності.

6. РосУкрЕнерго (Дмитро Фірташ)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) нафтогазова промисловість;
- б) хімічна промисловість;
- в) нерухомість;
- г) спорт.

7. Група «ТАС» (Сергій Тигірко)

До цієї фінансово-промислової групи входять такі напрями економічної діяльності:

- а) фінанси;
- б) машинобудування;
- в) інші види економічної діяльності [8].

Крім названих в Україні існують ще кілька великих фінансово-промислових груп, а також значна кількість середніх і малих фінансово-промислових груп, що мають суто регіональне значення.

Формування фінансових ресурсів у фінансово-промислових групах здійснюється декількома шляхами. По-перше, кожна компанія або суб'єкт господарювання, що входить до складу тієї чи іншої фінансово-промислової групи формує фінансові ресурси на тих умовах, що були розглянуті нами вище, тобто за рахунок власних внутрішніх і (чи) позикових фінансових коштів. По-друге, до складу фінансово-промислових груп, що розглядаються, обов'язково входять фінансові інститути, зокрема, банки, страхові компанії, інвестиційні компанії тощо. За рахунок цих фінансових установ відбувається пільгове фінансування господарської діяльності суб'єктів підприємництва, що входять до цієї фінансово-промислової групи. По-третє, суб'єкти господарювання, що входять до фінансово-промислової групи можуть на умовах добровільної угоди або на умовах загальних зобов'язань для усіх членів групи виділяти відповідну суму фінансових коштів з метою фінансування інвестиційної діяльності тих підприємств, які не мають можливості залучити додаткові фінансові ресурси за іншими методами. По-четверте, суб'єкти підприємництва, що входять до складу фінансово-промислової групи можуть здійснювати відрахування коштів для створення загального фонду фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності або загального страхування на випадок погіршення кон'юнктури для більшості підприємств, що входять до фінансово-промислової групи. По-п'яте, фінансово-промислова група може виступати гарантом для залучення коштів з державного бюджету або з відкритого світового фінансового ринку.

Проте в більшості випадків суб'єкти господарювання, що включаються до складу фінансово-промислової групи формують свої фінансові ресурси самостійно, тобто за рахунок власних внутрішніх фінансових коштів, а також за рахунок різних видів позичок. Переваги фінансово-промислової групи для більшості підприємств полягають в тому, що при необхідності підприємства можуть звернутися до фінансових установ, що входять до складу групи, а також одержати фінансову підтримку з боку інших підприємств група чи з загального фонду фінансування господарської діяльності фінансово-промислової групи.

Формування фінансово-промислових груп має велике значення як для фінансового забезпечення господарської діяльності підприємств, так і можливість протистояти конкуренції з боку вітчизняних та іноземних компаній, корпорацій, холдингів тощо. Створення фінансово-промислових груп в Україні необхідно розглядати як позитивний процес, що відповідає загально світовим тенденціям у розвитку сучасної економіки. При цьому забезпечується концентрація і централізація фінансів, капіталу, грошових потоків, активів, економічних ресурсів, зокрема людських, підприємницьких, інформаційних тощо.

Необхідність концентрації і централізації фінансів і капіталів обумовлена глобальними процесами, що відбуваються в сучасній світовій економіці. Глобалізація економіки суттєво впливає на рівень конкуренції, який дедалі все сильніше впливає на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств. Сучасна акціонерна компанія, яка не входить до складу фінансово-промислової групи може не вижити в умовах жорсткої конкуренції на внутрішньому чи зовнішньому ринку.

Як показує світовий і вітчизняний досвід розвитку сучасних компаній необхідно концентрувати фінансові ресурси для розширення господарської діяльності, прискорення інвестиційно-інноваційних процесів, постійного оновлення продукції тощо.

Українські фінансово-промислові групи ще не досягли відповідного рівня розвитку, а тому вони не можуть на рівних конкурувати з світовими транснаціональними корпораціями і компаніями. В більшості випадків вітчизняні фінансово-промислові групи за рівнем формування і використання фінансових ресурсів не можуть конкурувати з аналогічними фінансово-промисловими групами Росії, Казахстану, Польщі, Чехії, Угорщини й інших країн світу, що не мають значного досвіду створення транснаціональних фінансово-промислових груп.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можливо сформулювати такі висновки:

1. Акціонерні компанії України забезпечують формування фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел фінансових коштів. Для фінансування основної операційної діяльності використовуються власні оборотні кошти, які створюються за рахунок постійного збільшення

чистого доходу від основної операційної діяльності. Якщо компаніям бракує цих коштів, то вони використовують частину чистого прибутку та позикові фінансові ресурси у вигляді банківських короткострокових кредитів, комерційних (товарних) кредитів або облігаційних позик на терміни 1-2 роки.

2. Для здійснення інвестиційної діяльності практично усі акціонерні компанії використовують амортизаційні відрахування, частину чистого прибутку, додаткову емісію акцій, та позикові кошти у вигляді довгострокових банківських кредитів, корпоративних облігаційних позик на терміни від 5 до 15 років, фінансовий лізинг тощо.

3. Фінансово-промислові групи до складу яких входять різні суб'єкти господарювання реального і фінансового секторів економіки використовують власні можливості для формування необхідних обсягів фінансових ресурсів. Це дозволяє зробити наявність в групі відповідних фінансових установ, зокрема банків, які мають завдання фінансувати господарську діяльність усіх економічних суб'єктів фінансово-промислової групи. Якщо цих коштів бракує компаніям фінансово-промислової групи, то вони виходять на світові фінансові ринки, де залучають значні за обсягами фінансові ресурси на більш пільгових умовах, ніж в Україні на умовах розміщення корпоративних облігацій або залучення довгострокових банківських кредитів. При цьому фінансово-промислова група є гарантом за своєчасним повернення позикових коштів членами цієї групи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств / Ігор Володимирович Зятковський. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 228 с.
2. Ковальчук С.В. Фінанси: навч. посіб. / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. — Львів: «Новий Світ — 2000», 2006. — 568 с.
3. Шміт М.П. Фінансово-економічна сутність управління корпораціями в машинобудуванні України / М.П. Шміт, Я.В. Кудря // Фінанси України. — 2008. — №8. — С. 53-62.
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року №514-VI // Урядовий кур'єр. — 2008. — №202.
5. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ. / Р. Брейли, С. Майерс. — М.: Олимп-Бизнес, 1997. — 1120 с.
6. Науменкова С.В. Особливості управління фінансами в холдингових компаніях / С.В. Науменкова // Фінанси України. — 2008. — №1. — С. 93-107.
7. Ли Ч.Ф. Финансы корпораций: теория, методы и практика: учеб.: пер. с англ. / Ч.Ф. Ли, Д.И. Финнерти. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 686 с.
8. Воробьев Ю.Н. Финансовый капитал предприятий: теория, практика, управление / Юрий Николаевич Воробьев. — Симферополь: Тария, 2002. — 364 с.
9. ТОП-100: рейтинг лучших компаний Украины // Инвестгазета. — 2008. — №3-4. — 162 с.
10. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / Остап Дмитрович Василик. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.
11. Фінанси: підручн. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
12. Рогатенюк Э.В. Финансы: учеб. пособ. / Э.В. Рогатенюк, И.М. Пожарицкая. — Симферополь: «Национальная академия природоохранного и курортного строительства», 2007. — 280 с.
13. Герасименко А.Г. Концентрація капіталу: сутність та основні форми реалізації / А.Г. Герасименко // Фінанси України. — 2005. — №10. — С. 116-123.
14. ТОП-100: рейтинг лучших финансовых компаний Украины // Инвестгазета. — 2008. — №2. — 146 с.

О ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Рогатенюк Э.В., к.э.н., доцент, НАПКС

В процессе своего развития социально-экономические системы (СЭС) проходят три стадии: становления (восходящее развитие новой системы и нисходящее развитие старой), зрелость (наиболее полное проявление всех потенциальных возможностей системы и свойственных ей противоречий функционирования) и падение (нисходящее развитие старой системы и восходящее развитие новой). Экономика Украины является переходной (трансформационной) экономикой. Именно поэтому ей характерны черты как старой — командно-административной экономики (базирующейся на принципах нормативного планирования, общегосударственной форме собственности, государственном контроле за процессом воспроизводства на всех его стадиях и уровнях и др.), так и новой — социально ориентированной рыночной экономики (механизм функционирования которой основан на действии объективных экономических законов, многообразии форм собственности, свободе предпринимательства и др.).

Основным содержанием трансформации СЭС является формирование во всех её подсистемах новых элементов, их структуризация (лат. *structura* — взаиморасположение и связь составных частей чего-либо, строение [4, с.1102]) и последующая реструктуризация (лат. *re* — вновь, снова, назад + лат. *structura* — изменение структуры чего-либо [4, с.952]). Реструктуризация СЭС обусловлена необходимостью её постоянного развития — адаптации к новым условиям хозяйствования, постоянного обновления и дальнейшего совершенствования. В первую очередь это касается финансовой системы (ФС), основная функция которой заключается в обеспечении непрерывности процесса преобразования СЭС.

Необходимо отметить, что различные аспекты функционирования ФС являются предметом многолетних исследований зарубежных и отечественных экономистов. Тем не менее, вопрос о приоритетных направлениях реструктуризации ФС в условиях трансформационной экономики остаётся открытым для научных дискуссий. В связи с этим, целью данной статьи является обоснование основных подходов к структурированию элементов ФС для проведения её реструктуризации, более адекватной реалиям современной украинской экономики.

Теоретические основы структуризации ФС базируются на определении сущности финансов и характере охватываемых ими отношений. Обобщая результаты исследования отечественных и зарубежных учёных, можно выделить два основных подхода к трактовке сущности финансов как экономической категории. Согласно первому, расширенному подходу, финансы, с одной стороны, формируют финансовую базу для обеспечения непрерывности воспроизводственного процесса посредством мобилизации, размещения и предоставления на определенных условиях финансовых ресурсов экономическим субъектам, а с другой — обеспечивают распределение и перераспределение стоимости валового внутреннего продукта (ВВП) на всех уровнях, во всех сферах и звеньях СЭС. Второй, более узкий подход, в свою очередь, может иметь два варианта: первый — к финансам относят общественные институты (лат. *institutum* — установление, учреждение; та или иная форма общественного устройства [4, с.340]), которые непосредственно опосредуют распределение и перераспределение стоимости ВВП; второй — институции и институты, функционирующие в сфере ресурсного обеспечения СЭС.

В западной финансовой науке преобладает определение ФС в контексте узкой трактовки финансов как ресурсного обеспечения различных потребностей экономики. Например, З. Боди и Р. Мертон [3, с.38], Г. Габбарт [6, с.34] акцентируют внимание на динамическом характере ФС, то есть её постоянном и непрерывном развитии с учётом, как национальных особенностей, так и усилении процессов глобализации экономического развития и интернационализации финансовых отношений. Ими подчеркивается факт большей стабильности функций самой ФС, чем её институтов, формы которых, в свою очередь, логично вытекают из её функций. И, наконец, утверждается, что инновации в финансовой сфере и конкуренция между отдельными финансовыми институтами способствуют повышению эффективности функционирования ФС и, как следствие, СЭС. Также необходимо отметить, что представители западной финансовой науки, рассматривая ФС, больше внимания уделяют финансовому рынку (как посреднику между кредиторами и заёмщиками) и его влиянию на развитие экономики.

Трактовка ФС как совокупности финансовых рынков и финансовых посредников характерна и для некоторых отечественных экономистов. Например, Башнянин Г.И. выделяет финансы «в их чистом значении (или собственно финансы) — это только ценные бумаги и соответствующие фонды их формирования, движения и использования» и «валовые финансы — это ценные бумаги в форме акций, облигаций, сертификатов и т.д., но в совокупности с денежными вкладами в денежно-кредитных

учреждениях или наличностью, которая имеется в наличии и не депонируется в банковской системе» [2, с.51]. Далее он утверждает, что в теоретико-практичном плане важной проблемой является типологизация ФС и предлагает выделять чистые и реальные финансы и, соответственно, чистую и реальную ФС. По его мнению, чистая ФС представляет собой совокупность механизмов и институтов формирования, движения и использования чистых финансовых фондов, а реальная — это такая ФС, в которой формирование чистых финансов дополняется формированием квазичистых финансов.

Таким образом, можно заключить, что в украинской финансовой науке присутствует как расширенная, так и узкая трактовки финансов и, соответственно ФС, которые базируются на воспроизводственной и распределительной концепции финансов. Так, согласно воспроизводственной концепции, сторонниками которой являются Александров А.М., Вознесенский Э.А., Злобин И.Д., Шерменёва М.К. и др., ФС охватывает процесс кругооборота финансовых ресурсов на стадии производства, распределения, обмена и потребления. При этом финансы и кредит, финансовая, кредитная и банковская системы рассматриваются как единое целое, а место и роль финансового рынка как обеспечивающей сферы ФС остаётся неопределённым. Например, Александров А.М. [1, с.43] утверждает, что финансово-кредитная система СССР состоит из подсистемы общегосударственных финансов и советского кредита, которые, в свою очередь, включают ряд звеньев, выполняющих определённые функции. К финансовым звеньям советской финансово-кредитной системы относят: бюджетную систему СССР, государственное социальное и имущественное страхование, а также личное страхование; кредитными звеньями являются: Государственный банк СССР, специальные банки долгосрочных вложений и система государственных трудовых сберегательных касс.

Данный подход был характерен для финансовой науки советского периода, однако и среди современных финансистов встречаются его приверженцы — А.М. Бабич и Л.Н. Павлова, Л.А. Дробозина, А.П. Ковалёв и др. Так, по мнению Л.А. Дробозиной, «каждое звено финансовой системы представляет собой определённую сферу финансовых отношений, финансовая система в целом — совокупность различных сфер финансовых отношений, в процессе которых образуются и используются фонды денежных средств. Другими словами, финансовая система — это система форм и методов образования, распределения и использования фондов денежных средств государства и предприятия» [13, с.54-55]. Коллектив авторов во главе с Ковалёвым А.П. [11, с.91], разделяя данную точку зрения, связывает финансы с формированием и использованием не только централизованных, но и децентрализованных фондов денежных средств. Кроме этого, ими отмечается, что финансы могут существовать не только в фондовой, но и не фондовой форме.

По мнению сторонников распределительной концепции — О.Д. Василика, О.П. Кириленко, В.М. Опарина, Б.М. Сабанти, Юрия С.И. и Федосова В.М. и др. — финансы представляют собой систему распределительных и перераспределительных отношений в обществе. В рамках данной концепции осуществляется чёткое размежевание сфер функционирования кредитной, банковской и ФС, которая рассматривается как совокупность различных элементов СЭС, отличающихся друг от друга по источникам, формам, методам мобилизации и направлениям использования финансовых ресурсов. При этом подчёркивается, что движение финансовых ресурсов может осуществляться в фондовой и не фондовой форме, которая в связи с развитием финансового рынка постепенно становится преобладающей. Например, Василик О.Д. определяет финансовую систему как «совокупность разнообразных фондов финансовых ресурсов, сконцентрированных в распоряжении государства, нефинансового сектора экономики (хозяйствующих субъектов), отдельных финансовых институтов и населения (домохозяйств) для выполнения возложенных на них функций, а также для удовлетворения экономических и социальных потребностей» [5, с.20]. При этом он подчёркивает, что в государствах с рыночной экономикой ФС достигают своей завершенности, однако имеют существенные отличия. В государствах с переходной экономикой ФС характеризуются тем, что отдельные их звенья (такие, как финансовый рынок, государственный кредит, страховой и резервный фонды и др.) находятся в стадии формирования. Однако ФС необходимо рассматривать как целостное явление, «...как определённую совокупность форм и методов финансовых отношений и их институционального обеспечения... Целостное понимание финансов имеет большое значение для финансовой практики, особенно для реализации государственной финансовой политики» [9, с.75].

Подытоживая вышесказанное, отметим, что распределительная концепция финансов наиболее адекватна реалиям современной украинской экономики, поскольку предполагает как прямое влияние СЭС на характер финансовых отношений, их структуризацию и реструктуризацию, так и обратное влияние ФС на развитие СЭС. В соответствии с данной концепцией нами предлагается выделение двух аспектов в структурировании элементов ФС Украины.

1. С точки зрения организации (институционального обеспечения) ФС представляет собой совокупность органов и институтов, которые характеризуют систему управления финансами в стране. Организационная структура ФС каждой страны является уникальной (поскольку зависит от политического и административно-территориального устройства, уровня социально-экономического развития) и в обязательном порядке закрепляется законодательно, то есть функционирует в рамках определённого правового поля (Конституции Украины; нормативно-правовых актов, регламентирующих финансовую деятельность).

В настоящее время в рамках организационной структуры ФС Украины выделяют четыре блока, взаимосвязи между которыми представлены нами в виде следующей схемы (рис. 1).

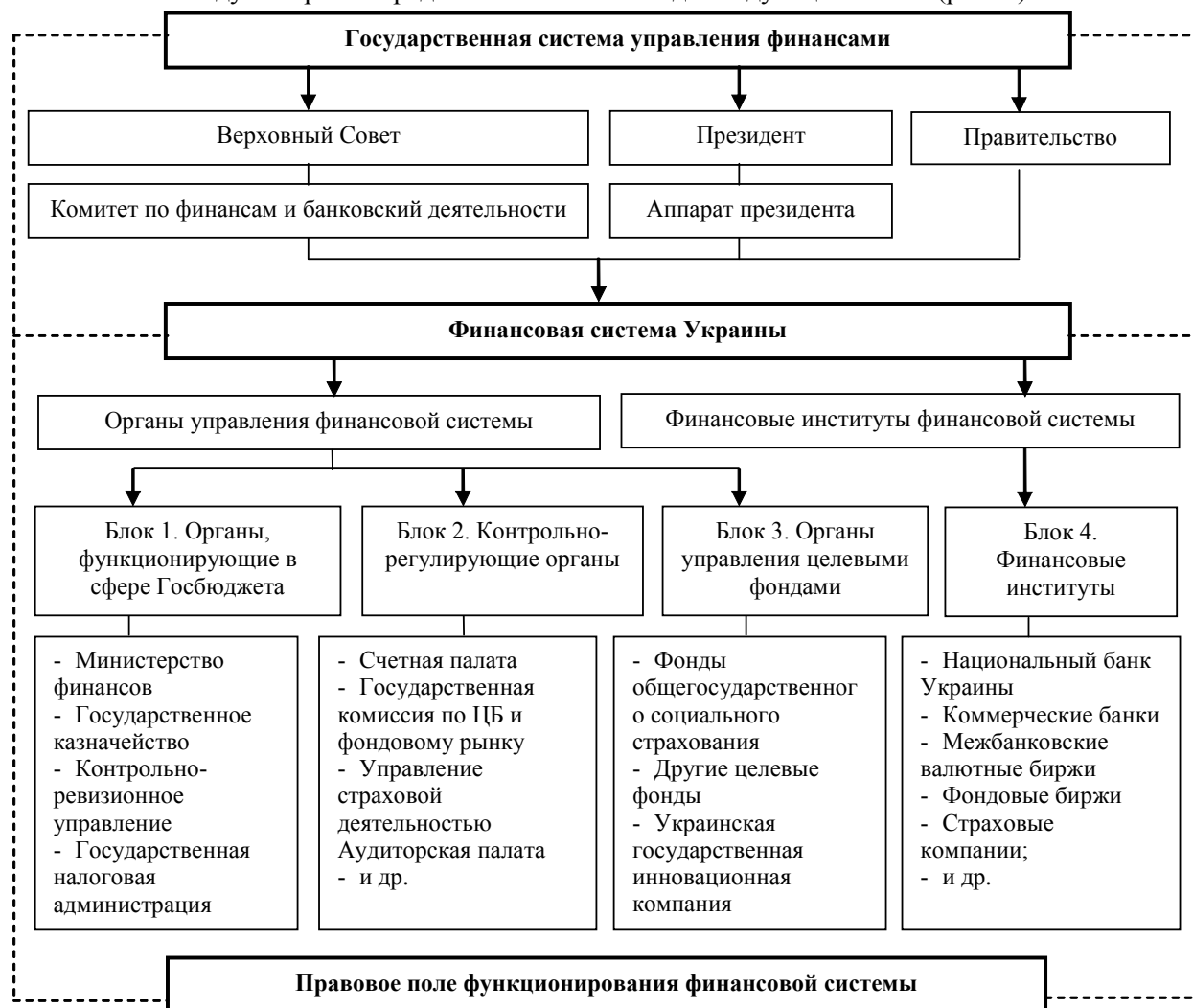

Рис. 1. Организационная структура финансовой системы Украины

В рамках данного аспекта интерес вызывает подход к структурированию ФС Украины, предложенный Крупкой М.И. Он утверждает, что «финансовую систему можно рассматривать как инфраструктуру разных финансовых институтов, которые осуществляют финансовые операции и одновременно являются субъектами и объектами управления финансами» [7, с.52]. При этом ядром ФС является финансовая структура, без которой рыночная экономика эффективно функционировать не может. Именно она «...обеспечивает необходимые условия перемещения средств от кредиторов к заёмщикам, даёт возможность поддерживать благоприятный инвестиционный климат в пределах национальной экономики, и, следовательно, питает источники экономического роста» [7, с.52].

2. С точки зрения внутренней структуры (содержания) ФС представляет собой совокупность относительно обособленных и взаимосвязанных элементов, отображающих специфические формы и методы распределения и перераспределения ВВП. Выделение её составляющих проводится по признаку каналов движения денежных (финансовых) потоков и места (уровня) концентрации финансовых ресурсов. Концентрация финансовых ресурсов проводится в соответствующих денежных фондах, которые выступают признаком выделения составляющих ФС — сфер и звеньев. Сфера характеризует обобщенную по определенному признаку совокупность финансовых отношений; в основу её выделения положен уровень экономической системы. А звено — обособленную часть финансовых отношений, его выделение проводится по признаку наличия и относительной обособленности финансовых ресурсов, специфических форм и методов их аккумуляции, направлений использования [9, с.89]. При этом, «звенья финансов как составная часть общей категории должны отвечать тем же признакам, что и финансы. Но каждое звено должно иметь и собственные признаки, отличающие одно звено от другого» [10, с.22].

На рис. 2 и рис. 3 представлен предлагаемый нами подход к структурированию элементов внутренней структуры ФС Украины.

В рамках каждого звена финансовой системы выделяют элементы (см. рис. 3). Так, в рамках сферы «Финансы корпораций» звено «Нефинансовые корпорации» объединяет государственные и

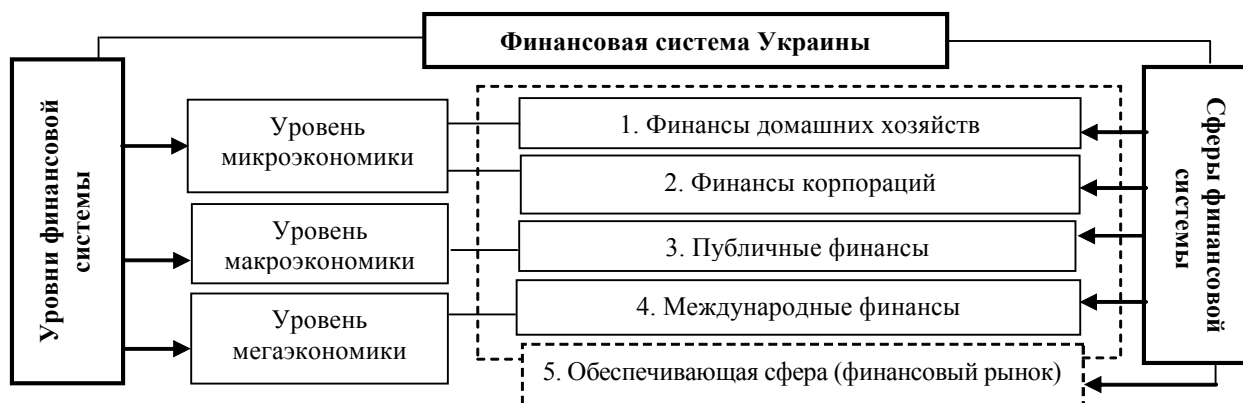

Рис. 2. Уровни и сферы внутренней структуры финансовой системы Украины

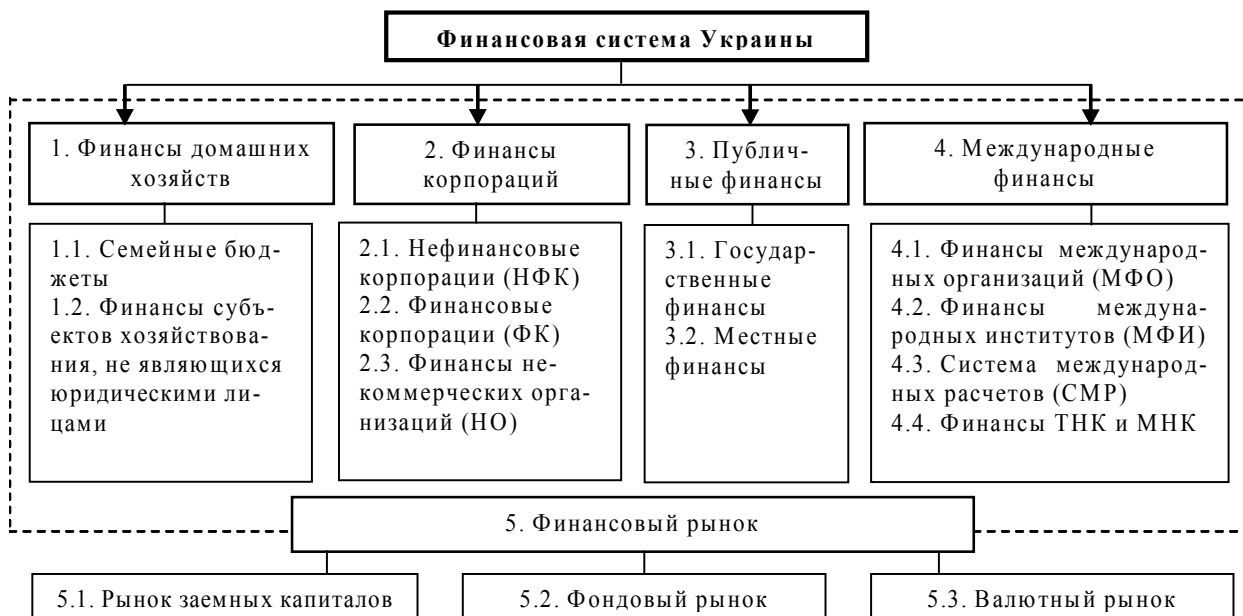

Рис. 3. Сферы и звенья внутренней структуры финансовой системы Украины

частные нефинансовые корпорации, нефинансовые корпорации под иностранным контролем; звено «Финансовые корпорации» — НБУ, депозитные корпорации, финансовые посредники, вспомогательные финансовые организации, страховые корпорации и негосударственные пенсионные фонды; звено «Финансы некоммерческих организаций» — финансы политических партий и прочих общественных организаций, благотворительных организаций и фондов, социально-культурных подразделений корпораций. Именно данная сфера ФС Украины в настоящее время претерпевает серьёзные изменения, что обусловлено реформированием системы национальных счетов с целью обеспечения сопоставимости макроэкономических показателей различных стран [8, с.38].

Необходимо отметить, что отечественные финансисты не пришли к единому мнению по поводу структурирования элементов данной сферы. Так, например, Опарин В.М. [9, с.91] считает, что финансы государственных предприятий одновременно относятся и к государственным финансам (по праву собственности на ресурсы и финансовые результаты), и к финансам предприятий (по форме организации финансовой деятельности). Мы разделяем данную точку зрения.

Что же касается страховых корпораций, то согласно «Классификатору институциональных секторов экономики Украины» [8] они отнесены к финансам корпораций. Однако ряд авторов [9, с.92; 12, с.377] считает, что страхование следует рассматривать: во-первых, как вид деятельности (бизнеса) и, соответственно, относить к финансам корпораций; во-вторых, как форму финансового посредничества с целью нейтрализации рисков, то есть как элемент финансового рынка. С данной точкой зрения следует согласиться.

Окончательно не определено место финансов домашних хозяйств в ФС. Так, по мнению Сабанти Б.М. и Опарина В.М., одним из основных отличительных признаков является наличие у каждого звена ФС обособленной системы управления (организационного сопровождения). В этой связи финансы домашних хозяйств (финансы населения) не выделяется ими в качестве самостоятельного звена. Данную точку зрения не разделяет коллектив авторов во главе с Юрием С.И. и Федосовым В.М. Ими подчёркивается, что «в социально-ориентированной рыночной экономике... одной из важнейших сфер финансовой системы государства являются финансы домашних хозяйств, которые отображают уро-

вень жизни и финансового обеспечения населения... Именно люди как наивысшая ценность являются фундаментальной опорой и носителем общественных интересов и важнейшим субъектом финансовых отношений» [12, с.37]. Они являются плательщиками налогов и социальных трансфертов и, одновременно, потребителями общественных благ, предоставляемых государством; используя свои избирательные права, они могут оказывать влияние на принимаемые правительством решения. Также человеческий фактор необходимо учитывать в контексте реализации принципа солидарности в обеспечении общественного благосостояния. Таким образом, выделение финансов домашних хозяйств в самостоятельную сферу, хоть и не имеющую специального органа управления, отвечает реалиям современной рыночной экономики.

Отметим, что трансформационные процессы затронули и сферу «Публичные финансы», особенно звено «Местные финансы», которое включает: местные бюджеты; институт местных налогов и сборов; целевые фонды органов местного самоуправления; валютные, резервные и страховые фонды местных органов самоуправления; коммунальный кредит; местные займы; финансы предприятий, находящихся в коммунальной собственности. Преобразования в данном звене связаны с реформированием системы местного самоуправления и стремлением Украины ускорить процесс интеграции в мировое экономическое пространство. Так, Европейской хартией местного самоуправления предусмотрено чёткое размежевание функций местных органов власти от функций государства, полная независимость и самостоятельность в исполнении делегированных и закрепленных за местными органами самоуправления полномочий в пределах своей компетенции за счёт собственных и закрепленных доходов. Однако в настоящее время в Украине принцип самостоятельности местных финансов не выполняется: нет чёткого разграничения между собственными и закрепленными доходами; большая часть доходов местных бюджетов формируется за счёт доходов государства в целом; расходы местных бюджетов каждого из уровней чётко не определены и др.

По поводу структурирования государственных финансов Опарин В.М. [9, с.91], Василик О.Д. [5, с.22] и ряд других авторов высказываются за необходимость их разделения на централизованные (бюджет и целевые фонды) и децентрализованные (финансы государственных предприятий), поскольку используются различные методы организации финансовой деятельности. При этом Опарин В.М. считает, что государственный кредит не следует выделять в качестве самостоятельного звена. Он пишет: «Государственный кредит может рассматриваться и рассматривается как особая форма финансовых отношений, как способ дефицитного финансирования. Но это не отдельное звено, потому, что средства, полученные на его основе, идут или в бюджет, или на целевые проекты, или на формирование валютных резервов центрального банка, а не функционируют отдельно. Управление заимствованием осуществляет специальное подразделение Министерства финансов, а не отдельный финансовый орган. Поэтому от выделения государственного кредита в отдельное звено финансовой системы, на наш взгляд, следует отказаться» [9, с.92].

Относительно сферы «Международные финансы» отметим, что выход нашей страны на международные рынки и вовлечение её в интеграционные процессы оказали влияние на интернационализацию капитала украинских компаний, что обусловило появление транснациональных (ТНК) и межнациональных корпораций (МНК). Эти элементы ФС, с одной стороны, можно отнести к сфере «Финансы корпораций», а с другой — к сфере «Международные финансы». В связи с глобальным финансовым кризисом и снижением авторитета американского доллара требует изменений и система международных расчётов.

Трансформационные процессы оказали влияние и на обеспечивающую сферу ФС — финансовый рынок и его составляющие. В связи с усилением процессов диверсификации промышленного, банковского и торгового капиталов, в Украине появились финансово-промышленные группы (ФПГ), которые функционируют как минимум в двух сферах — «Финансы корпораций» и «Финансовый рынок». Кроме этого, в последние годы наблюдается рост размеров финансового рынка (особенно рынка государственных ценных бумаг) и его дальнейшая интернационализация. Использование новых технологий стимулирует появление новых финансовых инструментов, при этом прослеживается дерегулирование финансового рынка (снятие контроля над процентными ставками, отмена ограничений на перемещение капиталов, отмена запрета на совмещение отдельных видов профессиональной деятельности на финансовых рынках и др.).

ВЫВОДЫ

Обобщая вышесказанное можно сделать следующие выводы:

1. Трансформационный характер ФС обусловлен подвижностью СЭС. В этой связи важно отслеживать и изучать данные процессы с целью стимулирования позитивных тенденций (преобразование денег в финансовые ресурсы, их дальнейшее производительное использование) и сдерживания негативных («поедание» финансовых ресурсов, то есть их непроизводительное использование).

2. Реструктуризация ФС предполагает адаптацию, обновление и совершенствование функционирования всех сфер и звеньев ФС. В связи с этим, методологической основой реструктуризации ФС должен стать системный подход. А поскольку в XXI веке НТП стал определяющим фактором развития СЭС, реструктуризация ФС должна проводиться на основе инновационного подхода.

3. Украина постепенно интегрируется в мировое финансовое пространство, поэтому последствия глобальных процессов становятся всё более ощутимыми для её ФС. Позитивный или негативный характер изменений от глобализации зависит от уровня развития экономической и ФС страны. В связи с этим Украине необходимо выработать политику, способную противостоять негативному влиянию финансовой глобализации, для чего необходимо изучить опыт (причём как положительный, так и отрицательный) стран с развитой рыночной экономикой. Теоретическое обоснование направлений и методов такой финансовой политики является следующим этапом нашего исследования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Александров А.М. Финансы СССР. — М.: Госфиниздат, 1952. — 352 с.
2. Башнянин Г.І. Фінансові системи в економіці держави // Фінанси України. — 1999. — № 10. — С. 51-55.
3. Боди З., Мертон Р. Финансы: Учеб. пособие: Пер. с англ. — М.: Изд. дом «Вильямс», 2000. — 585 с.
4. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. — 6-е изд., доп. — М.: Институт новой экономики, 2004. — 1376 с.
5. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. — К.: НІОС. — 2000. — 416 с.
6. Габбарт Г. Гроші, фінансова система та економіка: Підручник: Пер. з англ. / Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.
7. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: Монографія. — Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. — 608 с.
8. Класифікація інституціональних секторів економіки України // Вісник Національного банку України. — 2005. — № 7. — С. 35-52.
9. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Монографія. — К.: КНЕУ, 2005. — 239 с.
10. Сабанти Б.М. Теория финансов: Учебное пособие. 2-е изд. — М.: Издательство «Менеджер», 2000. — 192 с.
11. Финансы. Денежное обращение. Кредит / Под ред. А.П. Ковалёва. — Ростов н/Д: Феникс, 2001. — 480 с.
12. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
13. Финансы: Учебник для вузов / Под ред. проф. Л.А. Дробозиной. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 2000. — 527 с.

О МЕРАХ ПО УЛУЧШЕНИЮ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПРЕОДОЛЕНИЮ ВЛИЯНИЯ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА НА РЕАЛЬНЫЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ

Нехайчук Ю.С., к.э.н., доцент, НАПКС

Последние 30 лет кредитная история мира – это история периодических обострений проблем международной задолженности и кризисов.

Крайним проявлением финансового кризиса является неплатежеспособность государства по иностранным займам [1, с. 434].

В Украине влияние мирового финансового кризиса стало ощутимо в октябре-ноябре 2008 года, когда денежно-кредитный рынок почувствовал напряжение, связанное с негативными тенденциями, спровоцированными возникновением недоверия к финансовому состоянию отдельных банков, снижением уровня ликвидности банковской системы [2, с. 1].

Денежно-кредитный рынок в Автономной Республике Крым, в основном, представлен филиалами и отделениями банков других регионов. Это определяет его развитие в русле общих тенденций денежно-кредитного рынка страны.

В банковском секторе отмечен отток средств с депозитных счетов, но он не характеризуется как ажиотажный, высокие риски вызвали увеличение процентных ставок, а рост проблемных кредитов — повышенные требования к платежеспособности клиентов. В последнее время наметилась тенденция активного досрочного погашения кредитных обязательств субъектами малого и среднего бизнеса и сворачивания ими своей деятельности.

- Депозитные обязательства банков, работающих в Автономной Республике Крым, на 01.11.2008 составили 7 млрд.грн. За октябрь отмечен отток средств почти на 5%.

- Кредитные вложения банков в экономику на начало ноября составили 10,1 млрд. грн. За октябрь они выросли на 8,4%, что связано в основном с переоценкой балансовых данных по кредитам, выданным в иностранной валюте по возросшему в течение месяца официальному курсу гривны к иностранным валютам.

Несмотря на сложившуюся ситуацию, по показателям объема денежно-кредитного рынка, банковская сеть автономии входит в десятку наиболее объемных, занимая 8-ю позицию по Украине, и ситуация на нем характеризуется, как удовлетворительная.

В реальном секторе в октябре-ноябре отмечены рост неплатежей, срыв контрактов, в том числе зарубежных, снижение объемов производства и реализации продукции (в основном экспортерами), что сопровождается социальными последствиями — сокращением рабочей недели, образованием задолженности по заработной плате. Дополнительные расходы несут предприятия, закупающие сырье за валюту из-за роста ее курса. Основной целью статьи является определение системы мер по стабилизации финансового положения в реальном секторе.

Особенно финансовый кризис отразился на металлургии, строительстве, машиностроении, химии.

Уменьшение темпов финансирования строительства из-за охлаждения ипотечного кредитования и недостатка оборотных средств в таких крупных компаниях как «Консоль» и «Профессионал», связанное с осложнением доступа к кредитным ресурсам, привело к дестабилизации и снижению объемов строительных работ.

ООО «Фирма «Консоль»: прогнозируется 2-х кратное падение объемов строительных работ и услуг. Сокращение работников не планируется. Предприятие оптимизирует затраты, планирует работать по бартерной схеме (20-30% оборота). Сворачиваются инвестиции в низкорентабельные проекты. Планируется окончить 2 инвестиционных проекта — СПА-центр и железобетонный завод. Социальные программы в 2009 году не будут реализованы. Средства будут направлены в реальный сектор.

Негативно сказывается кризис в металлургии на потреблении продукции и сокращении поставок металла на отрасль машиностроения и на керченские предприятия (Судостроительный завод «Залив», Керченский металлургический комбинат, Керченский стрелочный завод), а также на прекращении подтверждения гарантий украинских банков перед западными банками по заводу «Залив».

На ОАО «Сэлма» — ситуация напряженная, но поддерживается руководством на стабильном уровне. Сокращения работников не ожидается. В декабре планируют сократить объемы производства и отправить работников в неоплачиваемые отпуска. Предприятию необходимы кредитные ресурсы, чтобы восстановить работу.

На ОАО «Фиолент» для минимизации влияния финансового кризиса -усилили службу маркетинга, проводится работа по расширению рынка сбыта.

ОАО «Завод «Симферопольсельмаш» настоящее время осуществляет ремонт и подготовительные работы для новых изделий, все остальное производство простаивает. Проблемы предприятия недостаток оборотных средств, около 100 человек из числа штатных работников отправлены в очередные отпуска, еще около 100 человек — без сохранения зарплаты. Российские контрагенты начинают отказываться от заключенных договоров.

На химической отрасли также отразилась финансовая нестабильность. Красноперекоепское ОАО «Бром» с 18 августа текущего года почти прекратило производство продукции, работает часть персонала, потеряны рынки сбыта.

На ЗАО «Крымский Титан» произошло снижение объемов экспортных операций в октябре по сравнению с августом текущего года на 30%. В результате в третьем квартале текущего года снижены платежи по налогу на прибыль. С 1 декабря предприятие переходит на 2/3 производства, останавливает цеха, поскольку внутренний рынок перенасыщен продукцией. Сокращения работников не наблюдается, однако часть персонала переведена на неполную рабочую неделю, часть отправлена в неоплачиваемые отпуска. В декабре-январе ожидается обострение ситуации. Если в январе не возобновится производство, ухудшится в целом социально-экономическое положение г. Армянск, который ориентирован на одно предприятие.

В настоящее время в добывающей промышленности на одном из крупнейших бюджетообразующих предприятий республики ГАО «Черноморнефтегаз» сложилось критическое финансово-экономическое положение. Предприятие не может самостоятельно обеспечить финансирование инвестиционной программы в объемах, необходимых для существенного наращивания объемов добычи нефти и газа на шельфе в условиях отсутствия возможности привлечения кредитных ресурсов.

Рост расходов ГАО «Черноморнефтегаз» на освоение Одесского газового месторождения, закупку горюче-смазочных материалов, труб, химических реагентов, комплектующих, электроэнергии по рыночным ценам, приобретение дорогого оборудования, в т.ч. импортного, а также изменение схемы реализации газа привели к снижению объемов начислений и уплаты НДС по предприятию. Предприятие не участвует в продаже газа, а занимается только добычей, транспортировкой и доставкой.

В связи с падением грузопереработки по ГП «Керченский морской торговый порт» на 60% к плану на ноябрь доходы предприятия сократятся в текущем месяце также на 60%. При сохранении этой негативной тенденции в связи с экономическим кризисом до конца года, предприятие вынуждено будет перейти на 4-х дневную рабочую неделю и сократить часть сотрудников — работающих пенсионеров.

В целом по пищевой и перерабатывающей промышленности за 10 месяцев отмечен рост объемов производства. Однако, некоторые предприятия испытали ряд трудностей.

ОАО «Крымхлеб»: изменение условий кредитования отрицательно сказывается на финансовом состоянии предприятия. До конца 2008 года планируется работать в обычном режиме. Предприятие уведомило о повышении цен на массовые сорта хлеба с декабря текущего года в связи с ростом затрат на расчеты за газ, электроэнергию, оплате труда.

ОАО «Крыммолоко»: сократились объемы производства кисломолочных продуктов и масла. Проблемой остается сезонность закупки сыра.

Снизилась объемы производства мяса, в т.ч. субпродуктов по ООО «Дружба народов» (Красногвардейский р-н).

Сократились объемы производства безалкогольных напитков и минеральной воды (ЗАО «Кула-Крым», ООО «Соверен» г. Ялта, Алуштинская пищевкусовая фабрика, Евпаторийский пивобезалкогольный завод).

Неустойчивое финансовое положение субъектов хозяйствования отразилось на социальных показателях и на состоянии рынка труда.

Задолженность по заработной плате за октябрь месяц текущего года возросла на 4,4 млн.грн. или на 9,5% и по состоянию на 01.11.2008 составила 50,6 млн.грн. В основном рост задолженности произошел на экономически активных предприятиях. В настоящее время она составляет почти 20 млн.грн.

Впервые появилась задолженность по выплате заработной платы на крупных предприятиях автономии: ОАО «Симферопольский стеклотарный завод», ЗАО «Крымвтормет» (г. Симферополь), Казенное предприятие «Югэкоцентр» (г. Симферополь), Пансионат «Солнечный камень» (г. Судак), ОАО «Бахчисарайское АТП 14340» (Бахчисарайский район).

На ОАО «Сантехпром» (г. Симферополь), ОАО «Бром» (г. Красноперекоепск), ОАО НПО «Йодобром» (г. Саки), ОАО «Альминский завод строительных материалов» (Бахчисарайский район) возникшая в сентябре-октябре задолженность по заработной плате по оперативным сведениям на 28.11.2008 погашена.

По оперативным данным регионов на 26 ноября 2008 года задолженность по выплате заработной платы в республике составила 46,1 млн.грн.

В октябре-ноябре наметилась динамика снижения потребности в рабочей силе. Количество заявок на вакантные рабочие места к началу декабря сократилось на 35%, что привело к увеличению нагрузки на одно свободное рабочее место с 3-х до 4-х человек.

Особенно эта тенденция проявляется в финансово-кредитной сфере, что связано с сокращением востребования персонала для банков, занимающегося оформлением кредитных договоров непосредственно в магазинах, супермаркетах.

Многие предприятия санаторно-курортной отрасли переведены на зимний график работы. В связи с этим, значительная часть занятых в этой отрасли вынуждены искать новое место работы.

Похожая ситуация и на предприятиях сельскохозяйственной отрасли из-за сезонности.

Высвобождение работников наблюдается и в сфере операций с недвижимостью.

Отмечен приток незанятого населения в отделения государственной службы занятости Крыма для поиска нового места трудоустройства или обретения официального статуса безработного.

На 01.12.2008 на учете в центрах занятости зарегистрировано 22,7 тыс. незанятых граждан, их количество возросло на 20% .

За 11 месяцев текущего года предприятиями республики было высвобождено 2438 человек.

В III квартале 2008 года возросло число работников, планируемых предприятиями к увольнению, с 8,2 тыс. до 9,2 тыс. человек.

ООО «Керченский стрелочный завод», ОАО «Пневматика», ОАО «Сантехпром» перешли на режим работы с укороченным рабочим днем или рабочей неделей.

Сведения о предстоящем через 2 месяца сокращении подали в центр занятости: Керченский стрелочный завод — 88 человек, Керченский горкоопрынторг — 18 человек, Евпаторийский завод строительных материалов — 154 человека, Симферопольское представительство «Оболонь» — 60 человек, ООО «Южное сияние» (г. Керчь) — 112 человек, КП «Красногвардейское ПУЖКХ» — 78 человек, Нижнегорское РАЙПО — 34 человека.

На 2009 год ранее планировался рост обращений граждан в службу занятости в связи с вступлением Украины в ВТО за счет сокращения неэффективных рабочих мест и высвобождения работников.

Не будут выполнены утвержденные местными советами плановые показатели по доходам 12-ти бюджетов из 25-ти, в том числе: городов Армянска, Джанкоя, Евпатории, Керчи, Саки, Симферополя, Феодосии и Ялты, а также Джанкойского, Первомайского, Раздольненского и Советского районов.

Выполнение утвержденного бюджета Автономной Республики Крым ожидается на уровне 102%.

С учетом ожидаемого ощутимого недовыполнением доходной части по 7 местным бюджетам (от 98,7% до 67,7%), а также учитывая, что отдельными распорядителями средств не будут использованы в полном объеме утвержденные ассигнования, ожидаемое выполнение расходной части сводного бюджета прогнозируется в размере порядка 97%.

В период кризиса с целью минимизации ухудшения финансовых показателей банков, предприятий, и в целом экономики принят Закон Украины «О первоочередных мероприятиях по предотвращению отрицательных последствий финансового кризиса и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» и два Указа Президента Украины. Во исполнение этих правовых документов в АРК принято постановление Совета министров Автономной Республики Крым от 02.12.2008 № 642 в соответствии с которым создан Консультационный совет по взаимодействию с банковским сектором для решения вопросов социально-экономического развития, в состав которого входят как представители органов власти, так и банковских учреждений, общественных организаций, субъектов хозяйствования Крыма.

В ходе работы Консультационного совета обсуждается ситуация на денежно-кредитном рынке, по возмещению НДС, проблемы реального сектора экономики в связи с финансовой нестабильностью, а также меры, направленные на минимизацию влияния финансового кризиса на экономику автономии.

Кроме того, разработан план антикризисных мероприятий по Автономной Республике Крым на 2008-2009 гг., который находится на обсуждении у членов Консультационного совета по взаимодействию с банковским сектором для решения вопросов социально-экономического развития автономии.

Рассматриваются и решаются проблемы крымских предприятий путем:

- финансовой поддержки промышленных предприятий, которые реализуют инновационные и инвестиционные проекты, малого бизнеса для повышения их конкурентоспособности и поддержания уровня доходов через механизм удешевления кредитов коммерческих банков за счет бюджета АРК;

- финансовой помощи сельскохозяйственным предприятиям на приобретение техники;

- поиска потенциальных инвесторов, в частности иностранных, для реализации инвестпроектов путем активизации инвестиционной и инновационной политики.

- увеличения объемов капитальных вложений (в сентябре т.г. — на 14 млн.грн.) и мониторинга за ходом строительства за бюджетные средства.

- жесткого контроля за ценовой ситуацией.

ВЫВОДЫ

С целью улучшения ситуации следует:

1. Не сворачивать действующий объем закупок товаров и услуг за государственные средства (госзаказы).

2. Осуществить в полном объеме выделение государственных дотаций по сельскохозяйственной отрасли.

3. Рассчитаться с предприятиями-поставщиками услуг по разнице в тарифах; на сегодня подтверждена сумма 232,5 млн.грн., фактически выделено — 74,6 млн.грн., от чего зависит финансовое состояние предприятий жилищно-коммунального хозяйства.

4. Органам государственной налоговой службы не допускать необоснованного затягивания возмещения НДС из Государственного бюджета Украины предприятиям-экспортерам.

5. Обеспечить реализацию госзаказов и госгарантий под жилищное строительство.

6. Обеспечить реализацию гарантий украинских банков перед западными банками по зарубежным контрактам и возобновить поставки металла на керченские предприятия.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Международные финансы. Учебное пособие. / Под ред. О.М. Мозгового. — К: КНЭУ. — 2005.

2. Постановление Совета министров Автономной Республики Крым от 02.12.2008 № 642 «О первоочередных антикризисных мероприятиях».

ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ПРИНЦИПЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ФОНДА СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ПО ВРЕМЕННОЙ ПОТЕРЕ ТРУДОСПОСОБНОСТИ

Землячев С.В., к.э.н., НАПКС,
Землячева О.А., ассистент, КЭИ КНЭУ

Объективная необходимость совершенствования системы социального обеспечения населения в условиях рыночной экономики создала условия для развития института социального страхования в направлениях, максимально обеспечивающих потребности граждан в социальной защите и базирующихся на принципах самофинансирования. Одним из таких направлений является общеобязательное государственное социальное страхование в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными рождением и погребением.

Общеобязательное государственное социальное страхование в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением, предусматривает материальное обеспечение граждан в связи с потерей заработной платы, вследствие временной потери трудоспособности (включая уход за больным ребенком, ребенком-инвалидом, больным членом семьи), беременности и родов, частичную компенсацию расходов, связанных со смертью застрахованного лица или членов его семьи, а также предоставление социальных услуг за счет бюджета Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности.

Руководство и управление общеобязательным государственным социальным страхованием в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением, осуществляет Фонд социального страхования по временной потере трудоспособности. По своей сути и законодательному определению он является целевым внебюджетным страховым фондом, исследование деятельности которого и составляет цель данной статьи.

Деятельность фонда регламентируется Законом Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании, в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением» от 18 января 2001 года №2240-III с изменениями и дополнениями, внесенными Законами Украины; другими нормативными актами и уставом Фонда.

Права юридического лица и обособленного субъекта экономики Фонд социального страхования по временной потере трудоспособности приобретает со дня регистрации своего устава в специально уполномоченном центральном органе исполнительной власти. Фонд является юридическим лицом, он имеет собственную печать с изображением Государственного Герба Украины и своим наименованием, а также символику, утвержденную в установленном порядке.

Задачами Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности являются:

- 1) руководство и управление общеобязательным государственным социальным страхованием в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением;
- 2) сбор и аккумуляция страховых взносов и других средств, предназначенных для финансирования материального обеспечения и социальных услуг, предусмотренных законодательством;
- 3) обеспечение проведения страховых выплат и предоставления социальных услуг;
- 4) контроль за целевым использованием средств, направленных на материальное обеспечение и финансирование социальных услуг.

Членами Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности являются все граждане, подлежащие общеобязательному страхованию. К ним относятся:

- лица, которые работают на условиях трудового договора на предприятиях, в учреждениях, организациях независимо от форм собственности или у физических лиц, в том числе в иностранных дипломатических и консульских учреждениях, других представительствах нерезидентов, а также избранные на выборные должности в органах государственной власти, органах местного самоуправления и в других органах;

- члены коллективных предприятий, сельскохозяйственных и других производственных кооперативов.

Членами Фонда также могут быть физические лица, застрахованные в системе социального страхования на добровольных началах при условии уплаты ими взносов в установленном законом порядке. К ним относятся:

- граждане Украины, которые работают за пределами территории Украины и не застрахованы в системе социального страхования страны, в которой они находятся, если иное не предусмотрено международными договорами Украины, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины;

- лица, которые обеспечивают себя работой самостоятельно (предприниматели, адвокаты, нотариусы, лица, занимающиеся творческой деятельностью и получающие доход непосредственно от этой деятельности).

В системе общеобязательного государственного социального страхования Фонд социального страхования по временной потере трудоспособности выполняет функции страховщика. При этом страхователями являются работодатели и застрахованные лица (в том числе — добровольно застрахованные лица), а застрахованными — все вышеуказанные члены Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности. Представителями застрахованных лиц могут быть профсоюзы, их объединения или другие органы, уполномоченные наемными работниками.

Источниками формирования бюджета Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности являются:

- страховые взносы страхователей — работодателей и застрахованных лиц, уплачиваемые на условиях и в порядке, предусмотренном законодательством;
- суммы не принятых к зачету расходов страхователя; штрафы, пени и другие финансовые санкции, примененные к страхователям и должностным лицам;
- благотворительные взносы предприятий, учреждений, организаций и физических лиц;
- ассигнования из Государственного бюджета Украины;
- прибыль, полученная от временно свободных средств фонда, в том числе резерва страховых средств фонда на депозитном счете;
- другие поступления в соответствии с законодательством.

Средства социального страхования не включаются в Государственный бюджет Украины, не подлежат изъятию и могут быть использованы только по целевому назначению.

Расходами Фонда по общеобязательному государственному социальному страхованию в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением, являются:

- выплата пособия по временной нетрудоспособности, включая уход за больным ребенком;
- выплата пособия по беременности и родам;
- выплата пособия на погребение, кроме погребения пенсионеров, безработных и лиц, умерших от несчастного случая на производстве;
- обеспечение оздоровительных мероприятий, в том числе: оплата путевок на санаторно-курортное лечение застрахованным лицам и членам их семей, в детские оздоровительные учреждения, содержание санаториев-профилакториев, предоставление социальных услуг во внешкольной работе с детьми;
- создание резерва страховых средств в размере, определенном Кабинетом Министров Украины, для финансирования материального обеспечения застрахованных лиц;
- обеспечение текущей деятельности и содержание органов Фонда, развитие его материально-технической базы.

Рассмотрим структуру органов управления Фондом социального страхования по временной потере трудоспособности. Органами управления Фондом социального страхования по временной потере трудоспособности являются правление и исполнительная дирекция. Так как принципы общеобязательного государственного социального страхования подразумевают паритетность в управлении фондом представителей государства, застрахованных лиц и работодателей, то в состав управления Фонда эти представители входят в равном количестве (по 15 человек). Представители застрахованных лиц и работодателей делегируются этими сторонами самостоятельно, представители от государства назначаются Кабинетом Министров Украины. Избранный состав правления исполняет свои обязанности в течение шести лет на общественных началах. Председатель правления избирается самим составом правления на два года поочередно от каждой стороны и имеет двух заместителей, представляющих две другие стороны. Заседания правление проводит не реже одного раза в квартал. Обязательным условием для законности принятия решений является присутствие на заседании не менее двух третей состава каждой представительской стороны. Если при проведении голосования голоса распределяются поровну, то решающим является голос председателя правления. Решение правления Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности является обязательным для выполнения всеми страхователями и застрахованными лицами.

Исполнительная дирекция Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности является исполнительным органом правления Фонда. Ее деятельность направлена на обеспечение выполнения решений правления. Исполнительная дирекция подотчетна правлению Фонда и функционирует от его имени в пределах и в порядке, которые определены уставом фонда и положением об исполнительской дирекции Фонда. Директор исполнительской дирекции входит в состав правления Фонда с правом совещательного голоса.

Фонд социального страхования по временной потере трудоспособности имеет территориальные отделения в Автономной Республике Крым, областях Украины и городах Киеве и Севастополе. Каждое отделение имеет структуру, аналогичную структуре самого Фонда, и действует на региональном уровне.

Правление отделения Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности, как и правление Фонда, создается на паритетных началах из представителей государства, застрахованных лиц и работодателей. Количественный состав правления отделения Фонда определяется решением правления Фонда.

Рабочими органами исполнительной дирекции Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности и его отделений являются исполнительные дирекции отделений Фонда. Они в свою очередь подотчетны правлениям отделений и исполнительной дирекции Фонда. Исполнительные дирекции отделений Фонда тесно взаимодействуют с профсоюзными органами, работодателями и местными органами исполнительной власти.

Руководителей исполнительных дирекций отделений Фонда назначает и увольняет директор исполнительной дирекции Фонда по согласованию с правлением отделения Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности.

К полномочиям правления Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности относятся:

- определение текущих и перспективных задач Фонда;
- утверждение документов, которые регламентируют внутреннюю деятельность Фонда;
- представление на рассмотрение Кабинета Министров Украины предложений относительно определения размера взносов на общеобязательное государственное социальное страхование в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными рождением и погребением;
- определение по согласованию с Национальным Банком Украины порядка поступления и учета денежных средств Фонда;
- рассмотрение и утверждение годового бюджета Фонда и отчета о его выполнении;
- определение порядка финансирования и условий предоставления путевок на санаторно-курортное лечение и оздоровление в специальных оздоровительных учреждениях, в том числе детских;
- осуществление контроля за целевым использованием денежных средств Фонда, ведением и достоверностью учета и отчетности относительно их поступления и использования и др.

Широкие полномочия исполнительной дирекции Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности, закрепленные за нею законодательством и уставом Фонда:

- обеспечение сбора и аккумуляции взносов на общеобязательное государственное социальное страхование в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением;
- осуществление оперативного распоряжения страховыми средствами Фонда в пределах утвержденного бюджета Фонда;
- выплата материального обеспечения и предоставление социальных услуг согласно законодательству Украины;
- осуществление контроля за правильным начислением, своевременной уплатой страховых взносов, а также обеспечение целевого использования средств общеобязательного государственного социального страхования в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением;
- подготовка и представление на рассмотрение правления предложений относительно размера страховых взносов на будущий год, проекта бюджета Фонда и отчета о его выполнении, предложений относительно размера резервных средств и др.

Рабочие органы Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности на местах имеют следующую структуру и направления деятельности:

1. Финансовый отдел — принимает от предприятий отчеты о расчете взносов и своевременности их уплаты, ведет учет поступлений взносов и расходов по средствам фонда.

2. Отдел оздоровительных мероприятий — осуществляет планирование, учет путевок, приобретенных за счет Фонда; обеспечивает застрахованных лиц и членов их семей санаторно-курортным оздоровлением и лечением, детей — отдыхом в детских оздоровительных лагерях; принимает заявки от предприятий и распределяет путевки.

3. Отдел социальных выплат (в некоторых районах — специалист по пособиям) — рассматривает заявления на выплату пособий (материального обеспечения) по социальному страхованию от добровольно застрахованных лиц; консультирует по предоставлению пособия.

4. Контрольно-ревизионный отдел — проводит проверки предприятий относительно правильности исчисления и уплаты взносов на общеобязательное государственное социальное страхование по временной нетрудоспособности, а также правильности расходования средств Фонда. При выявлении нарушений производит начисление штрафов и пени.

Надзор за деятельностью фонда осуществляет наблюдательный совет. В его компетенцию входит осуществление контроля выполнения уставных задач и целевого использования средств Фонда. Состав наблюдательного совета формируется на тех же принципах, что и состав правления фонда. Председатель наблюдательного совета не может быть избран от той же стороны, от которой избран действующий председатель правления. Заседания происходят не реже одного раза в полгода. Принятие решений на заседании наблюдательного совета правомочно, если присутствуют не менее двух третей состава совета, в том числе не меньше половины представителей от каждой из сторон. Наблюдательный совет действует на общественных началах.

Государственный надзор в сфере общеобязательного государственного социального страхования в связи с временной потерей трудоспособности и затратами, обусловленными погребением, осуще-

ствяет специально уполномоченный центральный орган исполнительной власти в сфере труда и социальной политики. Задачей органа государственного надзора является надзор за соблюдением страхователями и страховщиком законов Украины, других нормативно-правовых актов, регулирующих отношения в сфере общеобязательного государственного социального страхования в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными погребением. Страхователи и страховщик, в свою очередь, обязаны предоставлять должностным лицам органа государственного надзора все документы и информацию, необходимые для выполнения ими своих функций.

Для лиц, застрахованных в сфере социального страхования, большое значение имеет страховой стаж. Практически по всем видам выплат в социальном страховании учитывается размер страхового стажа для определения коэффициента выплаты, либо процентного соотношения назначенной выплаты к рассчитанной выплате. Согласно действующему законодательству, страховой стаж — это период или сумма периодов, в течение которых лицо было застраховано в системе общеобязательного государственного социального страхования и уплачивало, или за него уплачивали страховые взносы в соответствующие фонды.

При исчислении пособия по временной нетрудоспособности, назначаемого на основании листка о нетрудоспособности страховой стаж работника учитывается в следующем порядке: при наличии страхового стажа до пяти лет пособие назначается в размере 60% от начисленного пособия, при страховом стаже от пяти до восьми лет пособие назначается в размере 80% от начисленного пособия, 100% начисленного пособия назначается лицам, чей стаж превышает восемь лет. Кроме того, при назначении пособия не учитывают страховой стаж и назначают в полном размере при начислении пособия по беременности и родам, лицам, пострадавшим от чернобыльской катастрофы всех категорий, участникам военных действий, донорам, имеющим право на льготу и некоторым другим льготным категориям граждан, указанным в законодательстве.

Материальное обеспечение и социальные услуги в страховании по временной утрате трудоспособности застрахованным лицам, которые работают на условиях трудового договора, и членам кооператива, назначаются и предоставляются по основному месту работы за счет уплаченных ими страховых взносов.

В случае ликвидации (реорганизации) предприятия, учреждения, организации материальное обеспечение по страховым случаям, которые наступили до их ликвидации (реорганизации), выплачивается застрахованным лицам их правопреемником, а в случае отсутствия правопреемника — исполнительной дирекцией отделения Фонда социального страхования в связи с временной потерей трудоспособности, а также в связи с расходами, обусловленными погребением по месту регистрации ликвидированного предприятия как страхователя.

Застрахованным лицам, которые обеспечивают себя работой самостоятельно, и тем, которые работают за пределами территории Украины, назначение и выплата материального обеспечения, а также предоставление социальных услуг осуществляется исполнительной дирекцией отделения Фонда по месту регистрации их как страхователей.

Решение о назначении материального обеспечения и предоставлении социальных услуг принимается комиссией (уполномоченным) по социальному страхованию, которая создается (выбирается) на предприятии, в учреждении, организации, в состав которой входят представители администрации предприятия и застрахованных лиц.

Комиссия по социальному страхованию осуществляет контроль за правильным начислением и своевременной выплатой материального обеспечения, принимает решение об отказе в его назначении, о прекращении выплаты материального обеспечения, рассматривает правильность выдачи листков нетрудоспособности и других документов, которые являются основанием для предоставления материального обеспечения и социальных услуг.

Документы о назначении помощи по временной нетрудоспособности, по беременности и родам рассматриваются не позднее 10 дней со дня их поступления.

Сообщение об отказе в назначении помощи и указанием причин отказа и порядка обжалования выдается или посылается заявителю не позже пяти банковских дней после вынесения соответствующего решения.

Назначенное, но не полученное в связи со смертью застрахованного лица материальное обеспечение выплачивается членам семьи, которые проживали вместе с ним, или наследникам. Не полученное застрахованным лицом своевременно материальное обеспечение выплачивается за прошлое время без ограничений в любой срок в размере, установленном на время наступления страхового случая.

Расходы на материальное обеспечение и социальные услуги страхователи-работодатели осуществляют в счет средств Фонда с соответствующим учетом проведенных затрат при уплате страховых взносов на социальное страхование по временной утрате трудоспособности.

ВЫВОДЫ

Таким образом, проведенные исследования позволили обобщить теоретические и практические положения по функционированию фонда социального страхования по временной потере трудоспособности, выявить базовые принципы организации работы данного фонда.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 18.01.2001 р. №2240-III
2. Інструкція про порядок надходження, обліку та витрачання коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності: Затверджено Постановою Правління Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності від 26.06.2001 р. №16.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві, за рахунок коштів підприємства, установи, організації» від 6.05.2001 р. №439.
4. Постанова Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності «Про розміри допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 29.03.2002 р.
5. Положення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності «Про комісію (уповноваженого) підприємства, установи, організації із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням» від 09.07.2001 р. №21.
6. Постановление Правления Фонда социального страхования по временной утрате трудоспособности «Об утверждении Инструкции о порядке планирования, учета, выдачи путевок на санаторно-курортное лечение и оздоровление застрахованных лиц и членов их семей, приобретенных за счет средств Фонда социального страхования по временной утрате трудоспособности» от 24.12.2001 г. №51.
7. Постанова Правління фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності «Про граничні витрати коштів Фонду на санаторно-курортне лікування» від 19.09.2001 №36.
8. Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Інструкції про порядок видачі документів, що засвідчують тимчасову непрацездатність громадян» від 13.11.2001 р. №455.
9. Постанова Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності «Про затвердження Інструкції про порядок проведення ревізій та перевірок по коштах Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності» від 19.09.2001 р. №38.
10. Пантелейчук Л. Выплата пособий по социальному страхованию в связи с временной потерей трудоспособности и расходами, обусловленными рождением и погребением // Бух. учет и аудит. — 2002. — №10.
11. Страхование на случай временной потери трудоспособности // Все о бухгалтерском учете. — 2003. — 24 апреля (№40).
12. Страхование от нетрудоспособности учитывает ли время учебы в вузе при расчете страхового стажа // Все о бух. учете. — 2003. — 24 апреля (№40).

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО АУДИТА

Пожарицкая И.М., к.э.н., доцент,
Плугарь Е.В., аспирант, НАПКС

Сегодня аудит стал важной и неотъемлемой частью хозяйственной жизни нашего государства. Наряду с независимым аудитом субъектов хозяйствования органами контрольно-ревизионной службы Украины проводится государственный финансовый аудит. Правовые основы его осуществления определены в ст.363 Хозяйственного кодекса Украины, ст.26 Бюджетного кодекса Украины, в ст.3 Закона Украины «О государственной контрольно-ревизионной службе в Украине». Государственная контрольно-ревизионная служба Украины (далее ГKRСУ) разработала методические рекомендации по проведению государственного финансового аудита бюджетных учреждений, исполнения местных бюджетов, бюджетных программ; аудита деятельности субъектов хозяйствования государственного сектора экономики, и субъектов хозяйствования, которые получали, использовали бюджетные средства, государственное или коммунальное имущество.

Вместе с тем, методологические основы государственного финансового аудита в научной литературе не изучены. Авторами данной статьи проводились исследования вопросов становления и функционирования финансового контроля, государственного и независимого аудита в Украине [5, 6, 7, 8, 9].

Целью статьи является исследование методологических основ государственного финансового аудита и его сравнение с аудитом субъектов хозяйствования, который проводится независимыми аудиторами и аудиторскими фирмами.

В законе Украины «О государственной контрольно-ревизионной службе в Украине» термин «государственный финансовый аудит» трактуется как разновидность государственного финансового контроля и заключается в проверке и анализе фактического состояния дел по законному и эффективному использованию государственных или коммунальных средств и имущества, других активов государства, правильности ведения бухгалтерского учета и достоверности финансовой отчетности, функционирования системы внутреннего контроля. В методических рекомендациях по проведению органами ГKRСУ аудита финансовой и хозяйственной деятельности бюджетных учреждений приведен термин «финансово-хозяйственный аудит», который определяется как форма государственного финансового контроля, направленная на предупреждение финансовых нарушений в бюджетном учреждении и обеспечение достоверности его финансовой отчетности. В методических рекомендациях по проведению органами ГKRСУ государственного финансового аудита бюджетных программ приведен термин «аудит эффективности» — форма контроля, которая направлена на определение эффективности использования бюджетных средств для реализации запланированных целей и установления факторов, которые этому препятствуют.

Таким образом, разработанные методические рекомендации по проведению государственного финансового аудита и закон, регламентирующий деятельность контрольно-ревизионной службы Украины содержат разные трактовки «главного» термина.

Методологические основы государственного финансового аудита с сохранением стилистики нормативных документов обобщим в таблице 1.

Государственный финансовый аудит проводят государственные аудиторы, т.е. уполномоченные лица государственной контрольно-ревизионной службы Украины по ранее утвержденным планам работы. Цели и объекты ГФА различаются в зависимости от его видов. Процесс аудита состоит в основном из последовательных его стадий: подготовки, проведения и реализации материалов. Методические приемы, используемые в аудиторском процессе — общенаучные, приемы фактической и документальной проверки. Формой отчета по результатам аудита во всех его видах является аудиторский отчет, который направляется распорядителю бюджетных средств, органам государственной власти и местного самоуправления и по решению органов ГKRСУ может быть обнародован.

Проведем сравнительную характеристику независимого и государственного финансового аудита на основе обобщенных данных табл. 1 (табл. 2).

Таким образом, проведенный сравнительный анализ свидетельствует о принципиальных расхождениях между независимым аудитом и государственным финансовым аудитом как в постановке целей и объектах аудита, так и основании для проведения, методах и результатах аудита.

ВЫВОДЫ

Проведенный критический анализ существующих нормативно-правовых документов, свидетельствует о несовпадении термина «государственный финансовый аудит» в методических рекомендациях по проведению государственного финансового аудита и Закону Украины «О государственной контрольно-ревизионной службе в Украине». Выделяют четыре методики и соответственно вида государственного финансового аудита, которые имеют различные объекты и методы исследования. Методологически, следует различать независимый и государственный финансовый аудит, которые имеют принципиально отличные субъекты, объекты и методы контрольного исследования.

Методологические основы государственного финансового аудита

Нормативный документ	Методические рекомендации по проведению органами ГКРСУ аудита финансовой и хозяйственной деятельности бюджетных учреждений [1]	Методика проведения органами ГКРСУ государственного финансового аудита субъектов хозяйствования [2]	Методические рекомендации по организации и проведению государственного финансового аудита исполнения местных бюджетов [3]	Методические рекомендации по проведению органами ГКРСУ государственного финансового аудита бюджетных программ [4]
Цель аудита	содействие бюдж. учреждению в обеспечении правильности ведения бухгалтерского учета, законности и эффективности использования бюджетных средств, имущества, формирования достоверной фин. отчетности и организации внутривозвратного фин. контроля.	оценка эффективности и законности управления имуществом, достижение субъектом хозяйствования определенных целей и задач	Оценка формирования и уровня исполнения местного бюджета, установление причин, негативно влияющих на исполнение местного бюджета	Оценка эффективности исполнения бюджетных программ, выявление проблем и разработка предложений по повышению эффективности использования ресурсов государства
Субъект аудита	государственный аудитор — должностное лицо органа ГКРС	государственный аудитор — должностное лицо органа ГКРС	Работник органа ГКРСУ, привлеченные специалисты	Работник органа ГКРСУ, привлеченные специалисты
Объект аудита	Управленческие решения, плановые учетные, документы, финансовая и статистическая отчетность и внутривозвратный финансовый контроль	В документе не определен	В документе не определен	Бюджетные средства, направленные на выполнение бюджетной программы
Методы аудита	Камеральная проверка, мониторинг, обследование и др.	Проверка, анализ, анкетирование, тестирование, получение пояснений, сверка, обследование, экспертиза	Методы и процедуры применяются в зависимости обстоятельств (анализ, сравнение, анкетирование, получение информации от третьих лиц)	
Процесс аудита (этапы)	1. Подготовка к аудиту 2. Проведение аудита 3. Исследование годовой финансовой отчетности	1. Подготовка к аудиту 2. Изучение объекта аудита и составление программы 3. Проверка факторов риска 4. Подготовка аудиторского отчета	1. Подготовка к аудиту 2. Проведение аудита 3. Реализация результатов аудита	
Форма отчета	Аудиторский отчет			
Базовый элемент аудита	Определение факторов рисков и оценка их возможного воздействия на результаты деятельности	Формулирование проблемы аудита и определение гипотезы аудита		
Реализация материалов аудита	Аудиторский отчет направляется распорядителю бюджетных средств	Аудиторский отчет может быть направлен ВРУ, Секретариату Президента, КМУ, Министерству финансов	Аудиторский отчет направляется руководителю органа местного самоуправления, может быть обнародован	Аудиторский отчет может быть направлен ВРУ, Секретариату Президента, КМУ, органам гос. власти и местного самоуправления, обнародован

Сравнительная характеристика независимого аудита и государственного финансового аудита

№	Признак	Независимый аудит	Государственный финансовый аудит
1	Правовая основа	Закон Украины «Об аудиторской деятельности», Международные стандарты аудита	Закон Украины «О государственной контрольно-ревизионной службе в Украине»
2	Цель аудита	Выражение мнения аудитора о достоверности финансовой отчетности	В зависимости от видов аудита
3	Основание для проведения	Договор с хозяйствующим субъектом	Планы контрольно-ревизионной работы
4	Субъекты	Аудиторские фирмы, независимые аудиторы	Государственный аудитор
5	Объекты	Финансовая отчетность, данные бухгалтерского учета	В зависимости от видов аудита
6	Принципы	Независимость, честность, объективность, конфиденциальность, профессиональный скептицизм	Не определены
7	Методы	Аудиторские процедуры	Общенаучные методические приемы, приемы фактического и документального контроля
8	Виды	Внутренний, внешний, Аудиторские услуги; обязательный, инициативный	Аудит финансово-хозяйственной деятельности бюджетных учреждений; государственный финансовый аудит субъектов хозяйствования государственного сектора экономики; государственный финансовый аудит исполнения местных бюджетов; государственный финансовый аудит выполнения бюджетных программ
9	Результаты	Аудиторское заключение	Аудиторский отчет

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Методические рекомендации по проведению органами государственной контрольно-ревизионной службы аудита финансовой и хозяйственной деятельности бюджетных учреждений / Кабинет Министров Украины. — Офіц.вид. — К.: Офіційний вісник України, 2005 р. — №1, ст.1 — (Нормативный документ Государственной контрольно-ревизионной службы Украины).

2. Методика проведения органами государственной контрольно-ревизионной службы государственного финансового аудита субъектов хозяйствования / Кабинет Министров Украины. — Офіц.вид. — К.: Офіційний вісник України, 2006 р. — №13, ст.866 — (Нормативный документ Государственной контрольно-ревизионной службы Украины).

3. Методические рекомендации по организации и проведению государственного финансового аудита исполнения местных бюджетов / Кабинет Министров Украины. — Офіц.вид. — К.: Офіційний вісник України, 2007 р. — №30, ст.1236 — (Нормативный документ Государственной контрольно-ревизионной службы Украины).

4. Методические рекомендации по проведению органами государственной контрольно-ревизионной службы Украины государственного финансового аудита бюджетных программ / Кабинет Министров Украины. — Офіц.вид. — К.: Офіційний вісник України, 2004 р. — №32, ст.2140 — (Нормативный документ Государственной контрольно-ревизионной службы Украины).

5. Роль государственного финансового аудита: Матеріали науково-практичної конференції [«Фінанси, грошовий обіг і кредит в підвищенні добробуту населення України»], (Сімферополь, 16-18 травня 2008 р) / М-во образ. и науки Украины, М-во образ. и науки АР Крым, НАПКБ, — Сімферополь: НАПКБ 2008. — С. 44-45.

6. Государственный аудит как предмет преподавания : Материалы международной научно-практической конференции [«Научное обеспечение процессов реформирования экономических отношений в условиях глобализации»], (Сімферополь, 20-22 апреля 2007 г) — Симферополь: Крымский институт бизнеса. 2007. — С. 93-94.

7. Пожарицкая И.М., Плугарь Е.В. Современные проблемные аспекты формирования учебных программ контрольно-аналитических дисциплин / И. Пожарицкая, Е. Плугарь // Экономика и управление. — 2007. — № 1. — С. 101-105.

8. Международные стандарты аудита в практике государственного финансового контроля Украины: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених та спеціалістів [«Реалізація національних економічних інтересів України в рамках євроінтеграційних процесів»], (Сімферополь, 24-25 квітня 2008 р.) / М-во образ. и науки Украины, Академія економ. наук, М-во економ.АР Крым, Крымский эконом.институт, ДВНЗ «Київск.нац.економ.універс.ім.В.Гетьмана». — Сімферополь: ПП «Підприємство Фенікс», 2008. — С. 277-278.

9. Особенности проведения государственного финансового аудита: Материалы научно-практической конференции [«15-летие аудита Украины. Достижения, проблемы и перспективы развития»], (Симферополь, 17 апр.2008 г.) / Под ред.И.М. Пожарицкой, А.Г. Жилиной. — Симферополь: «Национальная академия природоохранного и курортного строительства», 2008. — С. 41-43.

МОДЕЛЬ ПОСТРОЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ АР КРЫМ

Усков И.В., аспирант, НАПКС

В целом система межбюджетных отношений в Украине является неэффективной, что обусловлено значительным уровнем дотационности местных бюджетов всех уровней. Объемы межбюджетных трансфертов составляют преобладающую долю доходов местных бюджетов особенно районных, сельских и поселковых бюджетов, где доля трансфертов в несколько раз превышает собственные и закрепленные источники доходных поступлений этих бюджетов.

С одной стороны, это обусловлено отсутствием значимых доходных поступлений, которые должны поступать в распоряжение местных органов власти и несоответствием доходных поступлений расходным полномочиям возлагаемым на эти органы власти, с другой стороны, системные проблемы в области распределения межбюджетных трансфертов.

В Украине для выхода из сложившейся ситуации необходимы комплексные реформы в области межбюджетных отношений, направленные как на обоснованного распределения доходных источников и расходных полномочий между уровнями бюджетов, так и на создания эффективного механизма распределения финансовой помощи между бюджетами.

По мнению автора статьи, существующая формула финансового выравнивания, которая применяется в Украине, характерна для стран с высокой степенью централизации бюджетных ресурсов, не способствует обоснованному распределению финансовой помощи между уровнями местных бюджетов.

Формула распределения межбюджетных трансфертов определенная в законодательных актах Украины [1] является довольно громоздкой, расчет основных параметров которой основывается на необоснованных субъективных показателях, не отражающих реальные доходные возможности и расходные потребности местных органов власти в оказании централизованной финансовой поддержки. Формула распределения межбюджетных трансфертов способствует, только усилению «иждивенческих» настроений во всех регионах страны.

Для украинской практики необходима, исходя из опыта ряда высокоразвитых унитарных стран ЕС, экономико-математическая модель, позволяющая наиболее объективно осуществлять распределение финансовой и стимулирующей помощи между уровнями местных бюджетов.

Проблемам построения эффективной системы межбюджетных отношений посвящены труды как украинских [2, 3] и российских ученых [4, 5, 6], так и зарубежных ученых [7, 8].

Однако, несмотря на определенную проработку, этой проблематике существует недостаточное количество научных работ посвященных возможности создания эффективной модели оптимизации распределения выравнивающих и стимулирующих трансфертов между уровнями местных бюджетов в Украине и в, частности, в АР Крым.

Целью статьи является разработка модели оптимизации распределения финансовой помощи между уровнями бюджетов в АР Крым, позволяющей наиболее эффективно осуществлять распределения выравнивающей и стимулирующей помощи между уровнями бюджетов.

Для АР Крым на уровне ее городов и районов автором статьи предложена экономико-математическая модель линейного программирования, предусматривающая сокращение дотируемых регионов на основании разработки комплексных мероприятий по обеспечению развития их экономического и научного потенциалов.

В этой модели предусмотрено, что реципиенты должны на основании эффективно разработанной модели стать самофинансируемыми и самодостаточными территориальными образованиями, которые полностью должны решать задачи по социальному и экономическому развитию своих территорий. Регионам — донорам необходимо установить жесткие требования и условия, которые должны способствовать максимальному использованию и развитию экономической составляющей данных регионов, от которых должны зависеть объемы предоставляемых межбюджетных трансфертов.

Для эффективного распределения бюджетных ресурсов на уровне городов и районов Республики с учетом теоретических и практических наработок нами разработана и предложена конкретная модель распределения межбюджетных трансфертов, которая способствует не только выравниванию доходных и расходных отличий бюджетов местных органов власти, но и стимулирует их к более эффективной работе по мобилизации бюджетных ресурсов.

Сущность модели заключается в подтягивании уровня бюджетных возможностей районных и городских бюджетов АР Крым до среднего уровня по данной группе городов (районов), поскольку различные территории имеют неодинаковые возможности в мобилизации бюджетных ресурсов, что обусловлено влиянием значительного количества факторов и условий. Районы (города), которые имеют излишек бюджетных ресурсов, формируют фонд взаимопомощи с целью подтягивания бюджетных возможностей остальных районов (городов) до среднего уровня.

При этом в фонд передается лишь определенная часть излишка бюджетных ресурсов городов (районов) — реципиентов с целью создания у них стимулов в мобилизации этих ресурсов. Стиму-

лированию, также, подлежат и города (районы) — доноры с целью создания у них стимулов к более эффективной работе по осуществлению взимания налоговых и неналоговых поступлений в их бюджеты. При этом стимулирование данных местных бюджетов напрямую зависит от уровня прилагаемых ими усилий по мобилизации доходных источников ресурсов.

Для измерения этих усилий нами предлагается введения коэффициентов, которые учитывают уровень эффективности финансово-хозяйственной деятельности местных органов власти городов (районов)- доноров. В результате становится возможным наиболее эффективное распределения стимулирующей помощи между всеми городами и районами Республики.

Для обеспечения эффективного распределения межбюджетных трансфертов на уровне городов и районов АР Крым (выравнивающего и стимулирующего трансфертов) нами определена экономико-математическая модель, ее структурное описание состоит в следующем:

$$F(x) = \sum_i C\text{Eff}_i \times x_i, \quad (1)$$

где $F(x)$ — целевая функция задачи оптимизации распределения фонда взаимопомощи; $C\text{Eff}_i$ — коэффициенты эффективности финансово-хозяйственной деятельности местных органов власти; x_i — объем стимулирующего трансферта для каждого района (города).

Экономический смысл целевой функции является эффективность (отдача) от использования бюджетных средств. Эта целевая функция позволяет осуществлять оптимальное распределение фонда финансовой поддержки местных бюджетов (на уровне городских и районных бюджетов) исходя из их потребностей и возможностей в мобилизации финансовых ресурсов на их территории.

Системой ограничений этой функции выступают:

$$x \geq X_{\min} \quad (2)$$

$$\sum_{n=0}^{n1-1} x_n \leq \text{Фонд} \quad (3)$$

Первое ограничение свидетельствует о том, что сумма средств, направляемая на предоставления стимулирующей помощи должна быть достаточной для удовлетворения минимальной потребности районов (городов)-доноров в финансовых ресурсах.

Второе ограничения свидетельствует о том, что фонд финансовой поддержки должен быть больше или равняться уровню мобилизованных финансовых ресурсов сформированных за счет доходов районов (городов)-реципиентам, направляемых на выравнивания районов (городов)-доноров.

Решению этой целевой функции предшествуют определенные этапы, направленные на:

1. Вычисление дохода на душу населения для каждого городского и районного бюджета.
2. Определение минимальной потребности в средствах для каждого районного (городского) бюджета АР Крым обеспечивающую средний уровень доходов по группе районов (городов).
3. Исчисление суммы, которую район-реципиент (город-реципиент) может передать в фонд взаимопомощи при сохранении среднего уровня доходов его жителей. Полученное отрицательное значения по некоторым районам (городам) Республики свидетельствует о том, что уровень жизни населения данного района (города) ниже среднего уровня и данный район (город) должен получать бюджетные средства из фонда взаимопомощи с целью доведения его доходов до среднего уровня. Фонд взаимопомощи формируется за счет взносов районов (городов) у которых уровень доходов выше среднего.
4. Вычисление фонда взаимопомощи формируемого за счет взносов районов (городов) реципиентов. При этом с целью стимулирования деятельности местных органов власти районных (городских) бюджетов-реципиентов оставляем в их распоряжении 50% суммы превышений среднего уровня.
5. Определение районов (городов), которые нуждаются в поддержке из данного фонда. Создаем новые массивы (по показателям доходов и расходов), только для районов (городов) у которых уровень доходов ниже среднего уровня по данной группе районов (городов).
6. Вычисление коэффициентов эффективности финансово-хозяйственной деятельности местных органов власти, от уровня которых будет зависеть объем стимулирующей помощи (только для убыточных городов, районов).
7. Определение объема стимулирующего трансферта, с учетом коэффициентов эффективности.
8. Вычисление минимальной потребности в средствах для каждого района (города), обеспечивающей средний уровень доходов по группе городов (районов).
9. Вычисление оптимальной финансовой стимулирующей помощи городам (районам) обеспечивающую максимальную эффективность использования предоставляемых бюджетных ресурсов

Исходными данными для построения модели распределения финансовой помощи стали:

1. Показатели по доходам районов и городов АР Крым; красная строка.
2. Показатели по расходам районов и городов АР Крым.
3. Численность жителей в городах и районах АР Крым.

В результате выбора и применения этой модели для городских бюджетов АР Крым нами осуществлено объективное распределения бюджетных ресурсов данных городских бюджетов в зависимости от имеющихся у них возможностей по мобилизации доходных источников и осуществления расходования бюджетных ресурсов.

Основные показатели по доходам, расходам и численности населения городов и районов АР Крым за 2007 год *

Наименования городов и районов	Основные показатели		
	доходы (тыс. грн.)	расходы (тыс. грн.)	численность населения (тыс. чел.)
города:			
Симферополь	465272,2	574104,8	360,8
Алушта	52842,4	103284,4	52,3
Армянск	45856,0	65578,7	25,3
Джанкой	44404,0	65810,5	38,3
Евпатория	114976,0	200296,9	123,2
Керчь	93014,0	207652,8	149,0
Краснопереконск	28491,0	50994,8	30,4
Саки	16934,6	28282,5	25,3
Судак	23177,0	47247,3	29,5
Феодосия	123211,0	182378,3	106,1
Ялта	179128,6	283791,5	141,5
районы:			
Бахчисарайский	19438,3	113125,4	90,0
Белогорский	6069,9	131521,9	64,1
Джанкойский	8786,9	116826,3	75,9
Кировский	7444,6	56850,7	54,3
Красногвардейский	20577,7	129269,9	90,8
Краснопереконский	2581,4	32208,5	30,0
Ленинский	7994,1	89569,1	64,3
Нижегорский	659,0	69520,3	51,8
Первомайский	8783,0	48236,3	36,5
Раздольненский	5702,7	56769,9	34,9
Сакский	14654,1	131521,9	77,0
Симферопольский	21860,0	171910,6	153,5
Советский	5413,7	45941,3	34,4
Черноморский	16095,2	54446,7	31,9

* Составлено автором на основании данных [9]

По городам АР Крым установлено, что основными городами-реципиентами являются Симферополь, Армянск, Джанкой, Феодосия, Ялта у которых доходы выше среднего уровня в расчете на душу населения и данные городские бюджеты являются основной для формирования фонда взаимопомощи для таких городов-доноров как: Алушта, Евпатория, Керчь, Краснопереконск, Саки и Судак, у которых доходы в расчете на душу населения ниже среднего уровня по данной группе городских бюджетов.

На основании расчетов установлено, что фонд взаимопомощи в 2007 году сформирован в размере 60132,1 тыс. грн. Поскольку, в фонде имеются ограниченные бюджетные ресурсы, то их целесообразно распределять в соответствии с коэффициентами эффективности финансово-хозяйственной деятельности местных органов власти, которые позволяют определить уровень прилагаемых усилий данных органов по мобилизации бюджетных ресурсов. Так для городов-доноров получены следующие коэффициенты: Алушта — 0,5116, Евпатория — 0,574, Керчь — 0,4479, Краснопереконск — 0,5587, Саки — 0,5988, Судак — 0,4905.

В соответствии с данными коэффициентами оптимальная финансовая стимулирующая помощь городам, обеспечивающая максимальную эффективность использования переданных средств составит для Алушты — 2334,9 тыс. грн, Евпатория — 11625,3 тыс. грн, Керчь — 31593,5 тыс. грн, Краснопереконск — 2427,8 тыс. грн, Саки — 7333,8 тыс. грн, Судак — 4514,5 тыс. грн. Таким образом, данная модель предусматривает, что потребность местных (городских) бюджетов покрывается за счет средств созданного фонда и напрямую зависит от эффективности деятельности местных органов власти.

Для районных бюджетов, осуществлен аналогичный расчет в соответствии с представленным алгоритмом определения финансовой помощи. При этом, поскольку районные бюджеты Автономии являются наиболее дотационными по сравнению с остальными местными бюджетами Республики, то с нашей точки зрения целесообразным является передача лишь 25% сумм превышений бюджетов-реципиентов над средним расчетным уровнем в фонд финансовой помощи.

Результаты вычислений показали, что в 2007 районами-донорами выступали: Белогорский, Джанкойский, Кировский, Красноперекопский, Ленинский, Нижнегорский, Раздольненский, Симферопольский, Советский. Объем фонда финансовой помощи соответственно в 2007 году сформировано в размере 6494,6 тыс. грн. В соответствии с применяемыми коэффициентами эффективности финансово-хозяйственной деятельности местных органов власти было осуществлено подтягивания бюджетных возможностей районов-доноров до среднего уровня по данной группе районных бюджетов.

В результате бюджетные ресурсы, выделяемые из данного фонда распределились следующим образом: Белогорский район получил — 205,7 тыс. грн., Джанкойский — 276,6 тыс. грн., Кировский — 192,9 тыс. грн., Красноперекопский — 158,5 тыс. грн., Ленинский — 229,0 тыс. грн., Нижнегорский — 74,4 тыс. грн., Раздольненский — 2,9 тыс. грн., Симферопольский — 425,8 тыс. грн., Советский — 27,8 тыс. грн.

После доведения до среднего уровня бюджетных возможностей районов-доноров и исходя из имеющегося остатка бюджетных ресурсов данного фонда нами осуществлено распределения стимулирующей помощи (для районов-доноров) учитывая коэффициентов эффективности и максимальную эффективность использования предоставляемых бюджетных ресурсов.

Поскольку бюджетные ресурсы в 2007 году позволяли стимулировать районные бюджеты-доноры в 4 раза выше среднего минимального требуемого уровня (в отличии от городских бюджетов), то исходя из того, что сложившаяся ситуация может по объективным причинам не повторится в будущие периоды времени нами предлагается ограничить объем предоставления стимулирующего трансферта до уровня 2 разового превышения средней минимальной потребности в этих средствах.

Предоставления стимулирующего трансферта местным органам власти районных бюджетов-доноров должен способствовать повышению заинтересованности данных органов в мобилизации бюджетных ресурсов, от объема которых будет зависеть, как размер стимулирующего, так и размер выравнивающего трансферта.

ВЫВОДЫ

Предлагаемая экономико-математическая модель линейного программирования, разработанная для городов и районов АР Крым, позволяет наиболее объективно распределять ограниченные финансовые ресурсы между этими местными бюджетами.

В отличие от существующей в настоящее время формулы распределения межбюджетных трансфертов, разработанная модель не способствуют необоснованному предоставлению финансовой помощи (на основании фактически собранных доходов и расходов), а распределения выравнивающей и стимулирующей помощи напрямую зависит от объективных возможностей местных органов власти по мобилизации доходных ресурсов и осуществления расходных полномочий.

При этом модель позволяет не только выравнивать доходные различия местных органов власти, но и создавать стимулы как в районах (городах)- реципиентах, так и районах (городах) донорах по увеличению налоговых и неналоговых поступлений. Предлагаемая модель распределения межбюджетных трансфертов имеет как теоретическое, так и практическое значение и может быть использована для наиболее объективного распределения финансовых ресурсов, не только, между местными бюджетами АР Крым, но и местными бюджетами всех регионов Украины.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Про затвердження формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України): Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.01 р. №1195 // www.rada.kiev.ua.

2. Лук'яненко І.Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти / І.Г. Лук'яненко. — К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. — 542 с.

3. Слухай Сергій. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій: монографія / Сергій Слухай. — К.: «АртЕк», 2002. — 288 с.

4. Голикова Т.А. Управления межбюджетными отношениями в РФ: Монография / Т.А. Голикова. — Санкт-Петербург: СПбГИЭУ 2007. — 241 с.

5. Грицюк Т.В. Фискальный федерализм и межбюджетные отношения / Т.В. Грицюк. — М.: Финансы и статистика, 2004. — 318с.

6. Синельников С.Г. Влияние межбюджетных трансфертов на фискальное поведение региональных властей в РФ: консорциум по вопросам прикладных экономических исследований / С.Г. Синельников. — М, 2001. — 119с.

7. Astrid Rosenschon Finanzhilfen der Bundeslander in den Jahren 2000-2004: Eine empirische Analyse, Institute fur Weltwirtschaft Kiel, August 2005. — 52 p.

8. Robin Roadway and Anwar Shah Intergovernmental fiscal transfers: principles and practice, Washington World bank cop. 2007. — 572 p.

9. Главное управление Государственного казначейства Украины в АР Крым. Годовые отчеты об исполнении местных бюджетов по АР Крым (в разрезе городов и районов) за период 2001-2007 годов.

ТИПОЛОГИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕШЕНИЙ ДОМОХОЗЯЙСТВ

Ворошило В.В., аспирант, НАПКС

Исследование финансовых решений домохозяйств актуально всегда, поскольку они принимают в течение всей своей деятельности. Однако, в зависимости от уровня дохода, от места проживания и т.п. принятие финансовых решений домохозяйств существенно изменяется. Домашние хозяйства, например, с высоким уровнем дохода принимают более широкий круг финансовых решений, связанных с использованием своего дохода, чем домохозяйства с низким или средним уровнем дохода.

Типология финансовых решений домохозяйств не была изучена ни отечественными, ни зарубежными авторами, хотя элементы классификации финансовых решений рассматривались такими авторами как Белозеров С.А. [1], Ковалев В.В. [5], Соловьев В.И. [4]. Все авторы рассматривали финансовые решения только с точки зрения распределения и формирования финансовых ресурсов домохозяйств. Но это не единственный признак, на основе которого происходит выделение отдельных типов финансовых решений. На данном этапе развития экономики возникает необходимость в типологии финансовых решений домохозяйств для более глубокого их изучения.

Целью статьи является теоретическое исследование вопросов систематизации финансовых решений домохозяйств и предложение автором типологии финансовых решений домохозяйств.

Для достижения поставленной цели необходимо решение следующих задач:

- исследовать в научной экономической литературе вопросы классификации финансовых решений домохозяйств;
- выделить признаки, которые будут основой для обобщения финансовых решений домохозяйств;
- предложить типологию финансовых решений домохозяйств.

В экономической литературе существует разный взгляд на классификацию финансовых решений. Так, Ковалев В.В. рассматривал два типа экономических решений, с которыми сталкивались домохозяйства:

1) как формировать структуру своих будущих активов с учетом уже имеющихся у него, т. е. надо ли приобретать новую недвижимость (например, жилье, земельные участки), движимые средства (например, автомобили, обстановку в квартире и т. п.) или ценные бумаги и т. д.; одновременно определяется соотношение между вновь приобретаемыми активами;

2) каким образом формировать фонд рабочего времени (определение работающих членов домашнего хозяйства, места их работы и др.) [5].

Соловьев В.И. выделял четыре основных типа финансовых решений, которые необходимо принимать домашним хозяйствам:

- 1) решения о распределении денежных средств на потребление и сбережение;
- 2) инвестиционные решения;
- 3) решения о долговом финансировании;
- 4) решения по управлению рисками [4].

С.А. Белозеров выделяет две основные группы финансовых решений:

- 1) решения по поводу формирования структуры и величины источников дохода;
- 2) решения по поводу формирования структуры своих будущих расходов [1].

Таким образом, в экономической литературе не существует единого взгляда на классификацию финансовых решений домохозяйств. Хотя, в данном случае, нельзя говорить о классификации вообще, поскольку обобщение финансовых решений происходит либо только по одному признаку, либо абсолютно не существует никаких признаков обобщения.

Термин «типология» в своем этимологическом значении происходит от греческого *typos* — образец, отпечаток и *логия* — слово, учение. Типология — вид научной систематизации, классификации чего-либо за общими признаками [2]. В советском энциклопедическом словаре типология рассматривается как научный метод, основа которого — расчленения систем объектов и их группировка с помощью обобщенной модели или типа [3].

Для типологии финансовых решений домохозяйств необходимо выделить ряд признаков, на основе которых будет происходить группировка данных решений. Такими признаками выступают: уровень дохода, собственные и заемные финансовые ресурсы домохозяйства, жизненный опыт, склонность к риску, политико-экономическая стабильность государства, место проживания, природные условия и т.п.

Предлагаем типологию финансовых решений домохозяйств на основе выделенных признаков:

1. В зависимости от образования и использования финансовых ресурсов домохозяйств:

- финансовые решения, связанные с формированием доходной части бюджета домохозяйства;
- финансовые решения, связанные с использованием финансовых ресурсов домохозяйств.

2. В зависимости от направлений использования собственных финансовых ресурсов выделяют:
 - финансовые решения, связанные с использованием денежных средств на текущее потребление;
 - решения, связанные с финансированием дорогих товаров и товаров длительного пользования;
 - финансовые решения, связанные с накоплением средств;
 - финансовые решения, связанные с финансированием предпринимательской деятельности.
 3. В зависимости от направлений использования заемных финансовых ресурсов домохозяйств выделяют:
 - финансовые решения, связанные с использованием денежных средств на текущее потребление;
 - решения, связанные с финансированием дорогих товаров и товаров длительного пользования;
 - финансовые решения, связанные с накоплением средств;
 - финансовые решения, связанные с финансированием предпринимательской деятельности.
 4. В зависимости от периода, на которое принимается решение, выделяют:
 - финансовые решения на текущий период (день, неделя);
 - финансовые решения на краткосрочный период (месяц, квартал, год);
 - финансовые решения на среднесрочный период (2-3 года);
 - финансовые решения на долгосрочный период (свыше 3 лет).
 5. В зависимости от уровня образования и жизненного опыта домохозяйства:
 - финансовые решения, принимаемые интуитивно;
 - финансовые решения, принимаемые с помощью консультаций;
 - финансовые решения, принимаемые на основе опыта своего или других домохозяйств;
 - финансовые решения, принимаемые на основе научного анализа внешней и внутренней среды домохозяйства.
 6. В зависимости от распределения обязанностей внутри домохозяйства выделяют:
 - финансовые решения, принимаемые одним членом домохозяйства;
 - финансовые решения, принимаемые несколькими членами домохозяйства (коллегиально).
 7. В зависимости от степени склонности к риску домохозяйства:
 - финансовые решения, связанные с минимальным уровнем риска;
 - финансовые решения, связанные со средним уровнем риска;
 - финансовые решения, связанные с высоким уровнем риска.
 8. В зависимости от уровня дохода домохозяйств:
 - финансовые решения, связанные с использованием высокого уровня дохода;
 - финансовые решения, связанные с использованием среднего уровня дохода;
 - финансовые решения, связанные с использованием низкого уровня дохода.
 9. В зависимости от политико-экономической стабильности государства:
 - финансовые решения, принимаемые в государстве, где политическая и экономическая стабильность;
 - финансовые решения, принимаемые в государстве, где политическая и экономическая нестабильность.
 10. В зависимости от места проживания домохозяйств выделяют:
 - финансовые решения домохозяйств, проживающих в крупных городах и мегаполисах;
 - финансовые решения домохозяйств, проживающих в средних и мелких городах;
 - финансовые решения домохозяйств, проживающих в районах, поселках, селах и т.д.
 11. В зависимости от природных условий, в которых проживают домохозяйства, выделяют:
 - финансовые решения домохозяйств, проживающих в благоприятных природных условиях;
 - финансовые решения домохозяйств, проживающих в неблагоприятных природных условиях.
- Таким образом, типологию финансовых решений домохозяйств можно рассматривать как группировку данных решений в зависимости от отдельных признаков, к которым можно отнести уровень дохода, направления использования собственных и заемных финансовых ресурсов и т.п.

ВЫВОДЫ

Анализ теории классификации финансовых решений домохозяйств показал, что данная типология не существует на современном этапе. Предложенная типология позволит существенно повысить научную обоснованность принятия определенных типов финансовых решений домохозяйств.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Белозеров С.А. Финансы домашнего хозяйства: инвестиционный аспект. — СПб.: Изд-во С.-Петербург. Ун-та, 2006. — 194 с.
2. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / Бирик С.П., Сюта Г.М.; за ред. С.Я. Єрмоленко; художник-оформлювач Б.П. Бублин. — Х.: Фоліо, 2006. — 623 с.
3. Советский энциклопедический словарь: 4-е изд / Главный редактор А.М. Прохоров. — М.: Советская энциклопедия, 1988. — 1600 с.
4. Соловьев В. И. Финансы предприятий и домашних хозяйств: Учебное пособие. — М., 2006. — 157 с.
5. Финансы: учеб. — 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. В.В. Ковалева. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 640 с.

ОСОБЕННОСТИ СТРАХОВАНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Туманова Е.А., ассистент, НАПКС

Перед сельхозтоваропроизводителями всегда стоит проблема финансовой защиты своих имущественных интересов ввиду высокой зависимости аграрной отрасли экономики от стихийных сил природы. Одним из эффективных инструментов управления рисками в сельском хозяйстве выступает страхование, позволяющее обеспечить стабильные условия производственной деятельности хозяйствующих субъектов на селе вне зависимости от природных аномалий. Эффективность такой защиты в рыночных условиях хозяйствования зависит от уровня развития экономической системы в целом и системы аграрного страхования в частности.

Проблеме сельскохозяйственного страхования на различных этапах его функционирования посвящены многие труды отечественных и зарубежных ученых-экономистов. Особую научную ценность представляют труды Александрова В.Т., Балабанова И.Т., Говорушко Т.А., Журавина С.Г., Ивашкина Е.И., Криворучко А.В., Осадця С.С.

Говоря о страховании в сельском хозяйстве, нельзя не отметить значительную зависимость аграрного сектора экономики от стихийных сил природы. Различные природные катаклизмы несут ощутимый вред не только отдельным отраслям, но и всей экономической системе страны.

В Украине также имеют место быть различные природные неурядицы. Теплая зима и холодная весна стали уже привычными. Достаточно трудно прогнозировать, какова будет ситуация с погодой на несколько лет вперед, также трудно оценить последствия от тех или иных природных событий. В связи с этим можно сделать вывод, что сельское хозяйство в Украине является достаточно рискованным.

В определенной мере снизить данные риски позволяет система сельскохозяйственного страхования. В условиях, когда и аграрный, и страховой рынки только формируются, необходима четко выработанная система поддержки и стимулирования сельскохозяйственного страхования. Прежде всего, основной мерой видится популяризация с/х страхования через различные финансовые механизмы, такие как: удешевление процентной ставки по коммерческим кредитам для с/х предприятий, заключающим договора страхования; беззалоговые кредиты для сельскохозяйственных производителей под гарантии государства или органы местного самоуправления; удешевление страховых премий за счет государственного бюджета. Данного рода преференции описаны в разделе 3 Закона Украины «О государственной поддержке сельского хозяйства в Украине». В частности, аграриям возмещается 50% расходов на страхование урожая с/х культур, а также 50% франшизы, в случае выплаты страховых возмещений. Учитывая тот факт, что механизм принятия рисков на страхование достаточно сложен, а сами риски для отдельной компании могут быть значительными (тем более, возможна кумуляция риска), сельскохозяйственное страхование целесообразно проводить путем создания специализированного страхового пула, который бы возглавляла авторитетная компания с развитой сетью представительств по регионам Украины, способная обеспечить надежное перестрахование крупных рисков за рубежом.

На сегодняшний день страховые компании Украины предлагают следующие страховые продукты для предприятий аграрного сектора экономики: Комплексное страхование (в полном соответствии с требованиями пункта 10.2, статьи 10, раздела III, Закона Украины «О государственной поддержке сельского хозяйства Украины»). Предметом страхования при этом выступают озимые зерновые (пшеница, рожь), яровые зерновые (ячмень, кукуруза) и технические (подсолнечник, сахарная свекла) культуры.

Страхование производится от таких рисков, как: «Заморозок», «Вымерзание», «Гололедица», «Град», «Удар молнии», «Землетрясение», «Лавина», «Земельный оползень», «Земельный или земельно-водный сель», «Пожар», «Буря, ураган, буран», «Ливень, наводнение, паводок», «Засуха», «Обезвоживание на землях, подлежащих принудительному орошению или заводнению», «Эпитофитионное размножение вредителей растений, а также болезней, ставших следствием наступления какого-либо из рисков», «Противоправные действия лиц, выражающиеся в кражах, хулиганских действиях относительно растительных насаждений; разрушении покрытий (несущих конструкций) парников, теплиц, оранжерей». Франшиза установлена в размере 30%-50% от страховой суммы. Страховой тариф от 3,875%. Период страхования — от момента появления всходов до момента уборки урожая. Обязателен предстраховой осмотр урожая и оценка ущерба по каждому случаю. Минимальный размер страхуемых площадей одним Страхователем — 500 га. Страхование на базе индекса урожайности ((в полном соответствии с требованиями пункта 10.2, статьи 10, раздела III, Закона Украины «О государственной поддержке сельского хозяйства Украины»). Предметом страхования при этом, как и в предыдущем случае, выступают озимые зерновые (пшеница, рожь), яровые зерновые (ячмень, кукуруза) и технические (подсолнечник, сахарная свекла) культуры.

Страхование производится от любых рисков, которые могут повлечь за собой падение урожайности в районе. Страховая сумма зависит от выбранного страхователем уровня покрытия, с учетом среднего многолетнего уровня урожайности в конкретном регионе, и рассчитывается как произведение стоимости метрической единицы будущего урожая, и урожайности, скорректированной в соответствии с выбранным страхователем уровнем покрытия. Уровень покрытия может составлять 50, 60, 70 или 80%. Страховой тариф является фиксированным и напрямую зависит от выбранного уровня покрытия, региона и страхуемой культуры. В большинстве случаев тариф колеблется от 2,5% до 6% (при гарантированной урожайности 50%) и от 4 до 10% и выше (при гарантированной урожайности в 80%). Особенности данного вида страхования состоят в том, что не проводится предстраховой осмотр посевов и оценка ущерба в хозяйстве, отсутствует франшиза, выгодоприобретателем по данному виду страхования выступает страхователь или любая третья сторона.

Страхование с/х культур, являющихся предметом залога, от поименованных рисков. Предметом страхования, как и в предыдущем случае, выступают озимые зерновые (пшеница, рожь), яровые зерновые (ячмень, кукуруза) и технические (подсолнечник, сахарная свекла) культуры, которые являются предметом залога.

Страховая сумма определяется в размере стоимости будущего урожая, подлежащей согласованию со страхователем. Страхование осуществляется от всех или отдельно выбранных рисков: града и вторичных болезней растений в результате воздействия на них града; весенних и осенних заморозков; засухи; бури и урагана; ливня, наводнения, паводка, избыточных осадков (препятствующих уборке урожая); огня. Франшиза не устанавливается. Страховой тариф определяется в зависимости от климатической зоны, в которой расположено хозяйство страхователя, и соотношения между суммой обязательств по кредитному договору и стоимостью ожидаемого урожая, которое колеблется от 0,25 до 0,5. Выгодоприобретателем по такому виду страхования выступает только банк, выдавший кредит под залог будущего урожая. Страховое возмещение определяется как разница между суммой задолженности перед банком на момент расчета страхового возмещения и стоимостью фактически выращенного урожая, являющегося предметом залога.

Страхование от града и огня. Предметом страхования при этом выступают озимые зерновые (пшеница, рожь), яровые зерновые (ячмень, кукуруза) и технические (подсолнечник, сахарная свекла) культуры. Страховая сумма определяется в размере стоимости будущего урожая, которая, в свою очередь, принимается по согласованию сторон и может быть принята в размере фактически понесенных затрат. Страхование производится от таких рисков как: град и вторичные болезни, вызванные воздействием последнего на растения; огонь (во всех его проявлениях).

Страхование озимых сельскохозяйственных культур на случай их полной гибели в период перезимовки. На страхование принимаются посевы озимой пшеницы, озимой ржи, озимого тритикале, озимого ячменя, озимого рапса и озимой горчицы. Решение о выплате страхового возмещения принимается в случае гибели более 50% всходов на конкретном поле, если Страхователь принимает решение не продолжать работы на данном поле и производит его повторную культивацию. Выплаты по частичному ущербу не предусматриваются. Страховая сумма определяется в размере затрат на посев и выращивание озимых с/х культур. Минимальный лимит страховой суммы в расчете на 1 гектар — 275 грн., максимальный — 1200 грн. Страхование производится от всех погодных явлений, которые могут привести к невозобновлению вегетации весной. Тарифы и франшизы устанавливаются для хозяйств каждого района каждой области Украины. Для каждого уровня франшизы (10%, 20% и 30%), указан свой тариф. Франшиза применяется к потерям для каждого поля. Как базовый используется тариф для озимой пшеницы. Для озимой ржи и озимого тритикале тариф тот же, что и для пшеницы. Для озимых рапса, горчицы и ячменя тариф увеличивается на 30% от базового. Обязателен предстраховой осмотр всходов и осмотр для оценки ущерба. При приеме на страхование минимальное количество растений на 1 кв. м — 300 шт.

На данном этапе формирования и развития страхового рынка можно выделить следующие проблемы:

1. Низкий уровень страховой культуры сельскохозяйственных предприятий. Для многих с/х компаний страхование не является осознанной необходимостью. Примечателен тот факт, что объем страховых платежей, привлеченных по с/х страхованию, практически в 100 раз меньше суммы дотаций, выделенных аграриям на компенсационные выплаты.

2. Отсутствие качественного доступа к информационным ресурсам. Не секрет, что уровень информационного обеспечения сельских регионов нашей страны остается крайне низким — это касается как печатных изданий, так и интернета. Кроме того, в отдаленные хозяйства не всегда есть возможность оперативно приехать страховому представителю.

3. Недостаточное понимание органами местного самоуправления важности и необходимости страхования. Зачастую желание страховщиков популяризировать идею страхования воспринимается как стремление страховой компании «сделать бизнес», либо чиновник боится обвинений в лоббировании интересов страховой компании.

4. Консервативные подходы со стороны менеджеров с/х предприятий к вопросам стратегического планирования деятельности своих предприятий на фоне неэффективного использования оборотных средств. Имеется в виду ситуация, когда экономия на агротехнике выращивания культур, а также на

страховании приводит к необходимости посева озимых посевов, дополнительным затратам на удобрения, нарушениям севооборота и т.п.

Пути решения сформулированных выше проблем видятся следующие:

1. Повышение общей страховой культуры менеджеров с/х предприятий. Наиболее действенным способом представляется проведение, при поддержке органов местного самоуправления, а также министерства сельского хозяйства, занятий с представителями хозяйств на местах (в районах, областях).

2. Объединение усилий всех участников страхового рынка с целью осуществления качественного и реального страхования с/х предприятий. На данном этапе недопустима недобросовестная ценовая и сервисная конкуренция (зачастую мелкие компании, желая заполучить клиента, либо демпингуют, подвергая себя риску разорения, либо предлагают фактически фиктивное страхование, предлагая риски, вероятность наступления которых ничтожно мала). Кроме того, объединение усилий страховщиков позволит увеличить емкость страхового пула, тем самым наибольший объем ответственности сможет быть размещен на внутреннем страховом рынке, без необходимости искать перестраховочную защиту. К тому же, консолидация усилий страховщиков позволит закрепить за ними отдельные регионы, что улучшит качество обслуживания, и позволит более полно и качественно продвигать услугу на региональных рынках.

3. Привлечение мощных зарубежных компаний к перестрахованию украинского с/х рынка. Даже несмотря на то, что к страхованию с/х рисков будут привлечены ведущие страховые компании Украины, емкости рынка все равно недостаточно для удержания крупных рисков, особенно с учетом возможной кумуляции рисков.

4. Оказание поддержки со стороны государства при наступлении катастрофических убытков. При этом, финансовая помощь хозяйствам должна варьироваться в зависимости от того, были ли застрахованы убытки. В первую очередь помощь должна оказываться застрахованным хозяйствам, в виде компенсации половины величины франшизы.

ВЫВОДЫ

1. Одним из эффективных инструментов управления рисками в сельском хозяйстве выступает страхование, позволяющее обеспечить стабильные условия производственной деятельности хозяйствующих субъектов на селе вне зависимости от природных аномалий.

2. Главными проблемами сельскохозяйственного страхования являются: низкий уровень страховой культуры менеджеров сельскохозяйственных предприятий; отсутствие качественного доступа к информационным ресурсам; недостаточное понимание органами местного самоуправления важности и необходимости страхования; консервативные подходы со стороны менеджеров с/х предприятий к вопросам стратегического планирования деятельности своих предприятий на фоне неэффективного использования оборотных средств.

3. Пути решения данных проблем заключаются в повышении страховой культуры менеджеров с/х предприятий; объединение усилий всех участников страхового рынка с целью осуществления качественного и реального страхования с/х предприятий; привлечение мощных зарубежных компаний к перестрахованию украинского с/х рынка; оказание поддержки со стороны государства при наступлении катастрофических убытков

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Александров В.Т. Страхова справа. Інтегрований навч. комплекс. — Книга 1. Страхування. Страхові послуги. — К.: НВП «АВТ», 2003. — 639 с.
2. Балабанов И.Т. Страхование. — СПб: Питер, 2001. — 256 с.
3. Страхові послуги: Підручник / С.С. Осадець та ін. — К.: КНЕУ, 2007. — 464 с.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Гутаріна С.О., аспірант, ТДАУ, м. Мелітополь

В сучасних умовах ринкових перетворень та інтеграції України до світової системи господарювання достатньо актуальними постають проблеми фінансування місцевих органів влади. Це в першу чергу покликано тим, що розширення функцій і повноважень, які покладаються на органи місцевого самоврядування не забезпечувались достатнім збільшенням фінансових ресурсів, що перебувають у їх розпорядженні. А у відповідності до європейських стандартів, фінансове забезпечення місцевого самоврядування, має на меті досягнення такого обсягу власних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, який відповідав би наданим їм конституцією або законом повноваженням [2, с. 50].

Тому на сьогодні існує нагальна потреба в удосконаленні наявної системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні. Дана система повинна стати дієвим механізмом в збалансуванні функцій та повноважень органів місцевого самоврядування з їх фінансовими ресурсами.

Проблеми пов'язані з фінансуванням місцевих органів самоврядування є пріоритетними у фінансовій науці. Вони достатньо змістовно досліджувались в працях зарубіжних вчених таких, як С. Бейлі, Е.Дж. Блейклі, Дж. Сейнер, К. Фостер [2] та інших. Також проблеми фінансування місцевих органів самоврядування висвітлювались в працях таких сучасних вітчизняних вчених, як Василік О.Д. [1], Владимиров К.М. [6], Зайчикова В.В. [2], Кириленко О.П. [7], Кравченко В.І. [3], Кухарець Л.В. [5], П'ятаченко Г.О. [5], Рогальський О.Ф. [6], Сунцова О.О. [4] та інші. Проте на сьогодні не достатньо детально і повно проведено аналіз еволюції поглядів на фінансування місцевого самоврядування, що, на нашу думку, значно ускладнює процес розбудови нової, більш дієвої, системи фінансового забезпечення.

Мета даної публікації полягає в проведенні ґрунтовного аналізу еволюції наукової думки, як вітчизняної так і зарубіжної щодо фінансування місцевого самоврядування, оскільки з переходом до децентралізованої ринкової економіки в умовах європейської інтеграції є доцільним використання позитивного та врахування негативного досвіду при розбудові нової системи фінансового забезпечення місцевих органів влади.

Наука про місцеві фінанси бере свій початок з другої половини XIX ст., саме тоді в Європі завершився процес остаточного оформлення місцевого самоврядування. [7, с. 32] Відповідно в цей період і починається активний процес розбудови системи фінансового забезпечення місцевих органів влади, а також виникає достатньо високий науковий інтерес щодо проблем фінансування місцевого самоврядування.

У Росії процес формування теорії місцевих фінансів розпочався пізніше, ніж в європейських країнах, а точніше після земської реформи 1864 р. Саме в цей час проходив процес остаточного організаційного оформлення інституту місцевого самоврядування — земств [7, с. 32].

Перші дослідження сутності та призначення місцевих бюджетів, їх місця у державних і місцевих фінансах, проблем місцевого оподаткування, зародження місцевих запозичень та комунальної власності, або інакше кажучи місцевих фінансових інститутів, які є однією зі складових сучасної системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, з'явилися у наукових працях таких російських та українських вчених, як Сіверський М.В. [2], Сперанський М.Г. [3], Озеров І.Х. [7], Твердохлебов М.В. [7], Лебедєв В.І. [4], Курчинський М.О. [4], Цитович М.О. [3], Янжул І.І. [3] та ін. Дані дослідження в певній мірі вплинули на розвиток та становлення сучасної вітчизняної наукової думки щодо фінансування місцевих органів влади.

В наукових працях того часу доводилась необхідність запровадження фінансово незалежних від центрального уряду земських бюджетів. Основу доходів земських бюджетів повинні були складати місцеві податки. Також було доведено необхідність надання дотацій з державного бюджету при формуванні дохідної частини земських бюджетів. Значна увага в дослідженнях приділялась формуванню й розвитку механізмів місцевих запозичень.

Фінансовому забезпеченню земських бюджетів Росії періоду XIX — початку XX ст. була притаманна надзвичайна різноманітність переліку і ставок місцевих податків. Крім загальнопоширених майнових, промислового і торгового податків, справлялися податки з коней, екіпажів, собак, трактирного і перевізного промислів; була також велика кількість дріб'язкових податків — збір за карбування мір і ваг, за використання ваги на торгових місцях, з аукціонних продажів, тощо. Подекуди запроваджувались податки з товарів, що ввозились і вивозились з міста (наприклад, в Одесі). Надходження від таких податків мали цільове спрямування: кошти використовувалися на будівництво та утримання необхідних портових споруд і будівель, під'їзних шляхів, тощо [6, с. 20].

Щодо зарубіжних країн, як в європейських країнах так і в Сполучених Штатах Америки також значного розвитку набуває місцеве оподаткування.

Так, наприклад, в Пруссії до місцевих податків було віднесено такі реальні податки, як подомовий, промисловий та поземельний. Окрім цього місцевим органам самоврядування було надано право встановлювати до подохідного податку, який зараховувався до державного бюджету, місцеві надбавки. Взагалі пруські науковці того періоду одними з перших почали наголошувати на необхідності формування незалежних місцевих бюджетів та розвитку місцевих фінансових інститутів.

У Франції, державний устрій якої характеризувався значно вищим рівнем централізації ніж в інших європейських країнах місцеві податки почали застосовувати у формі надбавок до загальнодержавних податків. Дані надбавки називались «добавочні сантими» і застосовувались вони тільки до подомового, поземельного та промислового податків. Добавочні сантими поділялись на звичайні, які спрямовувались на загальні потреби общин, спекулятивні — з цільовим спрямуванням коштів на задоволення місцевих потреб, надзвичайні — використовувались для фінансування не обов'язкових видатків і вимагали дозволу для їх запровадження [7, с. 90].

В США значного розповсюдження набули місцеві податки, особливою яких було одноразове використання. Дані податки використовувались на благоустрій населених пунктів і стягувались тільки з тих членів територіальної громади хто отримував від цього економічну вигоду.

Таким чином, наприкінці XIX — початку XX ст. у царській Росії, до складу якої входила значна частина сучасної України та в зарубіжних країнах інститут місцевого оподаткування набув значного розвитку, як в теоретичних дослідженнях так і на практиці.

Наступним місцевим фінансовим інститутом, який отримав достатньо широкий розвиток і відіграв вагомий роль в фінансуванні діяльності місцевого самоврядування був муніципальний кредит. Найбільшого розповсюдження набули такі форми муніципального кредиту, як облігаційні та безоблігаційні позики, кредити державного, земельних, комерційних та громадських банків. Але все ж таки найбільшого розповсюдження в порівнянні з іншими видами муніципального кредиту отримали облігаційні позики. Так наприклад, одні з перших в царській Росії облігаційні позики були випущені в Києві у 1876 р. на суму 500 тис. руб., та в Одесі у 1879 р. обсягом 3 млн. 750 тис. руб. [3, с. 115].

Важливою особливістю облігаційних позик царської Росії було те, що всі вони, як правило мали цільовий характер. Основну категорію (понад 60%) становили позики, призначені для реалізації дохідних проектів або покриття витрат на обслуговування боргу. Однак близько 22% позик були спрямовані на реалізацію суспільно важливих неприбуткових проектів. Окремі позики спеціально емітувались з метою викупу облігацій попередніх випусків. [7, с. 168]

Однак, слід зазначити, що все ж таки в царській Росії муніципальний кредит не набув такого розповсюдження, як в європейських країнах та США, при чому в цих країнах успішно розвивались та функціонували всі форми комунального кредиту.

Також в період з 1865 р. по 1917 р. інтенсивно розвивається інститут комунальної власності, а відповідно і фінанси комунальних підприємств.

Взагалі на протязі даного періоду почали формуватись та набули достатнього розвитку більшість фінансових інститутів, які забезпечують фінансування функцій покладених на органи місцевого самоврядування, а також фінансові інструменти, що є знаряддям формування доходів та здійснення видатків. Крім того фінансові інститути та фінансові інструменти місцевого самоврядування отримали законодавче оформлення.

Після 1917 р. земське самоуправління в Росії було ліквідовано, на зміну земствам прийшли місцеві ради фінансове забезпечення яких почало розвиватись дещо в іншій площині.

Так місцеві питання адміністративного, господарського та культурно-освітнього життя вирішувались місцевими органами влади. Їм гарантувалося надання коштів із загальнодержавних фондів на основі представлених кошторисів. [5, 82] Тобто місцеві органи влади були повністю позбавленні фінансової незалежності та місцеві фінанси, як такі перестали існувати. В результаті чого всі наукові дослідження пов'язані з місцевими фінансами було припинено.

Однак з переходом до НЕПу в радянській державі місцеві фінанси було відновлено. Відповідно науковий інтерес до проблем місцевих фінансів значно зріс. Багато вчених досліджували теоретичні засади та практику їх організації, до них належали Веселовський В.М., Головинський С.В., Котляревський С.Г., Лебідь-Юрчик Х.І., Мітіліно М.І., Сірінов М.А., Смірнов І.О. та багато інших [3, 4, 7].

Відновлення інституту місцевих фінансів було розпочате з прийняттям 17 березня 1919 р. Декрету «Про грошові кошти і видатки місцевих Рад». Цим декретом було визначено, що місцеві Ради володіють: коштами, які надходять з місцевих джерел та коштами, які надаються центральною владою. Для впорядкування місцевого оподаткування було проведено розмежування податків між окремими видами місцевих бюджетів: бюджетами губернських рад, повітових рад, міських рад, волосних рад. [2, с. 21] А вже з 1922 р. всі податки починають поділяти на державні та комунальні. До комунальних податків відносились: податки з доходу, одержаного від користування земельним майном, податок з будівель та майна, квартирний податок, податок з реклами та вивісок, податок з закладів трактирного промислу, різні збори, а також застосовували надбавки до державних податків. Взагалі кількість місцевих податків могла сягати 25, крім того члени федерації або союзні республіки отримали право самостійно запроваджувати місцеві податки. Відповідно в період НЕПу інститут місцевого оподаткування знову набуває значного розвитку.

Окрім відновлення інституту місцевого оподаткування в СРСР відбувається відновлення інституту місцевих бюджетів, організаційно оформилися їх найважливіші види у відповідності до адміністративно-територіального поділу країни, визначені фінансові інструменти за рахунок яких формувалась дохідна частина, а також здійснювались видатки місцевих бюджетів. Всі ці відновлення були закріплені на законодавчому рівні.

Однак на початку 30-х р. ХХ ст. відбулось значне посилення централізованих засад у керівництві економікою в СРСР. В результаті чого поступово почала звужуватися сфера діяльності місцевих фінансів, суттєво зросла залежність місцевих бюджетів від державного бюджету в результаті значного зменшення частки місцевих доходів. Остаточне скасування місцевих фінансів в СРСР як самостійної ланки бюджетної системи відбулось з прийняттям в 1938 р. рішення про включення місцевих бюджетів, а також бюджетів державного соціального страхування в єдиний державний бюджет.

Новий етап у розвитку місцевих фінансів в СРСР почався із прийняттям 30 жовтня 1950 р. Закону «Про бюджетні права Союзу РСР та союзних республік», який визначив основи бюджетного права на весь час існування соціалістичної держави. До бюджетної системи СРСР згідно з законом включалися: Союзний бюджет; Державний бюджет союзних республік; бюджет державного соціального страхування. В свою чергу, державні бюджети союзних республік включали: Республіканські бюджети союзних республік; Державні бюджети автономних республік; місцеві бюджети (крайові, обласні, бюджети автономних областей, окружні, районні, селищні, сільські). [6, с. 25]

Подальший розвиток місцевих фінансів було зумовлено ухваленням низки законодавчих актів, які забезпечували посилення ролі місцевих рад депутатів трудящих, а також зміцнення основи їх фінансування, а саме:

- розширення (з 1968 р.) прав сільських і селищних рад у питаннях використання бюджетних коштів, надання пільг за місцевими податками і зборами та сільськогосподарським податком;
- передача (з 1971 р.) в розпорядження місцевих рад великої кількості підприємств місцевої промисловості, побутового обслуговування населення, комунального господарства, торгівлі та інших закладів, які раніше знаходились у розпорядженні вищих рад. Цей захід був зумовлений неспроможністю чинної на той час системи управління народним господарством, структурованого за галузевим принципом, ефективно впливати на підпорядковані підприємства.
- розширення прав міських та районних рад у галузі надання додаткових пільг зі сплати державного мита, прибуткового податку з населення, використанню додатково одержаних доходів і сум перевищення доходів над видатками з дещо ширшим переліком можливих напрямів витрачання цих коштів, ніж для сільських та селищних рад;
- розширення (з 1980 р.) прав крайових, обласних, а також рад автономних областей та округів у галузі відповідних бюджетів, фінансів та цін (створення фондів непередбачених видатків, податкові пільги);
- запровадження з 1981 р. нового ресурсного платежу — плати за воду і спрямування 50% усіх надходжень в доходи місцевих бюджетів;
- передачу в 1983 р. з державного до місцевих бюджетів фінансування витрат на будівництво житла, дитячих дошкільних закладів, клубів, об'єктів комунального господарства, внутрішньогосподарських доріг, утримання дитячих садків та інших соціально-культурних закладів, а також сплата страхових платежів, які мали здійснювати низькорентабельні колгоспи;
- проведення у 1985 р. експерименту (в тому числі і в Україні) з передачі відрахувань союзних об'єднань і підприємств до місцевих бюджетів (до 10% прибутку від реалізації товарів народного споживання);
- подальше зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок надходження платежів з прибутку, податку з обороту та надбавок до роздрібних цін на товари народного споживання поліпшеної якості [7, с. 65].

Однак не дивлячись на впровадження цих заходів діяльність місцевих рад все ж таки продовжувала фінансуватись за рахунок централізованих коштів. Власні надходження місцевих рад складала зовсім незначну частку в їх фінансових ресурсах, до того ж місцевим радам не було надано законодавчого права використовувати власні кошти на свій розсуд. Таким чином наявні на той час місцеві ради не мали фінансової автономії від центрального уряду.

В період з 1938 р. по 1990 р. існував по суті лише один місцевий фінансовий інститут — це інститут місцевого оподаткування. Однак на протязі цього періоду даний інститут розглядався, як другорядний в порівнянні з оподаткуванням загальнодержавними податками. На сьогодні фактично ставлення до інституту місцевого оподаткування все ще залишається другорядним, не дивлячись на те, що в наукових працях сучасних вітчизняних вчених доведено його достатньо вагому значимість в фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування, а крім того про це доводить, як вітчизняний досвід попередніх років, так і зарубіжний досвід.

З приводу наукових досліджень, то за радянської доби місцеві фінанси розглядали або як явище лише притаманне капіталістичним країнам, або як місцеві бюджети які були частиною державного бюджету і повністю залежали від нього.

Щодо європейських країн та США, то розвиток науки про місцеві фінанси був постійним та інтенсивним. Так на протязі XX ст. в результаті еволюційного розвитку фінансове забезпечення місцевого самоврядування було представлено системою, яка має свою організацію, її складовими є:

- фінансові інститути, що являють собою форми організації фінансування виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій і включають громадські послуги, самостійні місцеві бюджети, цільові позабюджетні фонди, місцеві податки і збори, комунальний кредит, комунальну власність;
- фінансові інструменти, що є знаряддям формування доходів та здійснення видатків і включають муніципальні запозичення, кредити, державні соціальні стандарти, нормативи видатків, коефіцієнти формул вирівнювання, трансферти, податкові надходження та інше;
- особливо важливим елементом організації системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування є її правові основи [2, с. 45].

Взагалі на сьогоднішній день система фінансового забезпечення місцевого самоврядування в європейських країнах є вагомим стабілізуючим чинником, який сприяє налагодженню ефективної співпраці державного і приватного секторів щодо надання суспільних послуг громадянам.

Втім слід зазначити, що універсальної моделі фінансування місцевих органів самоврядування не існує: в кожній країні є власні особливості і пріоритети. Але по суті система фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування економічно розвинутих країн представлена переліченими вище складовими.

На протязі XX ст. та початку XXI ст. зарубіжними вченими-економістами достатньо змістовно дослідженні та проаналізовані складові фінансових інститутів та фінансових інструментів системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Щодо України, то на сьогодні система фінансового забезпечення складається також з фінансових інститутів, фінансових інструментів та правових норм. Однак існують певні особливості розвитку та становлення даних складових системи фінансового забезпечення, які викликані історичними, політичними, соціальними і економічними факторами. Для України характерним є слабкий розвиток місцевих фінансових інститутів та інструментів, що, в першу чергу, пов'язано з непослідовною політикою розбудови інституту місцевого самоврядування.

Так розглядаючи склад місцевих фінансових інститутів в Україні слід зазначити, що на сьогоднішній день, достатньо суттєвого розвитку, як в теоретичних дослідженнях вітчизняних науковців, так і в економічній системі країни набули місцеві бюджети. Однак при цьому все ще залишаються певні недоліки функціонування місцевих бюджетів, адже вони все ще залишаються достатньо фінансово залежними від бюджету центрального уряду.

Наступним місцевим фінансовим інститутом є цільові фонди місцевих органів самоврядування, практика функціонування яких в Україні є досить суперечливою. Інститут місцевих позабюджетних, валютних та інших цільових фондів було запроваджено в кінці 1990 р., в результаті прийняття Закону «Про бюджетну систему Української РСР» та Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». [7, с. 47] Однак в наступні роки, а саме з 1995 р. відбувалось поступове згортання їх діяльності шляхом включення до складу місцевих бюджетів. Тому на сьогодні у відповідності до норм чинного законодавства створювати позабюджетні фонди місцевим органам влади заборонено. Таким чином даний інститут є не досконалим і не достатньо дієвим при забезпеченні місцевого самоврядування фінансовими ресурсами.

Розвиток інституту місцевого оподаткування все ще залишається на достатньо низькому рівні. Місцеві податки і збори майже не відіграють ролі при формуванні доходів місцевих бюджетів, а також фінансових ресурсів місцевих органів влади. Однак в дослідженнях сучасних вчених доведено значимість інституту місцевого оподаткування.

Інститут комунального кредитування та місцеві позики також не набули достатнього розвитку, хоча в наукових дослідженнях українських вчених їм достатньо приділено уваги. Дані місцеві фінансові інститути знаходяться на початковій стадії розвитку, хоча і були запровадженні законодавчими актами, які ознаменували відродження місцевого самоврядування в Україні.

Інститут громадських послуг, що успішно функціонує в зарубіжних країнах, за своєю сутністю лежить в основі організації діяльності державної влади і місцевого самоврядування, в Україні, поки що перебуває в стадії теоретичного осмислення [4, с. 35].

Фінансові інструменти системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні також ще не отримали відповідного розвитку та мають суттєві недоліки, що є результатом недосконалості законодавчої бази та місцевих фінансових інститутів.

Щодо правових основ, які гарантують діяльність місцевих фінансів, то на сьогоднішній день в Україні вони є достатньо недосконалими, а іноді і суперечливими.

Таким чином, на сьогоднішній день система фінансового забезпечення місцевих органів самоврядування в Україні вже сформована у відповідності до моделі європейських країн. Однак дана система все ще потребує значного розвитку та удосконалення.

ВИСНОВКИ

Отже, на сучасному етапі розбудови ринкової економіки в Україні розвиток фінансового забезпечення місцевих органів влади все ще залишається на достатньо низькому рівні. Інакше кажучи система фінансового забезпечення місцевого самоврядування знаходиться на початковій стадії становлення не дивлячись на те, що по суті дана система вже сформована у відповідності до моделі системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування європейських країн.

Основною проблемою розвитку системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, на наш погляд, є відсутність системного та чітко орієнтованого стратегічного напрямку розвитку інституту місцевого самоврядування та, безпосередньо, місцевих фінансів, а також наявністю все ще високої централізації фінансової системи країни.

Тому для розбудови дійсно дієвої системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, на наш погляд, необхідно зміцнювати та розвивати інституту місцевого самоврядування у відповідності до європейського рівня. Крім того доцільним є використання зарубіжного досвіду розвитку системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування при цьому враховуючи особливості фінансової системи України. Успішне використання зарубіжного досвіду можливо лише за умов поетапного та послідовного адаптування вітчизняного законодавства до європейського, а також адаптації основ вітчизняної науки до світової.

Також на нашу думку, корисним при розбудові нової системи фінансового забезпечення місцевих органів влади є використання позитивного та врахування негативного вітчизняного досвіду формування і діяльності місцевих фінансових інститутів періоду кінця XIX початку XX ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. — К.: НІОС, 2003. — 416 с.
2. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн. — К.: НДФІ, 2007. — 299 с. — Бібліогр.: с. 145-156;
3. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. — К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. — 210 с.
4. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. — Київ: Центр навчальної літератури, 2005. — 560 с.
5. П'ятаченко Г.О., Кухарець Л.В. Становлення та розвиток фінансів України (1917-2003): Навч. посіб. — К.: Знання-Прес, 2003. — 456 с.
6. Владимиров К.М., Чуйко Н.Г., Рогальський О.Ф. Місцеві фінанси: Навч. посібник. — Херсон: Олді-плюс; 2006. — 352 с.
7. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О.П. Кириленко. — К.: Знання, 2006. — 677 с.

БАНКИ

УДК 336.77

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Воробйова О.І., к.е.н., доцент, НАПКБ

Банківська система є продуктом розвитку суспільного виробництва, посилення значення банківських установ в соціально-економічному розвитку країни та її окремих регіонів.

Становлення банківської системи супроводжувалось розвитком окремих банківських інститутів, розмежуванням повноважень між банками, що обслуговують населення й юридичних осіб та банком банків, який бере на себе загальні функції всієї банківської системи.

В економічній літературі існують різні тлумачення сутності та значення банківської системи. Зокрема, в Економічній енциклопедії за ред. С.В. Мочерного наведено таке визначення: «Банківська система — сукупність фінансових установ грошового ринку (що займаються банківською діяльністю) у їх взаємозв'язку і взаємодії, діяльність яких законодавчо визначена [1, с. 86].

В Енциклопедії банківської справи України за ред. В.С. Стельмаха наведено таке визначення банківської системи. «Банківська система — сукупність різноманітних видів банків та інших кредитних установ, інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму; складова частина кредитної системи [2, с. 56].

Співставлення першого та другого визначення дає змогу вказати, що друге визначення більш ґрунтовне. В основу другого визначення сутності банківської системи покладено: по-перше, те, що банківську систему складають сукупність банків і інших кредитних установ і інституцій, а не яких-небудь фінансово-кредитних установ; по-друге, ці банки та кредитні установи розглядаються в їх взаємозв'язку, що дуже важливо при створенні єдиної банківської системи країни; по-третє, сукупність банків і кредитних установ та їх взаємний зв'язок існує в певний історичний період, що досить важливо при розгляданні сутності банківської системи країни; по-четверте, банківська система функціонує в межах єдиного фінансового механізму держави, а тому вона є частиною фінансової системи; по-п'яте, банківська система є невід'ємною частиною кредитної системи.

Проте незважаючи на більш позитивне враження від вищезгаданого визначення сутності банківської системи, воно також має деякі неточності. По-перше, банківська система — це специфічна сукупність суб'єктів господарювання, до якої неможливо включити суб'єкти підприємницької діяльності, що не відповідають основним критеріям поняття «банк». По-друге, банківська система створюється не тільки на засадах історизму, але ще в її основі покладені специфічні особливості розвитку тій чи іншій країні. По-третє, банківська система ґрунтується на правових засадах, тобто в основі її побудови покладені відповідні закони держави. По-четверте, банківська система є основою функціонування грошово-кредитної системи, а тому не банки є частиною кредитної системи, а кредитна система будується на основі створення і функціонування банківської системи. По-п'яте, банківська система повинна включати фінансово-кредитні, організаційно-правові, інформаційні, суспільні та загальнодержавні складові свого створення, існування та функціонування. В неї повинна бути чітко визначена логіка створення та функціонування в тій чи іншій країні.

Як зазначають автори підручника «Гроші та кредит» за ред. М.І. Савлука: «Банківську систему в літературі часто трактують як просту сукупність банків, що функціонують у країні. За такого підходу банківська система розглядається, як механічне об'єднання банків, що не має заздалегідь окреслених цілей, своїх специфічних рис і не виконує самостійних функцій.

Насправді це не так. Банківська система має своє особливе призначення, свої специфічні риси і функції в економіці, які не просто повторюють призначення і функції окремих банків. Виникає банківська система не внаслідок механічного поєднання окремих банків у випадкову сукупність, а будується за заздалегідь виробленою концепцією, у межах якої відводиться певне місце окремим банкам» [3, с. 563-564].

Наведено положення, що висловлюють найвідоміші українські вчені з банківництва, повністю збігається з нашими власними поглядами на сутність і значення банківської системи в соціально-економічній системі держави. Поглиблення розвитку економіки, ускладнення економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання забезпечують більш розвинуту банківську систему. Вона розвивається поряд з розвитком всієї економіки, всього суспільства. Банківська система є об'єктивним наслідком розвитку продуктивних сил суспільства та вдосконалення виробничих відносин в цьому суспільстві. Банківська система в значній мірі залежить не тільки від стану та напрямів розвитку економіки, але в значній мірі обумовлена суб'єктивними факторами, зокрема правовими основами побудови країни, її загальної структури, кількістю рівнів фінансової системи, державним устроєм тощо.

Тому у вище зазначеному підручнику банківська система формулюється таким чином. «Банківська система — законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній основі і функціонально взаємозв'язані в самостійну економічну структуру» [3, с. 564].

Наведене визначення сутності банківської системи значно краще ніж вище приведені. В цьому визначенні більш детально розкрито основні компоненти банківської системи. Уточнено її змістову суть та сфокусовано на юридичному положенні щодо створення й функціонування такої системи.

Проте таке визначення банківської системи ми вважаємо не повністю обґрунтованим. На нашу думку, при визначенні сутності банківської системи необхідно чітко виділити основні її ризи або ознаки. Це дасть можливість у загальному підсумку сформулювати більш обґрунтоване визначення сутності банківської системи.

В економічній літературі з банківської справи зустрічаються ще багато визначень сутності банківської системи [4, 5, 6, 7]. Проте більшість визначень мають не зовсім вдалі формулювання, що не дає підстави розглядати їх більш ретельно у нашому дослідженні. Банківська система за цими дослідженнями виглядає як сукупність банків, яка поєднується в наслідок діяльності держави та суспільства.

В умовах світової фінансової кризи виникає об'єктивна потреба в більш глибокому дослідженні сутності й значення банківської системи в суспільному виробництві. Тому основною метою даної статті є обґрунтування сутності банківської системи на сучасному етапі розвитку суспільства та уточнення значності банківської системи для суспільства.

Логічний й історичний аналіз становлення та розвитку банківської системи в окремих країнах світу дає всі підстави стверджувати, що банківській системі як самостійної економічної структури притаманні такі основні ознаки (рис. 1).

Рис. 1. Основні ознаки банківської системи

Перша ознака розкриває, що будь-яка банківська система створюється і розвивається за об'єктивними економічними законами. Однак суб'єктивна складова формування й розвитку банківської системи залежить від діяльності людини, особливостей розвитку суспільства.

Друга ознака визначає те, що банківська система створюється і починає функціонувати тільки на відповідному історичному етапі розвитку суспільства. Це обумовлено потребою як самих банків, так і фінансової системи держави щоб була сформована специфічна економічна система, яка об'єднає всі банківські інститути та інші кредитні установи для координації діяльності та більш ефективного функціонування грошової та кредитної системи.

Третя ознака передбачає, що банківська система створюється та функціонує незалежно від виробничих відносин, що склалися в тій чи іншій державі. Так, за часи Радянського Союзу також існувала банківська система. Хоча вона і була в чомусь недосконала, але її функціонування було обумовлено потребою суспільства, історичним етапом його розвитку. Крім того, така банківська система мала і деякі переваги в співставленні з банківськими системами держав ринкової економіки. Це, наприклад, більш жорсткий контроль за грошовими потоками, наданими кредитами і таке інше.

Четверта ознака розкриває те, що банківська система є дійсно самострільною економічною системою. Вона створюється тільки тоді, коли в суспільстві з'являються відповідні економічні суб'єкти, що забезпечують функціонування грошової системи, кредитної системи та здійснюють велике коло фінансових послуг в державі.

П'ята ознака обумовлена тим, що банківська система за суб'єктивних умов та чинників розвивається у взаємозалежності з розвитком суспільства. Будь-яке суспільство має тільки йому притаманні особливості. Ці особливості суттєво впливають на розвиток банківської системи, а тому в кожній країні світу незважаючи на глобальні процеси в економіці банківські системи мають свої риси, що залежать від стану економіки, рівня розвитку політичної системи, національних особливостей, рівня інтеграції країни в світове господарство, залежність від інших держав, ефективності керування економікою та безпосередньо банківськими інститутами, розмежування повноважень між центральним банком країни та урядом, рівнем розвитку ринкових відносин, історичними особливостями та професійним рівнем банківських керівників.

Шоста ознака визначає, що створення банківської системи можливо на підставі того, що в країні існує значне коло самостійних фінансово-кредитних установ, які за своєю суттю відповідають змісту банківської діяльності. Без створення значної кількості банків неможливо створити банківську систему, тобто банки є основою для побудови в державі відповідної банківської системи.

Сьома ознака базується на тому, що при створенні банківської системи суспільство і держава повинні мати єдині підходи до її змісту, елементів побудови, економічних, правових, організаційних, політичних та соціальних умов функціонування. Побудова банківської системи в державі є компромісом між різними колами політичних і владних структур, а також фінансових груп, що суттєво впливають на прийняття рішення про побудову банківської системи.

Восьма ознака передбачає, що банківська система є результатом прийняття в державі відповідних законів, нормативно-правових актів, які не тільки юридично закріплюють процес створення банківської системи, а також встановлюють механізми її розвитку й вдосконалення на значний період.

Виходячи з наведених ознак, можливо запропонувати власне визначення сутності банківської системи. Це визначення повинно розглядати банківську систему як складну багатогранну економічну структуру, що виникає і діє на відповідному історичному етапі розвитку банківських інститутів, держави і суспільства. У зв'язку з цим визначення сутності банківської системи треба розглядати з декількох позицій. По-перше, з позиції економічної теорії. По-друге, позиції фінансової науки. По-третє, з позиції історичного та логічного аналізу розвитку банків, держави та суспільства. По-четверте, з організаційно-управлінської позиції щодо формування будь-яких економічних структур. По-п'ятих, з правових основ формування будь-яких економічних систем. По-шостих, з соціально-політичних потреб держави і суспільства.

З позиції економічної теорії банківська система повинна розглядатися як сукупність економічних відносин, що виникають між банківськими інститутами, державою, юридичними й фізичними особами з приводу забезпечення функціонування грошово-кредитної системи та потребують об'єднання цих інституцій з метою вирішення загальних фінансових інтересів усіх економічних суб'єктів, що зацікавлені в розвитку суспільства.

З позиції фінансової науки банківська система повинна розглядатися як фінансово-економічна структура, що забезпечує рух фінансових потоків у державі між усіма економічними суб'єктами та підтримує необхідний рівень грошової, кредитної, валютної та розрахункової дисципліни, що дає змогу всім учасникам функціонувати в нормальному фінансовому режимі, виконувати свої фінансові зобов'язання.

З позиції історичного та логічного аналізу розвитку банків, держави та суспільства банківська система є фінансово-економічною структурою, що виникає на відповідному історичному етапі розвитку банківських установ, держави і суспільства, коли досягли відповідного рівня розвитку продуктивні сили, у державі та в суспільстві виникла потреба об'єднати банківські інститути в єдину фінансово-економічну структуру для забезпечення інтересів усіх учасників суспільних взаємовідносин.

З організаційно-управлінської позиції банківська система розглядається як сукупність організаційно-управлінських зв'язків, принципів, функцій, правил, схем та відповідних дій, що забезпечують постійний розвиток банківської діяльності та банківських інститутів в національному і світовому вимірі.

З правових позицій банківська система розглядається як структура, що виникає і функціонує на підставі юридичних законів, нормативно-правових актів, які регулюють механізми й процедури створення, розширення, розвитку та трансформації банківської системи в окремій державі.

З позиції соціально-політичних потреб держави та суспільства банківська система є фінансово-економічною структурою, що виникає на засадах компромісів та домовленостей політичних і соціальних груп суспільства.

Розкривши таким чином сутність банківської системи тепер можливо перейти до її значення в розвитку держави та суспільства, зокрема суспільного виробництва.

В сучасній банківській практиці розрізняють два типи банківських систем: однорівневу (централізовану й децентралізовану) та дворівневу. Однорівнева централізована банківська система існувала в колишньому Радянському Союзі. Вона складалась з Державного банку, Будівельного банку і Зовнішньоторгівельного банку та сукупності ощадних кас. Однорівнева децентралізована банківська сис-

тема характерна для такої країни як США. Вона складається з (Федеральної резервної системи США, яку очолюють 12 резервних банків, входять до неї 40% комерційних банків, а інші працюють на принципах вільної конкуренції).

Проте в більшості країн світу створена та діє дворівнева банківська система. Така система складається з головного або Центрального банку країни, що є емісійним центром в державі та всієї сукупності інших банків, що обслуговують юридичних та фізичних осіб.

В сукупності банківська система країни вирішує багато питань. Основні питання, що вирішує будь-яка банківська система пов'язані з функціонуванням національної грошової одиниці, підтримання відповідного курсу національної валюти до іноземних валют та встановленого рівня інфляції, забезпечення своєчасного руху грошових потоків між усіма економічними суб'єктами в країні.

Якщо Центральний банк країни виконує загальні функції та забезпечує загальнодержавні інтереси, то вся інша сукупність банків функціонує на засадах комерційного розрахунку, що фактично означає отримання прибутків від кожної фінансової операції, що виконує банк.

Таким чином, усі інші банки — універсальні, комерційні, інвестиційні, ощадні і т. ін. своєю метою ставлять одержання прибутків. Це означає, що банки другого рівня виконуючи будь-яку банківську операцію намагаються одержати відповідний прибуток, як різницю між одержаними коштами за операцію та здійсненими витратами щодо виконання тієї чи іншої операції.

Якщо основною метою окремого банку другого рівня є одержання прибутку та підвищення ринкової ціни власного капіталу, то стосовно банківської системи ця ціль не тільки не збільшується пропорційно кількості банків, що входять до системи, а й взагалі відходить на другий план.

На перше місце в банківській системі виходять такі цілі (рис. 2).

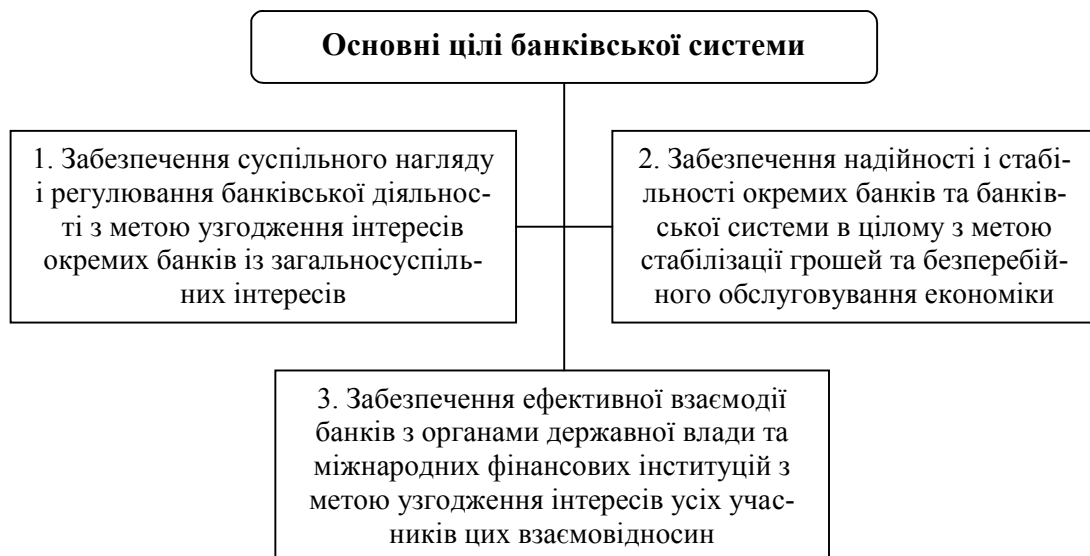

Рис. 2. Основні цілі банківської системи

Детальний розгляд названих цілей дає підстави стверджувати, що всі вони можуть бути виконані тільки сукупністю банків, що поєднуються в банківську систему. Виконання названих цілей неможливо без скоординованої і зорієнтованої на загальні інтереси роботи всіх банків. Це можливо коли банки об'єднуються в банківську систему, якої керує єдиний в державі центр, тобто головний банк країни, на який суспільство поклато обов'язки координувати і організувати діяльність усіх банків країни.

Кожен окремий банк взаємодіє з окремими фізичними або юридичними особами, впливає, так чи інакше, на їх діяльність. Проте один банк не може в цілому вплинути на розвиток суспільного виробництва. Цей вплив під силу тільки всій сукупності банків, тобто банківської системи.

Якщо в країні розвинута банківська система, яка має довіру з боку фізичних і юридичних осіб, то вона забезпечує дуже значний вплив на розвиток суспільного виробництва. Це положення підтверджується історичними фактами розвитку більшості країн світу.

Банківська система в сукупності забезпечує нормальний рух грошей в країні, а також між країнами. Це дає змогу юридичним й фізичним особам своєчасно сплачувати або отримати відповідні кошти. Рух грошей, що забезпечує банківська система, є головною умовою ефективного функціонування суспільного виробництва. Але банківська система не тільки забезпечує раціональний рух грошових коштів, вона акумулює вільні кошти та направляє їх у вигляді кредитних ресурсів тим суб'єктам економіки, які в даному випадку найбільше потребують в цих позиках. Кредитування економіки є найбільш вагомим завданням всієї банківської системи. Завдяки ефективному кредитування суб'єктів підприємницької діяльності в економіці виникає унікальна можливість виробництва додаткової кількості продукції та надання потрібних суспільству послуг. Водночас кредитування фізичних осіб — домогосподарств формує в соціально-економічній системі додаткові потреби в товарах та послугах за рахунок суттєвого збільшення попиту на ці чи інші товари та послуги.

На нашу думку, банківська система впливає на суспільне виробництво за будь-яких обставин. У зв'язку з цим, можливо стверджувати, що вплив банківської системи на суспільне виробництво може бути як позитивним, так і негативним.

Позитивний вплив банківської системи на суспільне виробництво знаходить своє втілення у збільшенні ВВП країни, підвищенні темпів зростання промислового і сільськогосподарського виробництва, будівництва, значного розширення попиту та пропозиції на більшість товарів та послуг, зростання рівня добробуту населення.

Негативний вплив банківської системи на суспільне виробництво можливо побачити коли банки не в змозі нормально кредитувати економіку, їх стійкість в значній мірі погіршилась, що обумовило поширення недовіри з боку фізичних і (чи) юридичних осіб, банки не можуть виконувати основні свої функції щодо забезпечення нормального руху грошей та кредитування економіки.

Автори підручника «Гроші та кредит» за ред. М.І. Савлука вважають, що сучасна банківська система повинна виконувати такі функції (рис. 3).

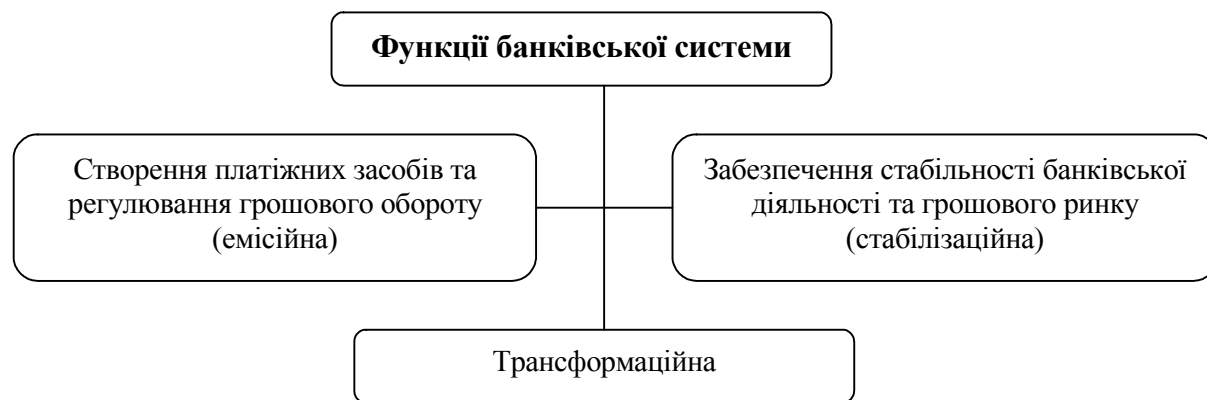

Рис. 3. Функції банківської системи [3, с. 565]

Автори підручника розкривають сутність названих функцій. «Перша функція — створення платіжних засобів і регулювання грошового обороту (емісійна) — полягає в тому, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи чи зменшуючи її відповідно до зміни попиту на гроші. Таким чином, банківська система забезпечує управління пропозицією грошей. Це ключова функція банківської системи. У її виконанні беруть участь усі ланки банківської системи — Центральний банк та усі інші банки, що входять до складу такої системи. Вона стосується усіх напрямів банківської діяльності, насамперед кредитної» [3, с. 565-566].

Перша функція банківської системи якісно відрізняється від аналогічної функції окремого банку, що обумовлено: по-перше, тим, що тільки банківська система, як сукупність банківських інститутів, може забезпечити відповідні межі емісійної діяльності кожного банку; по-друге, тільки в сукупності банки можуть використовувати методи та інструменти грошово-кредитної політики, які знаходяться під постійним контролем з боку Центрального банку країни.

Ефективність реалізації першої функції банківської системи суттєво впливає на результати суспільного виробництва. Через дію цієї функції банківська система регулює попит на гроші та їх пропозицію у відповідності з масштабами зростання економіки, попиту на товари та послуги з боку фізичних та юридичних осіб.

Друга функція — «забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку (стабілізаційна) — пов'язана з надзвичайно високою ризикованістю банківської діяльності. Банки, на відміну від інших економічних суб'єктів, криють у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності, розладу усього грошового ринку, провокування загальноекономічної кризи. Тому кожний окремий банк не може забезпечити надійної стабілізації, а скоріше навпаки» [3, с. 566].

Як основні учасники грошового ринку, банківські інститути для своєї діяльності повинні залучити значний за обсягом грошовий капітал. Проте, цей капітал в основному не є власністю банку, а є запозиченим капіталом, тобто отриманим за рахунок коштів вкладників та позичок, що залучає кожний банк для виконання своїх основних функцій. У зв'язку з тим, що банки акумулюють чужі кошти вони знаходяться під постійним контролем з боку великої кількості учасників фінансового ринку, тобто кредиторів. Дія останніх залежить не тільки від економічних показників окремого банку, але й загального стану всієї банківської системи, політичного, економічного стану в державі, прогнозів та міркувань населення, різних чуток та провокацій, які можуть здійснити конкуренти. Під тиском своїх власників та кредиторів банки змушені вкладати капітали у високодохідні, але низько ліквідні активи, ризикуючи втратити ліквідність та довіру вкладників. Проте кожний банк повинен забезпечити відповідний рівень ліквідності, що в кінцевому підсумку дасть можливість мати відповідний рівень ліквідності всієї банківської системи. Це забезпечить відповідний рівень довіри з боку кожного вкладника, кожного кредитора.

Банки, як основні учасники грошового ринку, повинні брати на себе всю відповідальність перед кредиторами та інвесторами за всі види фінансово-економічних ризиків своїх позичальників. Однак досягти відповідного рівня забезпеченості ризикованих операцій з надання позик можливо завдяки зусиллям усієї банківської системи, а не окремого, будь-якого могутнього банку. Тільки банківській системі в цілому під силу створити дійовий механізм страхування банківських ризиків і банківських депозитів.

М.І. Савлук з співавторами зазначає, що «виконання банківською системою стабілізаційної функції проявляється двояко:

- 1) у прийнятті низки законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність усіх її ланок — від центрального банку до вузькоспеціалізованих комерційних банків;
- 2) у створенні дійового механізму державного контролю і нагляду за дотриманням цих законів та за діяльністю банків узагалі» [3, с. 567].

Ці положення дуже важливі. Вони розкривають основний зміст зазначеної вище функції банківської системи. На підставі цих положень створюються та функціонують спеціальні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності. Зміст цих механізмів представлено на рис. 4.

Рис. 4. Спеціальні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності [3, с. 567]

Наведені специфічні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності дають змогу банківській системі як цілісному економічному організму на основі організаційно-правових заходів реалізувати зміст стабілізаційної функції. Кожен з наведених механізмів може бути реалізований у повному обсязі тільки в межах системи, тобто сукупності банківських інститутів як єдиної якісно нової фінансово-економічної структури.

Третя функція — «трансформаційна функція банківської системи базується на аналогічній функції окремих банків» [3, с. 565]. Однак вона не є сумою складених функцій всіх банків, що входять до системи. Сутність трансформаційної функції полягає в тому, що з її допомогою здійснюється трансформаційні процеси грошово-кредитної системи де значну роль відіграє центральний банк, як банк банків. При цьому банківська система, використовуючи названу функцію, забезпечує підвищення трансформаційного потенціалу кожного окремого банку, що дає змогу більш ефективно мобілізувати вільні грошові кошти і перетворити їх в кредитні ресурси.

Використання названих функцій перетворює банківську систему в нову фінансово-економічну структуру, що функціонує як єдиний економічний організм, тобто успіхи окремих банків по суті є успіхами всієї банківської системи. Водночас, хвороби окремих банків перетворюються на проблему всієї банківської системи.

Через реалізацію названих трьох функцій банківська система впливає на суспільне виробництво. При цьому її вплив настільки значний, що на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи держави неможливо уявити, що суспільне виробництво може обійтись без банків, грошово-кредитних операцій, банківського обслуговування суб'єктів підприємництва та фізичних осіб як основних користувачів створених в державі товарів та послуг.

Значення банківської системи для суспільного виробництва суттєво ширше ніж вплив окремого банку, навіть будь-якого могутнього, на відокремлене підприємство. Якщо окреме підприємство може взаємодіяти, а може і не взаємодіяти з окремим банком, то кожне підприємство так чи інакше взаємодіє з усією банківською системою. Ця взаємодія обумовлена об'єктивно-суб'єктивними економічними процесами, що відбуваються в суспільному виробництві. Кожне підприємство хоче воно чи ні, але повинно взаємодіяти з банківською системою як фінансово-економічною структурою, що надає такі види фінансових послуг, без яких сучасні підприємства, сучасне суспільство не може функціонувати. Будь-які негаразди в банківській системі миттєво відбиваються на здоров'ї всього суспільства, породжуються фінансові кризи, що охоплюють реальний сектор економіки та торкаються глибинних елементів сучасного життя кожної людини.

Взаємодія банківської системи з суспільним виробництвом призводить до зворотного процесу, що пов'язано з впливом суспільного виробництва на становлення й розвиток банківської системи. Вплив суспільного виробництва на банківську систему забезпечує відповідного рівень розвитку самої банківської системи. Очевидно, що банківська система історично з'явилась у наслідок потреби з боку суспільного виробництва, коли воно досягло відповідно рівня свого розвитку. Проте хоча банківська система з'явилась як об'єктивний результат розвитку суспільного виробництва, вона має самостійний характер функціонування, а тому в суспільному виробництві також займає відповідне місце, як і інші економічні структури.

Розглядаючи банківську систему як частину суспільного виробництва, необхідно вказати, що вона має специфічні риси. В науковій літературі відокремлюють різні специфічні риси банківської системи [4, 5, 8, 9, 10]. Проте найбільш чітко такі риси було визначено в книзі за ред. М.І. Савлука [3, с. 567-568], де було сформульовано п'ять специфічних рис банківської системи (рис. 5).

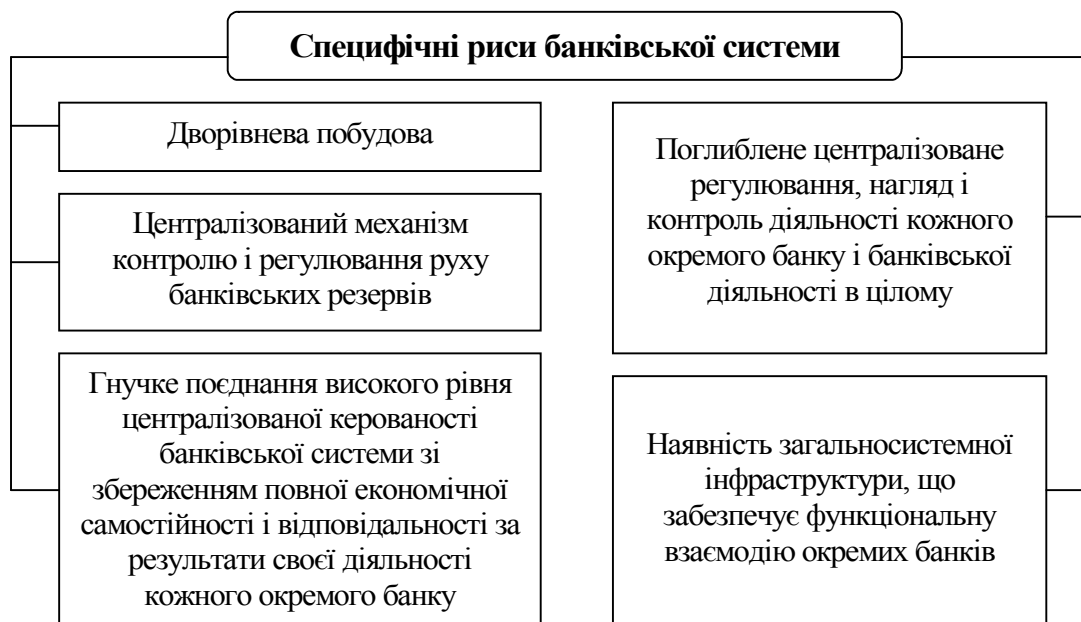

Рис. 5. Специфічні риси банківської системи [3, с. 567-568]

Перша риса, за М.І. Савлуком, зводиться до дворівневої побудови. Дійсно у більшості країн світу, як було встановлено раніше, функціонує дворівнева банківська система, де на першому рівні існує центральний банк, як банк банків, а на другому рівні всі інші банківські установи. Проте необхідно зазначити, що дворівнева побудова характерна не тільки для банківської системи, але ще й для фінансової системи більшості держав, що мають унітарний устрій.

Друга риса — централізований механізм контролю і регулювання руху банківських резервів. Ця риса дійсно є специфічною для банківської системи. Хоча централізований контроль і регулювання руху коштів притаманні не тільки банківській системі, а й фінансовій системі з боку державних фінансових органів, насамперед Міністерства фінансів, однак тільки в банківській системі здійснюється централізований контроль і регулювання руху банківських резервів, що не має взагалі інших прикладів.

Третя риса — поглиблене централізоване регулювання, нагляд і контроль діяльності кожного окремого банку. Специфічність цієї риси полягає в тому, що серед інших економічних систем і структур не має явних прикладів, коли центральний орган системи, тобто центральний банк, забезпечував б регулювання, нагляд і контроль за діяльністю кожного окремого банку з метою запобігання загрози фінансової кризи або зниження фінансової стійкості окремих банків. Цей нагляд і контроль у загальному випадку дає змогу зменшити ризики щодо загрози зниження фінансової стійкості всієї банківської системи, що негативно може визначитися на суспільному виробництві.

Четверта риса — наявність загальносистемної інфраструктури, що забезпечує функціональну взаємодію окремих банків. Детальний розгляд цієї риси дає змогу стверджувати, що вона притаманна не тільки банківській системі, а й іншим економічним системам або структурам. В сучасних умовах більшість економічних систем (структур) будують на загальносистемному рівні відповідну інфраструктуру, яка б поєднувала інтереси всіх учасників цієї системи.

П'ята риса — гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку. Ця специфічна риса в найбільш чіткому оформленні притаманна тільки банківській системі. При цьому незважаючи на значний централізований вплив на кожен окремий банк він остається самостійним економічним суб'єктом, що забезпечує виконання як власних інтересів, так і інтересів усієї банківської системи за рахунок виконання відповідних вимог центрального керівництва банківської системи — центрального банку країни.

Аналіз наведених вище рис дає всі підстави стверджувати, що на сучасному етапі розвитку банківської системи не всі визначені риси їй притаманні. Тому вважаємо, що до специфічних рис банківської системи дійсно можливо віднести тільки такі:

- 1) центральний механізм створення банківських резервів для підвищення стійкості окремого банку і всієї банківської системи;
- 2) центральний механізм контролю і регулювання руху банківських резервів;
- 3) єдині економічні нормативи обов'язкові для кожного окремого банку і всієї банківської системи в цілому;
- 4) поглиблене централізоване регулювання, нагляд і контроль діяльності кожного банку і банківської діяльності в цілому;
- 5) гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку.

ВИСНОВКИ

Дослідження сутності банківської системи та її значення для суспільного виробництва дало змогу сформулювати наступні положення:

1. Сучасна банківська система країни як самостійна економічна структура має такі ознаки: а) базується на об'єктивних і суб'єктивних умовах і чинниках розвитку суспільства; б) виникає на відповідному історичному етапі розвитку продуктивних сил суспільства; в) практично не залежить від стану та розвитку виробничих відносин суспільства; г) є самостійною економічною структурою, що взаємодіє з іншими економічними структурами; д) залежить від особливостей розвитку соціально-економічної системи держави; е) ґрунтується на сукупності банківських інститутів, як базових економічних суб'єктах; ж) в основі функціонування покладені компроміси й інтереси різних владних структур і фінансових груп; з) діяльність її обов'язково врегульовується законодавчими та нормативними актами держави.

2. Сутність банківської системи повинно розглядати як складну багатогранну економічну структуру, що виникає і діє на відповідному історичному етапі розвитку банківських інститутів, держави і суспільства. У зв'язку з цим її треба розглядати з декількох позицій. По-перше, з позиції економічної теорії. По-друге, позиції фінансової науки. По-третє, з позиції історичного та логічного аналізу розвитку банків, держави та суспільства. По-четверте, з організаційно-управлінської позиції щодо формування будь-яких економічних структур. По-п'ятих, з правових основ формування будь-яких економічних систем. По-шостих, з соціально-політичних потреб держави і суспільства.

3. Банківська система за будь-яких умов суттєво впливає на розвиток суспільного виробництва. При цьому її вплив настільки значний, що на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи держави неможливо уявити, що суспільне виробництво може обійтись без банків, грошово-кредитних операцій, банківського обслуговування суб'єктів підприємництва та фізичних осіб, як основних користувачів створених в державі товарів та послуг. Будь-які негаразди в банківській системі миттєво відбиваються на здоров'ї всього суспільства, породжуються фінансові кризи, що охоплюють реальний сектор економіки та торкаються глибинних елементів сучасного життя кожної людини.

4. Взаємодія банківської системи з суспільним виробництвом призводить до зворотного процесу, що пов'язано з впливом суспільного виробництва на становлення й розвиток банківської системи. Вплив суспільного виробництва на банківську систему забезпечує відповідний рівень розвитку самої банківської системи.

5. Функціонування банківської системи в умовах фінансової кризи та значного спаду виробництва в Україні потребує додаткових теоретичних та практичних досліджень, накопичення необхідного статистичного матеріалу й аналітичних розрахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1. / Редкол. С.В. Мочерний. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — 864 с.

2. Енциклопедія банківської справи України / Редкол. В.С. Стельмах. — К.: Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.
3. Гроші та кредит: підруч. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазебко; за ред. М.І. Савлука: 4-те вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.
4. Банківська справа: навч. посіб. / За ред. В.І. Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
5. Банковская энциклопедия / под ред. С.И. Лукаш, Л.А. Малютиной. — Днепропетровск: Баланс-Аудит; Каисса Плюс, 1994. — 252 с.
6. Островская О.М. Банковское дело: толковый словарь / О.М. Островская: 2-е изд. — М.: Гелиос АРВ, 2001. — 400 с.
7. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 // Голос України. — 2001. — №12. — С. 4-10.
8. Банковское дело: учеб. / О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонтова, Н.И. Валенцева и др.; под ред. О.И. Лаврушина. — 4-е изд. Стер. — М.: КНОРУС, 2006. — 768 с.
9. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О.В. Дзюблюк. — К.: Поліграф книга, 2000. — 512 с.
10. Розвиток банківської системи України / За ред. О.І. Барановського. — К.: ДУ «ІЕП НАНУ», 2008. — 584 с.

МЕСТО КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ НА ФОНДОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Бондарь А.П., к.э.н., доцент, НАПКС

В современных условиях отличается актуальностью вопрос о расширении деятельности коммерческих банков на фондовом рынке. Исследованию роли и значимости банковских операций с ценными бумагами и посвящена данная статья. Работа выполнена в соответствии с планом научно-исследовательских работ кафедры банковского дела КЭИ КНЭУ.

Целью исследования является уточнение отдельных теоретических положений деятельности банков с ценными бумагами и обоснование направлений ее дальнейшего развития.

Исследованию фондового рынка Украины и месту коммерческих банков на нем посвятили свои работы отечественные и иностранные специалисты, ученые и практики, в частности, Бланк И.А., Киреев О.И., Лысенков Ю.М., Мищенко В.И., Мороз А.Н., Шаповалова М.М., и другие. Однако, вопросы, связанные с особенностями банковской деятельности с ценными бумагами в условиях финансового кризиса Украины изучены не достаточно.

В отечественной и иностранной литературе преобладает толкование фондового рынка как рынка, на котором осуществляется купля-продажа паевых, долговых и производных ценных бумаг. Важной задачей фондового рынка является поддержание ликвидности, то есть создание условий, позволяющих инвестору в любой момент реализовать приобретенные ценные бумаги. Это во многом зависит от работы на рынке финансовых посредников, среди которых основное место отводится коммерческим банкам.

В зависимости от роли банков на фондовом рынке выделяются три модели его организации: банковская, небанковская и смешанная.

Банковская модель (присуща странам континентальной Европы и Японии) характеризуется наиболее активной ролью банков (по сравнению с другими финансовыми посредниками) на рынке ценных бумаг. Они вкладывают средства как в государственные ценные бумаги, так и в акции и облигации нефинансовых компаний, осуществляют размещение (андеррайтинг) ценных бумаг, торгуют ими, то есть занимаются брокерской и дилерской деятельностью, формируют инфраструктуру рынка.

Небанковская модель (присуща США, Англии и Австралии) ограничивает инвестиционную и посредническую деятельность банков (депозитных учреждений) на рынке корпоративных ценных бумаг. При этом наблюдается жесткое государственное регулирование и надзор за деятельностью участников торговли ценными бумагами.

Таблица 1

Основные отличия между банковской и небанковской моделями рынка ценных бумаг [1, с. 14]

Признак сравнения	Банковская модель	Небанковская модель
Возможность осуществления профессиональной деятельности на рынке ценных бумаг	Коммерческим банкам запрещено осуществлять инвестиционную деятельность, а инвестиционным банкам — классические банковские операции	Банкам разрешено соединять обычные банковские операции с операциями на рынке ценных бумаг
Разрешенные операции для коммерческих банков	Только кастодиальная деятельность	Весь комплекс финансовых услуг
Уровень государственного регулирования	Жесткая система регулирования и надзора	Низкий уровень централизации надзора

Смешанная модель характеризуется присутствием и деятельностью на рынке корпоративных ценных бумаг как банков, так и специализированных инвестиционных учреждений.

Вопрос о том, которая из моделей организации рынка ценных бумаг наиболее эффективна для банков, является дискуссионным. Как преимущество банковской модели организации рынка ценных бумаг прежде всего подчеркивают эффект диверсификации банковской деятельности, повышение конкурентоспособности банков на финансовом рынке [2, с. 224]. Американская модель способствовала максимальному развитию инструментов фондового рынка.

В Украине согласно законодательству формируется смешанная модель организации рынка ценных бумаг. Банкам разрешается заниматься как инвестиционной, так и торговой (профессиональной) деятельностью с ценными бумагами. Банки имеют право осуществлять инвестиции в уставные фонды и акции других юридических лиц на основании письменного разрешения НБУ. Прямое или опосредованное участие банка в капитале любого юридического лица не должно превышать 15% капитала

банка, а совокупные инвестиции — 60 % (обязательные нормативы — соответственно Н11 и Н12). Банкам запрещается инвестировать средства в предприятия, уставом которых предусмотрена полная ответственность его владельцев.

Согласно положениям украинского законодательства, банки при условии получения письменного разрешения НБУ имеют право осуществлять такие операции с ценными бумагами:

- эмиссию собственных ценных бумаг;
- организацию купли-продажи ценных бумаг по доверенности клиентов;
- операции на рынке ценных бумаг от своего имени (включая андеррайтинг);
- инвестирование в уставные фонды и акции других юридических лиц;
- операции по доверенности клиентов или от своего имени с инструментами денежного рынка и с финансовыми фьючерсами и опционами;
- доверительное управление ценными бумагами по договорам с юридическими и физическими лицами;
- депозитарную деятельность и деятельность по ведению реестров владельцев именных ценных бумаг.

Согласно положениям украинского законодательства, отдельные виды деятельности банков на рынке ценных бумаг попадают под определение профессиональной деятельности, в частности это деятельность по выпуску и обращению ценных бумаг, депозитарная, расчетно-клиринговая, регистраторская деятельность и т.п. Для осуществления профессиональной деятельности банки должны получить также соответствующее разрешение Государственной комиссии по ценным бумагам и фондовому рынку.

Основными целями деятельности банков на рынке ценных бумаг являются:

- привлечение дополнительных денежных ресурсов для традиционной кредитной и расчетной деятельности на основе эмиссии ценных бумаг;
- получение прибыли от собственных инвестиций в ценные бумаги за счет выплачиваемых банку процентов и дивидендов и роста курсовой стоимости ценных бумаг;
- получение прибыли от предоставления клиентам услуг по операциям с ценными бумагами;
- конкурентное расширение сферы влияния банка и привлечение новой клиентуры за счет участия в капиталах предприятий и организаций (через участие в портфелях их ценных бумаг), учреждений подконтрольных финансовых структур;
- доступ к дефицитным ресурсам через те ценные бумаги, которые дают такое право и собственником которых становится банк;
- поддержание необходимого запаса ликвидности при обеспечении доходности вложений в ликвидные средства банка;
- получение дополнительных доходов от умеренной спекуляции ценными бумагами и страхования финансовых рисков клиентов через операции с производными ценными бумагами.

Как уже отмечалось выше, в отечественной практике выбрана модель одновременного участия банков, брокерских компаний, инвестиционных компаний и фондов в профессиональной деятельности на рынке ценных бумаг. При этом банки по своим правам, финансовой базе (размеры капитала, диверсификация активов и операций с ними), кадровому составу и материальному обеспечению — совершенно уникальный участник данного рынка. В то же время операции с ценными бумагами не являются основными для банков и они в значительной мере теряют преимущества специализации. Эти факторы неизбежно вызовут конкуренцию между банками и небанковскими инвестиционными институтами.

Учитывая изложенное, рассмотрим основные направления конкуренции на фондовом рынке банков и небанковских инвестиционных институтов.

1. Конкуренция за объемы операций, перераспределение ролей. При переходе к рыночной экономике происходит масштабное сокращение роли бюджета и банковского кредита в перераспределении финансовых ресурсов и возрастание значимости финансирования за счет эмиссии ценных бумаг.

2. Конкуренция за привлечение финансовых ресурсов.

3. Конкуренция за выполнение функций финансового брокера и инвестиционного консультанта, соперничество с инвестиционными компаниями и фондами. Банки в этой конкуренции имеют преимущества. На их стороне такие факторы, как большая финансовая надежность и устойчивость, диверсифицированность деятельности (операции с ценными бумагами не являются исключительными); большие возможности в гарантировании размещения ценных бумаг; предоставление кредитов эмитенту и инвестору, что не могут позволить себе небольшие брокерские компании; комплексное расчетно-кассовое обслуживание по операциям с ценными бумагами и другим операциям.

4. Конкуренция за выполнение функций специализированных организаций по учету, хранению и расчетам по операциям с ценными бумагами.

5. Конкуренция за предоставление банковских услуг. Крупные брокерские компании в международной практике предоставляют услуги, подобные банковским: открытие денежных счетов клиентам и осуществление по ним расчетов по операциям с ценными бумагами; выдача денежных ссуд для совершения сделок (прежде всего спекулятивных) с ценными бумагами под залог последних, денежные расчеты по операциям с ценными бумагами.

6. Конкуренция в эмиссии ценных бумаг. Как и банки, небанковские инвестиционные институты являются крупными эмитентами, привлекают ресурсы во многом за счет выпуска ценных бумаг. В этой связи рынок выпуска ценных бумаг может стать в высокой степени конкурентным.

7. Конкуренция в других секторах рынка ценных бумаг. Конкуренция между банками и небанковскими инвестиционными институтами неизбежна при обслуживании слияний, приобретений, разделений, при учреждении фондовых бирж, при создании организованных систем внебиржевой торговли, при формировании ассоциаций, объединений инвестиционных институтов, при создании информационно-вычислительной сети и информационной инфраструктуры рынка.

Коммерческие банки являются лидерами по объему торгов на организованном рынке ценных бумаг, особенно государственных долговых обязательств. Несмотря на это, доля портфеля ценных бумаг в общих активах отечественных банков составляет незначительную величину (6,5%), тогда как в Польше — 22,3%, Германии — 22,0%, в странах Еврозоны — 34,6% [1, с. 62]. Главными сдерживающими факторами инвестиционной активности являются: маленькая емкость рынка, недостаточное развитие инфраструктуры, отсутствие широкого перечня финансовых инструментов, неразвитость ипотечных ценных бумаг и т.д.

Таблица 2

Стоимость ценных бумаг в портфеле банков в 2004-2008 годах, млн. грн. [3]

Показатели	2004	2005	2006	2007	1 полугодие 2008
Акции и иные ценные бумаги с нефиксированным доходом	2069,6	3303,7	3570,5	5239,2	5764,2
Инвестиции в ассоциированные компании	177,4	149,1	381,4	691	892,9
Иные ценные бумаги	5971,5	10874,1	10523,4	22739,6	21667,3
Всего портфель ценных бумаг	8218,5	14326,9	14475,3	28669,8	28324,4

За последние годы банки существенно активизировали инвестиционную деятельность. Так, портфель ценных бумаг банковской системы вырос более чем в 3 раза за период 2004-2007 годов и составил на конец первого полугодия 2008 года 28,3 млрд. грн. В структуре портфеля уменьшается значимость вложений в акции и иные ценные бумаги с нефиксированным доходом (на конец 2007 г. — 18%), зато увеличиваются вложения в иные ценные бумаги, среди которых основное место отводится государственным обязательствам. Это и неудивительно, ведь НБУ много усилий в последние годы направлял для повышения их привлекательности для коммерческих банков.

Учитывая значение банковской системы в условиях переходной экономики, банки должны играть ведущую роль в развитии рынка корпоративных облигаций. На сегодня, банки выступают одними из главных инвесторов и андеррайтеров рыночных выпусков облигаций предприятий, ведущими участниками вторичного обращения (маркет-мейкеры выпуска). Банковский андеррайтинг имеет уже в ближайшем времени выступить одним из главных инструментов обеспечения рыночных выпусков корпоративных облигаций и механизмом уменьшения их рискованности и повышения прозрачности процедуры эмиссии.

Усиливается позиция банков и как эмитентов облигаций. Доля банковских облигаций в общем объеме выпусков составляет ныне больше 42% и постоянно возрастает. Нужно признать, что потенциальные возможности банковской системы на рынке корпоративных облигаций практически не использованы.

На сегодня корпоративные облигации являются одними из наиболее прозрачных и ликвидных финансовых инструментов. Кроме того, эмитенты облигаций выступают более открытыми бизнес структурами в сравнении с другими предприятиями (эмитенты облигаций печатают проспект эмиссии и бухгалтерскую отчетность во временной динамике по установленной форме, предоставляют в ГКЦБФР и публикуют годовой отчет о финансово-хозяйственной деятельности, разглашают предусмотренную законодательством особую информацию).

Таблица 3

Объем зарегистрированных выпусков облигаций предприятий (по виду эмитента) в 2003-2007 годах, млн. грн. [4, с. 10]

Вид эмитента	2003	2004	2005	2006	2007
Всего	4241,86	4106,59	12748,28	22070,80	44480,51
в том числе, банки	329,16	217,93	2564,73	4994,00	18869,37

В целях повышения привлекательности формирования банковских ресурсов за счет ипотечных займов система резервирования банками пассивных операций должна предусматривать создание равных условий для всех инструментов привлечения средств: депозитов, облигаций, депозитных сертификатов, и т.п. Учитывая то, что банковские облигации — наиболее дешевый инструмент средне- и долгосрочного привлечения денежных средств, их развитие оказывает непосредственное вли-

яние на увеличение периода кредитования и снижение кредитных ставок. В ближайшее время, развитие депозитной базы не сможет обеспечить банки финансовыми ресурсами адекватными банковским облигациям по качественным показателям: сроком привлечения, невозможностью досрочного погашения и размером процентной ставки. В связи с этим, выпуск банками облигаций должен регулироваться нормами резервирования, которые отвечают нормам резервирования депозитных операций. Это создаст дополнительные стимулы относительно размещения банками облигационных заимствований, которые должны стать наиболее ликвидным элементом рынка корпоративных облигаций.

Необходимость уплаты государственной пошлины за регистрацию информации о выпуске облигаций увеличивает расходы эмитента на размещение ценных бумаг. Это приводит к подорожанию облигационных заимствований по сравнению с другими долговыми инструментами. Кроме того, становятся экономически нецелесообразными небольшие выпуски облигаций и появляются стимулы относительно проведения закрытых (не публичных) размещений, при которых регистрация информации о выпуске не нужна. Законодательство должно устанавливать равные фискальные условия для публичных и закрытых выпусков, которое позволит обеспечить гармоническое развитие всех форм эмиссии корпоративных облигаций.

Повышению активности отечественных коммерческих банков на фондовом рынке будут способствовать следующие меры:

1. Усиление прозрачности операций на фондовом рынке, установление обязательного применения принципа «поставка против оплаты». Это позволит создать централизованную депозитарно-клиринговую систему, которая будет вести учет всех операций по купле-продаже ценных бумаг.

2. Консолидация действующих бирж и иных организаторов торговли и сокращение операций на неорганизованном рынке. По результатам торгов будет формироваться справедливая стоимость ценных бумаг, что упростит работу банков по формированию резервов на покрытие возможных убытков по операциям с ценными бумагами, обеспечит более свободный доступ к рефинансированию НБУ под залог финансовых инструментов.

3. Усиление защиты прав инвесторов, особенно при рейдерских атаках, направленных на захват собственности акционерных обществ.

4. Расширение операций на внутреннем рынке государственных долговых обязательств. В последние годы государство переориентировалось на внешний рынок, что уменьшает стоимость обслуживания государственного долга в условиях ревальвации гривни, но в период финансового кризиса увеличивает зависимость страны от внешнего рынка и заметно повышает затраты бюджета на погашение займов.

5. Развитие ипотечного кредитования, что приведет к необходимости рефинансирования коммерческими банками выданных ипотечных кредитов через механизм выпуска и размещения ипотечных облигаций.

ВЫВОДЫ

Таким образом, проведенные исследования позволили предложить комплекс мероприятий, направленный на повышение активности коммерческих банков на фондовом рынке. Вместе с тем, изменение ситуации в стране требует дальнейших исследований этого вопроса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Питання функціонування та вдосконалення структури фондового ринку України: інформаційно-аналітичні матеріали. / За ред. О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової, Н.І. Гребеник. — К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. — 132 с.

2. Банківські операції: Підручник. — 2-ге вид. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пудовкіна та інш.; За ред. А.М. Мороза. — К.: КНЕУ, 2002 — 476 с.

3. Вартість цінних паперів у портфелі банків у 2004-2008 роках // Бюлетень НБУ? 2008. — №9. — С. 167.

4. Звіт ДКЦПФР за 2007 рік (www.ssmc.gov.ua)

ГРУПУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА РІВНІ АР КРИМ

Срібна К.А., к.е.н., НАПКБ

Кредитний ринок в АР Крим структурно представлений філіями та відділеннями українських банків й банків з іноземним капіталом та місцевими банками, що якісно розрізняються як походженням і масштабами капіталу, так і своєю ресурсною та активною політикою. Українські банки та банки з іноземним капіталом з регіоном, в якому вони представлені своїми філіями та відділеннями, зв'язує лише приваблива кон'юнктура кредитного ринку. У разі проблем з ліквідністю або глобальної нестабільності вони прагнутимуть вивести з філій АР Крим свої активи. Проте в сприятливі періоди розвитку кредитного ринку в регіоні саме вони є головними постачальниками фінансових ресурсів в ресурсодефіцитні міста та райони АР Крим, стимулюючи в них ділову активність та значною мірою забезпечуючи потреби суб'єктів підприємництва в кредитах.

Воробйов Ю.М. [1, с. 27-31] відзначив, що активна інвестиційна політика комерційних банків може стати одним з найважливіших етапів реформування національної економіки, проведення її подальшої структурної перебудови і посилення інноваційного розвитку у всіх сферах економічної діяльності.

Калугин С.П. [2, с. 43-46] говорить про те, що, купуючи ресурси на вільному ринку кредитних ресурсів і продаючи їх підприємствам (фірмам), комерційні банки здійснюють прямий вплив на розвиток регіональної економіки. Евсеєнко С.В. і Купріянов Ю.В. [3, с. 48-50] підіймають питання, що зростання доходів і купівельної спроможності населення спричиняє за собою активнішу накопичувальну політику, зокрема шляхом збільшення обсягу депозитів і коштів на розрахункових рахунках і формування джерел банківських фінансових ресурсів довгострокового характеру.

Білобровський С. [4, с. 30-31] показує, що операції по кредитуванню є ключовими в роботі банків, на яких тримається прибуткова частина більшості банківських установ. Сухов М.І. [5, с. 9-11] говорить, що внаслідок великого неосвоєного потенціалу ринку послуг очікується збільшення темпів зростання банківського сектора, який супроводжуватиметься посиленням конкуренції.

Боровський В.Н. [6, с. 38-41] вважає, що одним з недоліків регіональної банківської системи АР Криму є нестабільність кількості банків. Сапунов М.К. [7, с. 46-49] відзначає, що низька кредитна активність банків може бути обумовлена чинниками ризику як з боку банків, так і підприємств.

Метою статті є групування банківських установ АР Крим за загальними активами, розміром капіталу й розміром зобов'язань та визначення рейтингу кожного банківського інституту регіону у групі найбільших, великих, середніх та дрібних банків.

На відміну від філій та відділень українських банків й банків з іноземним капіталом, банківські інститути регіону за рідким винятком кровно пов'язані з територією регіону: тут сформований їх капітал, населення і підприємства регіону забезпечують їх фінансовими ресурсами та формують їх кредитний ринок. Благополуччя банківських установ регіону принципово залежить від стану бізнесу і добробуту населення в регіоні. Таким чином, у регіональних та українських банків й банків з іноземним капіталом є фундаментальна відмінність: перші пов'язані з регіоном, других же у регіоні вабить, перш за все, прибуток. Що стосується Ощадбанка, то він є «фундаментальною» частиною банківської системи регіону через свою місію та статус. Саме він разом з іншими банківськими установами регіону забезпечує стійку роботу банківської системи в регіоні у періоди загальної нестабільності. Для аналізу особливостей динаміки розвитку банківських установ в регіоні, виділяються наступні підгрупи (таблиця 1).

На частку «найбільших» банківських установ припадає 79,34% активів, на частку «великих» — 15,19%. Усі банківські установи з активами нижче за середніх ми віднесли до групи «дрібних», на їх частку припало 1,83% активів банківських установ в регіоні. Банківські установи, що залишилися, утворюють перехідну групу «середніх» (близько 4% активів).

Особливості великих, середніх та дрібних банківських установ спричинені двома основними чинниками. Перший чинник виникає з природи банківської справи. Банківські установи заробляють прибуток, йдучи на ризик. Втратами, які спричинені такими ризиками, можливо управляти за допомогою диверсифікації. Відповідно, великі банківські установи можуть отримувати ті ж доходи від певного класу операцій, що і дрібний банк, але завдяки можливостям диверсифікації, ризику, пов'язані з такими операціями, будуть для великого банку менше, тому прибуток вищий. Саме цей чинник диктує консолідацію банківського сектора.

Природа другого чинника — у відносинах між банками та їх клієнтами. Клієнтам потрібні банківські установи для того, щоб відповідати їх потребам та забезпечити доступ до фінансових коштів. Чим ближчі відповідальні співробітники банку до осіб, що ухвалюють рішення від імені клієнтів, тим краще банк здатний задовольняти їх потреби. Чим сильніше розрив між клієнтом та банком, тим гірше банк здатний виявляти та задовольняти індивідуальні потреби клієнта. У разі збільшення розмірів та підвищення інституційної складності знижується гнучкість, необхідна у разі обслуговування індивіду-

Групування банків за загальними активами

№	Місце в рейтингу за загальними активами на 01.01.08	Назва	Загальні активи на 01.01.08, млн.грн.	Частка в загальних активах, %
Найбільші				
1	1	Приватбанк	1 914,69	15,77
2	2	Аваль	1 424,81	11,73
3	3	Промінвестбанк	1 112,97	9,17
4	4	Укрсиббанк	910,93	7,50
5	5	Укрсоцбанк	887,94	7,31
6	6	Укрексімбанк	871,06	7,17
7	7	Ощадбанк	727,37	5,99
8	8	Райффайзенбанк-Україна	579,13	4,77
9	9	Надра	508,46	4,19
10	10	Фінанси і Кредит	372,92	3,07
11	11	Укрпромбанк	323,38	2,66
	Всього за групою		9 633,67	79,34
Великі				
12	12	Форум	332,60	2,74
13	13	Альфа-банк	230,27	1,90
14	14	Укргазбанк	202,46	1,67
15	15	Південний	197,48	1,63
16	16	ВАБанк	199,69	1,64
17	17	Індекс-банк	181,74	1,50
18	18	ТАС-Комерцбанк	172,43	1,42
19	19	Правекс-банк	164,89	1,36
20	20	Мрія	162,40	1,34
	Всього за групою		1 843,96	15,19
Середні				
21	21	Родовід Банк	143,63	1,18
22	22	Морський транспортний банк	82,42	0,68
23	23	Тавріка	60,66	0,50
24	24	Київська Русь	60,13	0,50
25	25	Діамант	51,36	0,42
26	26	Агробанк	44,52	0,37
	Всього за групою		442,72	3,65
Дрібні				
27	27	Аркада	41,85	0,34
28	28	Міжнародний комерційний банк	37,78	0,31
29	29	АвтоЗАЗбанк	35,77	0,29
30	30	Легбанк	21,46	0,18
31	31	Український кредитний банк	21,39	0,18
32	32	Грант	15,93	0,13
33	33	ЧБРР	13,31	0,11
34	34	Об'єднаний комерційний банк	13,16	0,11
35	35	Український банк торг. співпраці	12,62	0,10
36	36	Морський	8,85	0,07
	Всього за групою		222,11	1,83
	Всього		12 142,46	100,00

альних клієнтів, що призводить до збільшення в структурі працівників банку тих, хто безпосередньо не забезпечує йому прибуток. Це — чинник, що негативно позначається на розмірі банку. У недавньому минулому великі транснаціональні банки демонстрували у своїй роботі різні недоліки, які спричинені вказаними чинниками. Таким чином, великим банкам необхідно сформувати механізми, які забезпечували б керівникам нижчої ланки гнучкість, яка дозволяє працювати з клієнтами, тобто банківським установам в регіоні необхідно передбачити механізми зниження ризику.

Не дивлячись на те, що групування банків за обсягами загальних активів дає уявлення про банківську систему АР Крим, проте не дає уявлення про особливості економіки регіону. Тому доцільно проводити групування за розміром капіталу (таблиця 2).

Таблиця 2

Групування банків за розміром капіталу

№	Місце в рейтингу за загальними активами на 01.01.08	Місце в рейтингу за розміром капіталу на 01.01.08	Назва	Капітал на 01.01.08, млн.грн.	Частка в капіталі, %
Найбільші					
1	1	2	Приватбанк	86,93	11,98
2	2	1	Аваль	115,40	15,91
3	3	13	Промінвестбанк	15,39	2,12
4	4	3	Укрсиббанк	57,70	7,95
5	5	24	Укрсоцбанк	5,39	0,74
6	6	4	Укрексімбанк	57,24	7,89
7	7	5	Ощадбанк	54,08	7,45
8	8	7	Райффайзенбанк-Україна	40,00	5,51
9	9	11	Надра	18,46	2,54
10	10	8	Фінанси і Кредит	32,23	4,44
11	11	6	Укрпромбанк	45,39	6,26
Всього за групою				528,22	72,81
Великі					
12	12	9	Форум	28,68	3,95
13	13	17	Альфа-банк	9,84	1,36
14	14	14	Укргазбанк	13,18	1,82
15	15	10	Південний	19,38	2,67
16	16	19	ВАБанк	8,60	1,19
17	17	15	Індекс-банк	11,63	1,60
18	18	12	ТАС-Комерцбанк	18,06	2,49
19	19	20	Правекс-банк	8,45	1,16
20	20	16	Мрія	10,39	1,43
Всього за групою				128,21	17,67
Середні					
21	21	21	Родовід Банк	7,69	1,06
22	22	27	Морський транспортний банк	3,84	0,53
23	23	26	Тавріка	3,92	0,54
24	24	31	Київська Русь	2,92	0,40
25	25	22	Діамант	7,69	1,06
26	26	25	Агробанк	4,61	0,64
Всього за групою				30,66	4,23
Дрібні					
27	27	23	Аркада	5,85	0,81
28	28	28	Міжнародний комерційний банк	3,39	0,47
29	29	32	АвтоАЗЗбанк	2,77	0,38
30	30	29	Легбанк	3,16	0,43
31	31	18	Український кредитний банк	9,70	1,34
32	32	34	Грант	2,69	0,37
33	33	33	ЧБРР	2,77	0,38
34	34	36	Об'єднаний комерційний банк	2,31	0,32
35	35	30	Український банк торг. співпраці	3,16	0,43
36	36	35	Морський	2,62	0,36
Всього за групою				38,41	5,29
Всього				725,50	100,00

За зміною рейтингу можливо судити про капіталізацію банківських інститутів (точніше, пов'язаних з ними фінансово-промислових груп). Капіталізація все ще залишається найслабкішим місцем регіональних банківських установ. Навіть в перспективі різкого посилювання вимог для достатності капіталу власникам багатьох банківських установ в регіоні дуже важко знайти вільні кошти для збільшення статутних фондів. Їм залишається максимізувати власний прибуток, працюючи на сегментах кредитного ринку з найбільшим ризиком, та шукати джерела субордінованих позик, а деяким — задуматися про пошук інвесторів та майбутнє злиття.

Стратегія розвитку банківських установ передбачає збільшення частки банківських активів у ВВП. Для того, щоб дійсно ВВП зросло удвічі, банківські активи (та банківський капітал) повинні за той же період зрости не менше ніж в три рази. Існує три способи збільшити банківський капітал: зовнішні інвестиції; нерозподілений прибуток; злиття (проте в цьому випадку ефект відчуватиметься лише окремими банківськими установами, але не усім банківським сектором). Всі три способи збільшення капіталу для банківських установ в регіоні істотно обмежені. У банківських установ в АР Крим низька прибутковість, через те вони не володіють високою інвестиційною привабливістю та не можуть нарощувати нерозподілений прибуток. Водночас злиття здійснювати надзвичайно непросто.

Уявлення для розмірів залучених коштів банківськими установами в регіоні дає групування за розмірами зобов'язань (таблиця 3).

Таблиця 3

Групування банків за розміром зобов'язань

№	Місце в рейтингу за загальними активами на 01.01.08	Місце в рейтингу за зобов'язаннями на 01.01.08	Назва	Зобов'язання на 01.01.08, млн.грн.	Частка в зобов'язаннях, %
1	2	3	4	5	6
Найбільші					
1	1	1	Приватбанк	1736,44	15,88
2	2	2	Аваль	1290,62	11,81
3	3	3	Промінвестбанк	987,89	9,04
4	4	4	Укрсиббанк	838,26	7,67
5	5	5	Укесоцбанк	805,02	7,36
6	6	6	Укресімбанк	797,71	7,30
7	7	7	Ощадбанк	670,85	6,14
8	8	8	Райффайзенбанк-Україна	511,14	4,68
9	9	9	Надра	458,98	4,20
10	10	10	Фінанси і Кредит	333,81	3,05
11	11	12	Укрпромбанк	274,03	2,51
Всього за групою				8704,76	79,63
Великі					
12	12	11	Форум	299,04	2,74
13	13	13	Альфа-банк	217,26	1,99
14	14	14	Укргазбанк	185,41	1,70
15	15	16	Південний	173,87	1,59
16	16	15	ВАБанк	175,18	1,60
17	17	17	Індекс-банк	168,64	1,54
18	18	19	ТАС-Комерцбанк	150,17	1,37
19	19	18	Правекс-банк	152,33	1,39
20	20	20	Мрія	142,40	1,30
Всього за групою				1664,28	15,22
Середні					
21	21	21	Родовід Банк	129,71	1,19
22	22	22	Морський транспортний банк	71,70	0,66
23	23	24	Тавріка	54,08	0,49
24	24	23	Київська Русь	55,78	0,51
25	25	25	Діамант	41,93	0,38
26	26	26	Агробанк	39,62	0,36
Всього за групою				392,82	3,59
Дрібні					
27	27	27	Аркада	33,54	0,31
28	28	28	Міжнародний комерційний банк	33,00	0,30
29	29	29	АвтоАЗЗбанк	29,93	0,27

1	2	3	4	5	6
30	30	30	Легбанк	17,46	0,16
31	31	34	Український кредитний банк	9,62	0,09
32	32	31	Грант	11,31	0,10
33	33	33	ЧБРР	9,77	0,09
34	34	32	Об'єднаний комерційний банк	10,85	0,10
35	35	35	Український банк торг. співпраці	8,69	0,08
36	36	36	Морський	5,46	0,05
	Всього за групою			169,64	1,55
	Всього			10931,50	100,00

Слід зазначити, що розміри загальних активів банківських установ в регіоні практично у всіх випадках визначають розміри залучених коштів банківськими інститутами в АР Крим.

Інвесторів цікавить, як виглядатиме прибуток на акційний капітал (ROE) у разі вкладення в банк порівняно з іншими інвестиційними варіантами. Середня прибутковість для українських банків в 2004 році склала 19%. За той же період ефективні банки з країн Східної Європи забезпечили показник ROE на рівні 30%, а віддача від вкладень у промислові активи навіть вища, ніж 30%. Тому, виходячи з фактичної або нормативної (прогнозуємої) прибутковості, ні нейтральні, ні зовнішні інвестори зацікавлені в банківському секторі не будуть.

Причина, за якою іноземний інвестор придбає регіональний банк, пояснюється тим, що банк може управляти потоком грошових коштів групи компаній, пов'язаних один з одним. Важливим чинником в даному випадку є те, що інститут, що має ліцензію на здійснення банківських операцій, може надавати «банківські позики», які з економічної точки зору ефективніші, ніж різноманітні позики, вказані для небанківських компаній. Якщо групі належить банк, то саме група, а не банк, займається управлінням ризиками. Тому у банку немає економічних стимулів для збільшення свого капіталу. Дійсно, для того, щоб ризики не виходили з під контролю групи, доцільно мати невеликий банк.

ВИСНОВКИ

Однією з проблем подальшого розвитку банківських установ в регіоні є дефіцит ресурсів. У більшості з них відсутні кредитні рейтинги, що заважає залученню коштів. А це могло б принести їм необхідні строкові ресурси, такі необхідні для кредитування як корпоративних, так і приватних позичальників. Адже внески населення, які є головним джерелом ресурсів банківських установ в регіоні, поки ще вважаються коштами «до запитання». Крім того, самі доходи населення в середньому зростають набагато повільніше, ніж розвивається кредитний ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воробьев Ю.Н. Банковская система Украины: состояние и перспективы // Экономика и управление — 2004. — №4-5. — С. 27-31.
2. Калугин С.П. Банковские кредиты — экономике региона // Деньги и кредит — 2002. — №9. — С. 43-46.
3. Евсеенко С.В., Куприянов Ю.В. О взаимодействии региональных органов власти и финансово-кредитных структур // Деньги и кредит — 2004. — №1. — С. 48-50.
4. Білобровський С. Окремі аспекти системи оцінки кредитного ризику банками // Економіка, фінанси, право — 2002. — №3. — С. 30-31.
5. Сухов М.И. Рыночная дисциплина и взаимоотношения органа банковского надзора с кредитными организациями // Деньги и кредит — 2003. — №6. — С. 9-11.
6. Боровский В.Н. О роли банковской системы в развитии экономики Автономной республики Крым // Экономика Крыма — 2003. — №6. — С. 38-41.
7. Сапунов М.К. Проблемы участия региональных банков в инвестировании экономики // Деньги и кредит — 2002. — №9. — С. 46-49.

ІНВЕСТИЦІЇ

УДК 330.5:338.24

ІНВЕСТИЦІЇ В АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Плаксієнко В.Я., д.е.н., професор, ДДАУ
Блажевич О.Г., ст. викладач НАПКБ

Нарощування обсягів інвестицій і підвищення ефективності їх використання в аграрному виробництві є необхідною умовою подальшого розвитку сільського господарства України. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному виробництві полягають у тому, що вони повинні відбуватися в умовах суттєвого скорочення фінансових можливостей як вітчизняних, так і іноземних інвесторів у зв'язку з поширенням світової фінансової кризи на фінансовий і реальний сектор національної економіки.

Фінансові труднощі, що виникли у другій половині 2008 року в реальному секторі економіки України, були обумовлені внутрішніми та зовнішніми чинниками. Сукупна дія цих чинників впливає на усі види економічної діяльності, зокрема на аграрне виробництво.

Інвестиційна діяльність в аграрному виробництві на протязі останніх 17 років здійснювалася з великими труднощами. Аграрний сектор вітчизняної економіки був і до сьогодні залишається не зовсім привабливим для інвесторів. Значні коливання можливості одержати прибутки від основної операційної діяльності в аграрному виробництві робить мало цікавим вкладання інвестиційного капіталу у розвиток сільського господарства.

Аналіз наукових праць вітчизняних учених [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8] дає можливість стверджувати, що питанням інвестицій в аграрне виробництво України приділялося дуже велике значення. Згадані автори з різних точок зору розглядали питання інвестування в аграрному виробництві, визначали необхідність втручання держави в інвестиційні процеси та пошук джерел фінансових ресурсів для вкладання в створення та придбання основних засобів для сільського господарства.

Однак ще не всі питання інвестиційної діяльності було досліджено українськими вченими, особливо в сучасних умовах, коли світова фінансова криза зачепила вітчизняний фінансовий і реальний сектор економіки, зокрема й аграрне виробництво. Тому основною метою статті є визначення основних напрямів інвестування в аграрному виробництві в умовах сучасної економіки України.

Світова фінансова криза зачепила не тільки український фінансовий сектор, вона значно погіршила ситуацію в реальному секторі економіки, насамперед, у тих видах економічної діяльності, що виготовляли продукцію на експорт, зокрема металургію, хімічну промисловість, машинобудування тощо. Проблема фінансової кризи, що з вересня 2008 року стала відчуватися в Україні, базується на тому, що країна в цілому, банківський сектор, населення мають значні суми зобов'язань, які в умовах кризи досить важко виконувати, особливо тоді, коли зменшується рівень ліквідності в економіці.

Держава, у зв'язку з кризовою ситуацією, не має змоги за рахунок бюджетних коштів підтримувати аграрне виробництво, а надходження до бюджетів усіх рівнів значно скоротилися у зв'язку з тим, що леву частину українського державного бюджету формували підприємства тих галузей економіки, що постачали свою продукцію на зовнішній ринок. Звідси, світова фінансова криза в Україні перетворилася в економічну кризу, в кризу бюджету, кризу банківської системи.

Вітчизняні банки, які в останні роки брали значні позики за кордоном на короткий термін, повинні своєчасно повернути кошти кредиторам. Ситуація в країні загострилась тому, що буквально за 2 місяці значно скоротилися валютні надходження, що негативно вплинуло на можливість самих банків, підприємств, населення придбати іноземну валюту, зокрема долари США.

Валютна криза в країні посилилась значною панікою на банківському ринку та у зв'язку з рейдерською атакою на один з велетнів банківської системи України — Промінвестбанк. Завдяки рейдерській атаці цей банк фактично був доведений до стану близького до банкрутства. Це негативно вплинуло на фінансово-економічну ситуацію в країні.

У зв'язку із значними негарантами в економіці й банківській системі країни аграрне виробництво не може розраховувати на отримання більш-менш значних кредитів для здійснення інвестиційної діяльності. В реальності є питання щодо можливостей з боку банківського бізнесу кредитувати операційну діяльність у сільському господарстві. Сучасний стан банківської системи дає підстави стверджувати, що більшість банків не зможе кредитувати аграрне виробництво, тому що самі банки не мають необхідних банківських ресурсів для здійснення кредитно-інвестиційних операцій, їх ліквідність залишається на низькому рівні. Практично усі банки країни брали кошти у НБУ для підтримки більш-менш задовільного рівня ліквідності.

Сільське господарство за своєю внутрішньою структурою не може функціонувати без фінансової підтримки з боку банків або держави. Якщо банки не в змозі надавати більш-менш задовільні кредити, а держава не зможе хоча б частково покривати відсотки за кредитами, що здійснювалося в останні роки, то більшість аграріїв практично не зможе виконувати сільські роботи повесні.

Щодо інвестиційної діяльності то в умовах кризового стану фінансової системи країни, реального зменшення вільних фінансових ресурсів в Україні можливо прогнозувати, що поки не пройде пік економічної кризи, суттєво не можливо розраховувати на значне фінансування інвестиційної діяльності в аграрному виробництві.

Водночас необхідно вказати, що інвестування в аграрному секторі економіки країни залежить не стільки від наявності або відсутності коштів у держави чи банківських структур. Фактично основна частина інвестицій в аграрне виробництво здійснювалася за рахунок власних коштів аграрних підприємств та тих інвесторів, які були зацікавлені в розвитку аграрного сектору країни. Тому можливо прогнозувати, що незважаючи на гостру нестачу в економіці України вільних фінансових ресурсів для фінансування інвестиційної діяльності в аграрному комплексі, такі кошти можуть з'явитися. Особливо це торкається крупних аграрних структур, що пов'язані у своїй діяльності з відповідними фінансово-промисловими групами або промислово-торгівельними компаніями, що зацікавлені в подальшому розвитку вітчизняного аграрного виробництва.

Проте на практиці є значні припони щодо розвитку вітчизняного аграрного виробництва, а тому й інвестування в це виробництво. Такими припонами, на нашу думку, є прийняття в 2008 Україною відповідних зобов'язань щодо входження ВТО. При входженні в цю організацію Україна взяла на себе значний перелік зобов'язань, який перш за все стосується розвитку аграрного виробництва. Таким чином, країна за угодами щодо ВТО в умовах фінансової кризи може значно втратити, ніж одержати реальних вигод.

Інвестиційна діяльність завжди була надто ризиковою. Інвестиційні ризики, які найчастіше проявляються при здійсненні інвестиційних проектів можуть бути: а) кредитні ризики; б) підприємницькі ризики; в) страхові ризики; г) ризики першої стадії інвестиційного процесу. Усі названі ризики пов'язані з низькою прибутковістю чи збитковістю аграрного виробництва. В умовах економічної кризи до названих ризиків можливо додати ризики ліквідності, платоспроможності, цінні ризики, інфляційні ризики та ризики, що пов'язані з валютними операціями. Частково названі ризики можливо прогнозувати при здійсненні інвестиційної діяльності, але більша їх частина, хоча і піддається прогнозуванню, однак залежить від зовнішніх проявів щодо аграрного виробництва, а тому можливість їх прогнозувати стає досить сумнівною.

Для аграрного виробництва країни ще одним із можливих ризиків є ризик, що пов'язаний із скороченням попиту на аграрну продукцію з боку світового аграрного ринку. У зв'язку з цим вітчизняні аграрні підприємства можуть значно втратити від світової фінансової кризи, тому що їх продукцію будуть купувати менш ніж раніше. Крім того, світові ціни на основну експортну продукцію українських аграрних підприємств, зокрема зернові культури значно зменшилися в 2008 році, що практично робить не вигідним сучасне українське аграрне виробництво.

В умовах кризи більшість суб'єктів господарювання зменшують свою інвестиційну активність в наслідок необхідності використовувати кошти для основної операційної діяльності, можливості швидкої втрати платоспроможності.

При достатньо стабільній економічній ситуації в країні суб'єкти підприємництва, зокрема й аграрного сектору, використовують наступні методи фінансування інвестицій:

1. Самофінансування за рахунок власних коштів, створених на базі таких джерел, як: амортизаційні відрахування і прибуток. У зв'язку з кризовими явищами в економіці прибуток більшості підприємств аграрного виробництва може бути занадто малий або його зовсім не буде. А тому інвестування можливо здійснювати фактично лише за умови наявності необхідної суми амортизаційних відрахувань. У більшості аграрних підприємств за останні роки суттєво скоротилися основні засоби, а відтак суми амортизаційних відрахувань теж не можуть бути значними.

2. Акціонування — залучення інвестиційних ресурсів за допомогою випуску цінних паперів, зокрема акцій. Даний метод вважається одним із найбільш ефективних для суб'єктів підприємництва промисловості, торгівлі, фінансового сектору економіки. В аграрному комплексі акціонерних товариств дуже мало, а тому тільки окремі підприємства можуть розраховувати на одержання необхідних фінансових коштів для здійснення інвестиційної діяльності за умови випуску нових акцій.

3. Кредитування — одержання позик або від банківських структур або за рахунок випуску облігаційних позик або за рахунок фінансового лізингу. Проте в умовах кризи розраховувати на одержання коштів від банківських установ або за рахунок випуску облігацій є дуже сумнівною операцією. Тому аграрні підприємства можуть розраховувати лише на лізингові операції відносно основних засобів виробництва.

4. Пайове фінансування — здійснюється приватними інвесторами або власниками кооперативів, товариств з обмеженою відповідальністю. Таке фінансування інвестиційної діяльності може відбуватися за будь-яких умов, у т.ч. в період фінансової кризи. Це обумовлено тим, що деякі приватні інвестори мають необхідні фінансові ресурси і з метою підвищити ефективність власного аграрного виробництва можуть вкласти свої кошти в інвестиційну діяльність.

5. Пряме іноземне інвестування. В умовах кризи прямі іноземні інвестиції мало ймовірні, тому що іноземний капітал вкладається в тих країнах, де економічна криза практично не зачепила реальний

або фінансовий сектори економіки. Проте можливо прогнозувати, що деякі іноземні інвестори будуть зацікавлені вкладати грошовий капітал в об'єкти сільськогосподарського виробництва з метою подальшого одержання прибутку, коли фінансова кризи закінчиться і попит на аграрну продукцію, земельні ділянки, що знаходяться під сільськогосподарськими угіддями суттєво буде зростати в ціні. Особливо це стосується земельних ділянок. В сучасних умовах землі сільськогосподарського призначення ще не виступають об'єктами купівлі-продажу. Однак в найближчий час сільськогосподарські землі стануть об'єктами купівлі-продажу, а значить інвестиційна їх цінність значно підвищиться. Тому найбільш прозорливі іноземні інвестори вже зараз можуть прикупити української землі з метою подальшого продажу й одержання додаткового прибутку.

В умовах економічної кризи, що охопила вітчизняну економіку, при аналізі можливості здійснення інвестиційної діяльності слід розглянути чинники, що у найбільшій мірі будуть впливати на інвестиції. До таких чинників можливо віднести (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники впливу на інвестиційну діяльність в аграрному виробництві в умовах економічної кризи в Україні

Чинники	Основні напрями дії	Можливі наслідки
1	2	3
Позитивні чинники		
1. Покращення податкової політики	Зменшення податкового тягаря при інвестиційної діяльності	Зменшення витрат на податки
2. Створення умов для подальшого інвестування	Вдосконалення законодавства щодо інвестицій в аграрне виробництво	Спрощення умов залучення додаткових коштів для інвестицій
3. Розвиток фінансового лізингу	Розширення обсягів застосування в практиці аграрного виробництва	Збільшення основних засобів аграрного виробництва
4. Посилення ролі акціонування	Корпоратизація аграрного сектору, збільшення частки акціонерних товариств, підвищення масштабів аграрного виробництва	Покращення можливості залучення інвестицій за рахунок емісії акцій
5. Підвищення конкуренції за можливість вкласти кошти в інвестиції в аграрне виробництво	Аграрне виробництво стає більш привабливим ніж інші види економічної діяльності	Зростання обсягів інвестицій в аграрне виробництво
6. Вдосконалення амортизаційної політики на рівні аграрних підприємств	Формування амортизаційних фондів для забезпечення простого відтворення основних засобів в сільському господарстві	Збільшення обсягів використання амортизаційних відрахування на інвестиційну діяльність
7. Підвищення зацікавленості власників аграрного бізнесу в розширенні масштабів інвестування	Додаткові внески до статутного фонду підприємств з метою розширення обсягів інвестицій	Зростання обсягів інвестицій
Негативні чинники		
1. Зростання інфляції	Підвищення цін на матеріально-технічні засоби для аграрного виробництва	Зменшення можливостей виділяти кошти для інвестування
2. Відсутність реальної можливості одержати довгострокові кредити	Відсутність у банків необхідних довгострокових банківських ресурсів для інвестиційного кредитування	Суттєве зниження можливості залучити банківські кредити
3. Припинення державної підтримки	Держави скорочує або зовсім перестав підтримувати аграрний сектор	Скорочення можливості виробництва аграрної продукції та формування операційного прибутку
4. Скорочення можливості залучити прямі іноземні інвестиції	Прямі іноземні інвестиції будуть залучатися значно менше	Зменшення фінансових ресурсів, нової техніки, новітніх технологій
5. Зменшення чистого прибутку, що може скоротити власні фінансові ресурси	Зменшення власних фінансових ресурсів, що можуть бути направлені на інвестиції	Зменшення обсягу інвестицій

1	2	3
6. Зменшення можливості залучити фінансові ресурси за рахунок фондового ринку через його практичну бездіяльність в Україні	Занепад фондового ринку в Україні суттєво скорочує можливості за рахунок емісії цінних паперів залучити інвестиційні ресурси	Скорочення інвестиційних ресурсів в крупних акціонерних аграрних товариствах
7. Спад цін на аграрну продукцію на внутрішньому й зовнішньому ринку	Зменшення можливості одержання чистого доходу й операційного прибутку, що зменшить можливості капіталізувати прибуток	Скорочення інвестиційної діяльності.

Складено авторами статті

Аналіз наведених чинників дає підстави стверджувати, що позитивні і негативні чинники діють практично однаково. Переваги тих чи інших чинників будуть залежати від фінансово-економічної ситуації, що розвивається в країні та безпосередньо в інвестиційному процесі аграрного виробництва.

Автори прогнозують, що у зв'язку з економічною кризою, яка не досягла своєї найвищою точки зростання, інвестиційна діяльність буде значно зменшуватися тому що, більшість інвесторів намагаються економити грошові кошти, а у аграрних підприємств може не вистачити необхідних власних ресурсів, особливо при зниженні цін на основну аграрну продукцію. Хоча попит на аграрну продукцію буде залишатися достатнім на протязі всього кризового періоду, але коливання цін, значні витрати, що пов'язані з інфляційними процесами, які супроводжують будь-яку економічну кризу, не гарантують аграріям реальної можливості для значного інвестування.

У зв'язку з розвитком економічної кризи в Україні нами пропонується така схема дій в аграрному секторі відносно інвестицій:

1. Оцінити фінансовий стан аграрного підприємства, рівень його прибутковості, можливості реального залучення додаткових фінансових ресурсів із різних джерел та вартість таких коштів.

2. Оцінити реальну необхідність здійснення інвестиційної діяльності в умовах національної економічної кризи. Якщо є можливості перенести термін здійснення інвестицій на більш привабливий період для такої діяльності.

3. Якщо є можливості фінансувати інвестиції і є обов'язкова необхідність здійснення таких інвестицій наполягаємо на скороченні термінів вкладання коштів в інвестиційну діяльність, а також зменшення масштабів інвестування.

Вважаємо, що найкращі інвестиції за таких часів в аграрне виробництво ті, що вже у цьому році можуть дати віддачу від їх використання. Це інвестиції в машини й обладнання для аграрного виробництва, переробки сировини, підвищення якості аграрної продукції, що дасть можливість збільшити ціну на кінцеву продукцію або скоротити витрати на її виготовлення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, автори статті прогнозують, що в умовах економічної кризи буде реальне скорочення інвестиційної діяльності в аграрному виробництві. В умовах кризового стану економіки необхідно заощаджувати фінансові ресурси з метою їх використання для операційної діяльності, якщо таких ресурсів небагато.

При достатності фінансових ресурсів та можливості їх залучення на вигідних умовах інвестиційну діяльність можливо здійснювати за окремими інвестиційними проектами з малими обсягами інвестицій в об'єкти, котрі можуть дати швидку віддачу за рахунок збільшення чистого доходу або скорочення суми витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурковський І.Д. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І.Д. Бурковський, І.О. Іртишева // Економіка АПК. — 2005. — №12. — С. 71–73.
2. Галєпа Т.В. Особливості формування джерел відтворення основних засобів у сільськогосподарських підприємствах / Т.В. Галєпа // Економіка АПК. — 2006. — № 9. — С. 77–81.
3. Дергач І.В. Інвестиційне забезпечення розвитку інтенсифікації сільськогосподарського виробництва / І.В. Дергач // Економіка АПК. — 2005. — №12. — С. 92–95.
4. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П.Т. Саблук, М.І. Кисіль, М.Ю. Коденська; ред.. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 478 с.
5. Кисіль М.І. Тенденції і напрями активізації інвестиційного процесу / М.І. Кисіль // Економіка АПК. — 2002. — № 4. — С. 66–69.
6. Марчук Л.П. Особливості інвестиційно-інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві / Л.П. Марчук // Економіка АПК. — 2007. — №7. — С. 96–100.
7. Орликовський М.О. Про залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор регіону / М.О. Орликовський // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 71–80.
8. Трегобчук В.М. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми / В.М. Трегобчук // Економіка України. — 2006. — №2. — С. 4–12.

ИНВЕСТИЦИИ В ВОДОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КОМПЛЕКС: ОБОСНОВАНИЕ И РАСЧЕТ

Нехайчук Д.В., ассистент, НАПКС

Проблема оценки потребности инвестиций и эффективности инвестиций (капитальных вложений), связанных с реализацией любых видов проектов, в том числе и водохозяйственных, является одной из важнейших и сложнейших проблем экономической теории и практики.

Под инвестициями будем понимать сбереженные, то есть не потребленные в данном периоде финансовые ресурсы, которые вкладываются их собственником (инвестором) в различные проекты (мероприятия) для получения дополнительного дохода или прибыли.

Инвестиции, как и любой экономический ресурс, всегда дефицитны, в связи с чем их объем всегда ограничен. Это обстоятельство объективно побуждает владельцев этих ресурсов искать наиболее эффективные направления их использования, обуславливающие получение инвестором наибольшего дохода. Выбор направлений вложения инвестиций, обеспечивающих наиболее высокий уровень отдачи от них — важнейшая проблема экономики. В условиях дефицитности любых ресурсов, а финансовых, в первую очередь, они должны направляться в сферу применения, дающую наиболее высокий уровень эффективности их использования. Необходимость поиска таких направлений инвестирования финансовых ресурсов служит важнейшей предпосылкой для обоснования эффективности инвестиций. Поскольку обоснование инвестиционных проектов предназначено для определения целесообразности их реализации, то в результате подготовки такого обоснования должна быть дана финансово-экономическая оценка проекта и рассчитана соответствующая система показателей, характеризующих экономическую эффективность инвестируемых в данный проект финансовых ресурсов. Поэтому основной целью работы является обоснование инвестиций в проекты водохозяйственного комплекса.

Обоснование инвестиций (капитальных вложений) в проекты производится на основе использования действующих официальных инструктивно-нормативных документов, в которых излагается принятая для данных конкретных условий методика такого обоснования.

Мы оцениваем эффективность инвестиций, ранжируя их по важности критериев:

1. Согласование интересов различных участников проекта.
2. Период расчета параметров проекта.
3. Учет фактора риска.
4. Показатели эффективности.
5. Учет фактора времени.

Рассмотрим каждый из отмеченных выше критериев подробнее.

1. Необходимость согласования интересов различных участников проекта. В плановой экономике государство являлось практически единственным собственником средств производства и, одновременно, — собственником финансовых ресурсов, направляемых в виде капитальных вложений в развитие, расширение, реконструкцию производства и новое строительство. Осуществляемые с 90-х годов в рамках перехода экономики нашей страны к рыночным отношениям новации привели к смене приоритетов в ее финансировании, представляющем собой, как известно, трехэлементную систему: прямое инвестирование через механизмы рынка капитала, банковское кредитование и бюджетные ассигнования. Очевидно, что ранее имела место абсолютная доминанта последнего элемента этой системы, при этом первый элемент полностью отсутствовал, а роль второго была крайне ограничена (банковские кредиты использовались, главным образом, на пополнение оборотных средств). Капитальные вложения выделялись государством из бюджета в виде централизованных средств на безвозвратной и бесплатной основе. Принцип срочности при этом соблюдался путем установления нормативного срока окупаемости (возврата) капитальных вложений. Следует при этом отметить, что реального возврата предприятиями финансовых ресурсов государству не происходило, а сам показатель нормативного срока окупаемости (как и обратный ему норматив абсолютной экономической эффективности) применялся в качестве критерия при принятии решений о реализации инвестиционных проектов и их финансировании. В последнее время, в силу ряда факторов, роль бюджетного финансирования снижается, соответственно, возрастает роль банковских кредитов в финансировании инвестиционных проектов. Развитие отечественного рынка капитала, в настоящее время не обеспечивает возможность использования этого источника финансирования инвестиций в необходимой степени. При этом в последние годы наблюдается устойчивое снижение объемов инвестиционных вложений за счет всех источников.

Процессы трансформации централизованно планируемой экономики, сопровождавшиеся возникновением новых форм собственности, обусловили соответствующее преобразование «старых» и формирование новых субъектов хозяйствования: производителей, потребителей, предпринимателей, собственников, инвесторов и т.п. В связи с этим, реализация любого инвестиционного проекта

теперь является делом не только и не столько государства, сколько перечисленных выше субъектов хозяйствования, каждый из которых не может не иметь своих субъективных интересов. Эти интересы зачастую могут не совпадать, более того, иногда даже противоречить друг другу, что обуславливает необходимость нахождения компромисса при формировании условий реализации проекта и при расчетах ключевых его показателей (цен, процентных ставок, размеров дивидендов и т.п.). Наиболее явно противоречивость интересов просматривается по линии «собственник — предприниматель». Естественно, что собственник заинтересован в максимизации текущей прибыли, а главное, дивидендов; предприниматель, главным образом, заинтересован в максимизации потенциальной прибыли в долгосрочном аспекте, к максимизации темпов роста реальных активов, поддержанию престижа фирмы и самого предпринимателя и т.п. По линии «производитель — потребитель» первый заинтересован в росте цен на производимую продукцию (услуги), а второй — в их снижении. Каждый из возможных партнеров по реализации инвестиционного проекта заинтересован в максимизации своей доли от участия в нем. Противоречие между интересами предпринимателя и национальной экономикой долгие годы снималось у нас за счет ориентации при принятии решений об инвестициях в проект исключительно на критерий народнохозяйственной, а не хозяйственной эффективности. В настоящее время для проектов и нововведений, осуществляемых самостоятельными предпринимателями на свой страх и риск, за счет собственных или привлекаемых (возвратных и платных) финансовых ресурсов, требование приоритета критерия народнохозяйственной эффективности становится нереальным и, в принципе, даже неверным. Оценка эффективности проектов с народнохозяйственных позиций становится необходимой в случае государственного заказа или финансирования за счет средств государственного бюджета. Расчет народнохозяйственного эффекта может проводиться в случаях, когда предприниматель рассчитывает на предоставление, например, налоговых льгот, льготного кредита и т.п. Компромисс интересов участников проекта находит отражение в уровне проектной ставки дисконтирования, учитывающей, с одной стороны, доходность, с другой — риск от участия в реализации проекта и предпринимателя, и кредиторов, и собственника.

2. Период расчета параметров проекта. Все параметры инвестиционного проекта по Методикам, принятым в СССР рассчитывались на условный год, в качестве которого принимался год выхода проекта на полную мощность. Приведение капитальных (единовременных) затрат к годовой условной величине ($K_{\text{год}}^{\text{усл}}$) осуществлялось путем умножения их общей величины ($K_{\text{общ}}$) на нормативный коэффициент эффективности капитальных вложений (E_n), то есть:

$$K_{\text{год}}^{\text{усл}} = K_{\text{общ}} \times E_n \quad (1)$$

Подобный перерасчет обуславливал в дальнейшем возможность суммирования величины приведенных капитальных вложений с величиной годовых текущих затрат $C_{\text{год}}$. Следует подчеркнуть, что в расчетах практически не учитывалось изменение показателей во времени.

Отметим, что динамичность показателей проекта может быть учтена, если период расчета параметров проекта будет совпадать со сроком жизни инвестиций, определяемым по продолжительности эксплуатации ведущего оборудования и составляющим от 5 до 30 и более лет. Такое условие позволяет учитывать возможные изменения в спросе на воду как товар и, соответственно, изменения в объемах производства; ожидаемые колебания цен как на воду, так и на потребляемые ресурсы.

3. Учет фактора риска. Данное отличие является следствием предыдущего, поскольку длительность периода расчета параметров проекта и необходимость учета их динамических изменений предполагают использование прогнозных оценок. Очевидно, что разные характеристики проектов могут прогнозироваться с различной степенью точности, что, в свою очередь, объективно обуславливает определенную степень риска реализации проекта. Величина риска прямо пропорциональна масштабам проекта или мероприятия и длительности периода его осуществления. Следует подчеркнуть, что общий риск неосуществимости проекта связан с тем, что процесс его реализации протекает под воздействием большого числа различных факторов, с каждым из которых связано возникновение специфического вида риска. Оставив за рамками исследования рассмотрение существующих видов рисков, а также возможных способов их снижения или предотвращения, отметим, что при оценке эффективности инвестиций общая степень риска неосуществимости проекта учитывается путем пропорционального увеличения ставки дисконтирования.

Естественно, что в условиях плановой экономики, когда на протяжении достаточно длительного периода (10-20 лет) действовали государственные единые стабильные цены на продукцию и ресурсы, объемы производства по проекту устанавливались государством, которое, как было показано выше, выделяло и капитальные вложения на его реализацию, фактор риска, под которым, чаще всего, мог рассматриваться лишь риск стихийных бедствий, не учитывался.

4. Показатели эффективности.

Основным критерием, на основе которого принимается решение об осуществлении инвестиций (вложений), является чистый дисконтированный доход — ЧДД. Инвестиционный проект считается

эффективным, если ЧДД > 0. Следует особо отметить, что в за частую применяется не один, а целая система критериальных показателей, в которую кроме ЧДД включаются такие показатели как индекс доходности или рентабельность проекта (ИД), внутренняя норма доходности (ВНД), срок окупаемости. При этом принятие решения об инвестировании средств в альтернативные проекты осложняется тем, что перечисленные критерии могут противоречить друг другу. Но проблема противоречивости критериев, используемых для оценки эффективности инвестиций, является сложной самостоятельной проблемой и в данной работе нами не рассматривается.

5. Учет фактора времени. В развитых странах все финансово-экономические расчеты, к которым в полной мере относятся и расчеты по обоснованию эффективности инвестиций, проводятся с учетом фактора времени. Необходимость применения этого фактора обусловлена действием так называемого принципа неравноценности денег, делающего невозможным простое суммирование денежных средств (например, доходов от продаж продукции или затрат на ее производство), относящихся к разным временным интервалам. А, как было отмечено ранее, условие расчета показателей проекта за весь период жизни инвестиций делает необходимым суммирование как будущих поступлений, так и будущих расходов. Особенно важным является то, что при этом становится возможным суммирование единовременных и текущих затрат по годам реализации проекта, ибо и те, и другие относятся к одному и тому же периоду (сроку жизни инвестиций), то есть тем самым снимается проблема приведения единовременных затрат к текущим.

При этом, с позиции года, предшествующего году начала реализации проекта, все будущие денежные поступления являются менее ценными, более дешевыми. Это обесценение будущих денежных потоков по сравнению с начальным периодом времени, то есть, приведение разновременных (относящихся к разным годам реализации проекта) результатов и затрат к начальному моменту времени учитывается в финансово-экономических расчетах с помощью коэффициента дисконтирования (α_t), рассчитываемого по формуле:

$$\alpha_t = \frac{1}{(1+r)^t}, \quad (2)$$

где r — норма или ставка дисконтирования; t — порядковый номер года, результаты (притоки) и затраты (оттоки) которого приводятся к начальному году реализации проекта, то есть дисконтируются.

Учет фактора времени при расчете критериальных показателей эффективности проекта осуществляется путем умножения соответствующих показателей на коэффициент α_t . Например, чистая текущая стоимость определяется как разность дисконтированных (приведенных) результатов и дисконтированных (приведенных) затрат за весь период жизни инвестиций по формуле:

$$\text{ЧДД} = \sum_{t_n}^{t_k} R_t \times \alpha_t - \sum_{t_n}^{t_k} Z_t \times \alpha_t = \sum_{t_n}^{t_k} (R_t - Z_t) \times \alpha_t, \quad (3)$$

где R_t — результаты (приток) денежных средств в t -м году реализации проекта, млн.грн.; Z_t — затраты (отток) денежных средств в t -м году реализации проекта, млн.грн.; t_n — год начала финансирования проекта; t_k — год ликвидации объекта (окончание амортизационного периода основного оборудования).

В современных условиях развития процесса водопользования особую актуальность и значимость приобретает решение проблемы системной всесторонне обоснованной и объективной оценки эффективности реализации организационно-управленческих и технических решений, направленных как на использование природно-ресурсного потенциала (мероприятия по развитию и расширению производства), так и на его сохранение (природоохранные мероприятия).

На решение об осуществлении проекта по развитию ВХК оказывает влияние комплекс факторов, классификация которых представлена на рис. 1. К важнейшим из них можно отнести следующие:

- наличие инвестиционных ресурсов, необходимых для осуществления проекта;
- эффективность предполагаемого проекта, рассчитываемая как соотношение между эффектом, достигнутым в ходе реализации проекта, и уровнем затрат, необходимых для его осуществления;
- длительность жизненного цикла проекта — время, необходимое для реализации проекта от начала его разработки до получения планируемых результатов.

Обобщенным показателем эффективности использования водных ресурсов, который сопоставляет объем затраченной воды с результатами хозяйственной деятельности, является водоемкость. Водоемкость показывает, сколько водных ресурсов нужно затратить для получения единицы национального дохода. Динамика этого показателя характеризует эффективность использования водных ресурсов. С целью сравнения эффективности использования водных ресурсов отдельными отраслями, осуществляется расчет показателей водоемкости по отраслевым комплексам и отдельным отраслям. Основным резервом повышения эффективности использования водных ресурсов является сокращение ее потребления в основных водопотребляющих отраслях, в особенности это относится к питьевой воде, — прежде всего, за счет внедрения водосберегающих технологий и уменьшения ее использования на хозяйственные нужды. Второе направление — ликвидация многочисленных потерь воды на всех этапах ее использования.

Рис. 1. Классификация факторов, влияющих на решение об инвестировании в объекты ВХК

ВЫВОДЫ

Таким образом, проведенные исследования в данной статье позволили обосновать подходы по инвестированию средств в водохозяйственный комплекс и предложить необходимые расчеты по их осуществлению.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Аніщенко В.О. До питання щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування. / В.О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. — 2007. — №8. — С. 175-183.
2. Аптекарь С. Оценка эффективности инвестиционных проектов / С. Аптекарь // Економіка України. — 2007. — № 1. — С. 42-49.
3. Бень Т. Методы определения экономической эффективности инвестиций: сравнительный анализ. / Т. Бень. // Экономика Украины. — № 6. — 2006. — С. 41-46.
4. Воробьев Ю.Н. Инвестирование: Учебное пособие. / Ю.Н. Воробьев, Е.И. Воробьева. — Симферополь: Таврия. — 2004. — 340 с.
5. Данилишин Б.М. Інвестиційна політика в Україні: Монографія. / Б.М. Данилишин, М.Х. Корецький, О.І. Дацій. — Донецьк: «Юго-Восток, ЛТД». — 2006. — 292 с.
6. Салига К.С. Порівняльна характеристика методів економічного обґрунтування інвестиційних проектів. // Економіка та держава. — № 8. — 2006. — С. 47-49.

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АСПЕКТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АР КРИМ

Срібний В.І., к.е.н., доцент, ТНУ ім. В.І. Вернадського

Низький рівень зростання ВВП і обсягів промислового виробництва, високий рівень монополізації виробництва вказує на негативні явища в соціально-економічному та інвестиційному розвитку України. Напрямок державної політики на підвищення конкурентоспроможності національної економіки, створення умов для її інтенсивного розвитку, збільшення добробуту населення та зростання інвестиційної привабливості є основою зростання економічного потенціалу держави.

В. Шлемко та І. Білько визначають, що «економічна безпека — це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [1, с. 8]. Г.А. Пастернак-Таранушенко вважає, що економічна безпека дає змогу створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту її мешканців» [2, с. 29].

На думку А. Городецького, економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх збитків [3, с. 46]. Б. Губський вважає, що основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати або, принаймні, швидко поновлювати критичний рівень суспільного відтворення в умовах критичного зменшення (припинення) поставок ресурсів (товарів, послуг, технологій тощо) або кризових ситуацій внутрішнього характеру [4, с. 13].

М.М. Єрмошенко вважає, що економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталій і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [5, с. 29].

Основною метою статті є дослідження основних соціально-економічних показників регіонального розвитку та здійснення оцінки економічної безпеки в аспекті інвестиційного розвитку АР Крим.

Безпосереднім чином із стійкістю економічного зростання і інвестиційного розвитку пов'язана стійкість фінансової системи регіону, для характеристики якої, з погляду самодостатності, необхідно в першу чергу використовувати показник бюджетної незалежності, а не дефіцитності.

На сьогоднішній день і в найближчому майбутньому економічна самостійність регіону, що визначається рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами для вирішення соціально-економічних питань та інвестиційного розвитку, що входять в компетенцію регіонального рівня господарювання, неможлива. Вся сума податкових платежів і доходів, які збираються на території регіону, складає не більш половину від обсягу необхідних бюджетних витрат. Тому проведення курсу на підвищення бюджетного самозабезпечення визначається, в першу чергу, динамікою зростання регіонального виробництва та інвестиційної привабливості, а не перерозподілом фінансових джерел доходів для формування бюджету.

За період 2001-2006 рр. спостерігається тенденція зростання частки безвідплатних надходжень в доходах регіонального бюджету, тобто ступінь бюджетної незалежності регіону знижується. Для фінансової системи регіону значний обсяг засобів, що перерозподіляються через бюджет. За 2001-2006 рр. прибуткова частина бюджету збільшилася на 2285,9 млн.грн., що складає 203,6%. В свою чергу, витратна частина бюджету збільшилася на 2329,2 млн.грн., що складає 205,6%, за аналогічний період (таблиця 1).

Дані, приведені в таблиці 1, свідчать про те, що ступінь державного втручання в економіку регіону, а також залежність регіонального бюджету від державного бюджету дуже високі і мають тенденцію до зростання.

Щорічне зростання бюджетних доходів і витрат при цьому зовсім не означає якісне, реальне збільшення витрат на підтримку соціальної і економічної життєдіяльності регіону. Оцінити доходи і витрати консолідованого бюджету в динаміці без інфляційної складової можна за допомогою індексу-дефлятора ВВП — зведеного для прибуткової частини бюджету і галузевих значень для витрат по статтях бюджету. Правомірність розрахунків обґрунтовується тим, що валовий регіональний продукт — це, по-перше, потік товарів і послуг, та, по-друге, потік первинних доходів в регіоні, які одержані резидентами економіки від участі у виробничій діяльності, і доходів від власності. Прибуткова частина бюджету регіону — це складова частина доходів, які сформовані на території цього регіону, і тому вона має єдину природу з доходами у складі ВВП. Статті витратної частини бюджету є перерозподіленіми доходами юридичних і фізичних осіб.

Оцінка реального змісту статей бюджету у порівнянних цінах 2001 р. показує зниження обсягів фінансування прибуткової і витратної частин. При цьому зростання обсягів прибуткової частини бюджету повільніше, ніж зростання валового регіонального продукту за 2001-2006 рр. Таким чином, підтверджуються висновки про зниження податкового навантаження на ВВП, а також про збереження бюджетної забезпеченості регіону за рахунок фінансової підтримки, що посилюється.

Динаміка основних фінансових показників

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ВРП, млн.грн.	5492	6033	7309	9901	12848	19220
Темпи зростання ВРП до 2001, %	100	109,9	133,1	180,3	233,9	350,0
Темпи зростання ВРП до поперед. року, %	100	109,9	121,2	135,5	129,8	149,6
ВРП в розрахунку на одну особу, грн.	2691	2979	3633	4951	6460	8344
Темпи зростання ВРП в розрахунку на одну особу до 2001, %	100	110,7	135,0	184,0	240,1	310,1
Темпи зростання ВРП в розрахунку на одну особу до попереднього року, %	100	110,7	122,0	136,3	130,5	129,2
Грошова маса, млн.грн.	881,3	1198,7	2079,9	2285,3	3417,2	5034,7
Темпи зростання грошової маси до 2001, %	100	136,0	236,0	259,3	387,7	571,3
Темпи зростання грошової маси до попереднього року, %	100	136,0	173,5	109,9	149,5	147,3
Доходи регіонального бюджету, млн.грн.	1122,6	1227,7	1639,1	2146,1	2558,8	3408,5
Темпи зростання доходів регіонал. бюджету до 2001, %	100	109,4	146,0	191,2	227,9	303,6
Темпи зростання доходів регіонал. бюджету до попереднього року, %	100	109,4	133,5	130,9	119,2	133,2
Обсяг податкових надходжень до регіонального бюджету, млн.грн.	954,9	769,3	782	726,4	925,1	1175
Темпи зростання обсягу податкових надходжень до регіонал. бюджету до 2001, %	100	80,6	81,9	76,1	96,9	123,0
Темпи зростання обсягу податкових надходжень до регіонал. бюджету до попереднього року, %	100	80,6	101,7	92,9	127,4	127,0
Видатки регіонального бюджету, млн.грн.	1132,9	1234,3	1599	2119,8	2502,9	3462,1
Темпи зростання видатків регіонал. бюджету до 2001, %	100	109,0	141,1	187,1	220,9	305,6
Темпи зростання видатків регіонал. бюджету до попереднього року, %	100	109,0	129,5	132,6	118,1	138,3
Видатки на пром-ть і будівництво, млн.грн.	42,1	76,1	122	255,3	168,8	298,5
Темпи зростання видатків на пром-ть і будівництво до 2001, %	100	180,8	289,8	606,4	401,0	709,0
Темпи зростання видатків на пром-ть і будівництво до попереднього року, %	100	180,8	160,3	209,3	66,1	176,8
Дефіцит регіонального бюджету, млн.грн.	10,3	6,7	40,1	26,4	55,9	53,6
Темпи зростання дефіциту регіонал. бюджету до 2001, %	10,3	6,7	40,1	26,4	55,9	53,6
Темпи зростання дефіциту регіонал. бюджету до попереднього року, %	100	65,0	389,3	256,3	542,7	520,4
Доходи регіонал.бюджету на одну особу, грн	554,6	610,9	821,0	1080,9	1295,5	1731,6
Темпи зростання доходів регіонал. бюджету на одну особу до 2001, %	100	110,1	148,0	194,9	233,6	312,2
Темпи зростання доходів регіонал. бюджету на одну особу до попереднього року, %	100	110,1	134,4	131,7	119,9	133,7
Видатки регіонал. бюджету на одну особу, грн.	559,7	614,2	800,9	1067,6	1267,2	1758,8
Темпи зростання видатків регіонал. бюджету на одну особу до 2001, %	100	109,7	143,1	190,7	226,4	314,2
Темпи зростання видатків регіонал. бюджету на одну особу до попереднього року, %	100	109,7	130,4	133,3	118,7	138,8

Різний рівень інфляції в галузях економіки зумовив різну динаміку реального змісту статі фінансування. Витрати бюджету по статті «фінансування галузей економіки» через високу інфляційну складову, в якій значну роль виконує зростання витрат на житлово-комунальне господарство, знизилася найрізкіше. З цієї ж причини наголошується зниження «інших витрат», не дивлячись на надзвичайно високе номінальне зростання. Збереження реальних обсягів фінансування соціально-культурної сфери, не дивлячись на відносно невелике номінальне зростання витрат, обумовлене, головним чином, низьким рівнем витрат на зміст бюджетних установ (низька заробітна плата, недофінансування матеріальних витрат) (таблиця 2).

Таблиця 2

Індикатори економічної безпеки, що характеризують стійкість фінансової системи

Індикатори	Порогові значення	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Доходи регіонального бюджету до ВРП, %	16	20,4	20,3	22,4	21,7	19,9	17,7
Видатки регіонального бюджету до ВРП, %	19	20,6	20,5	21,9	21,4	19,5	18,0
Дефіцит регіонального бюджету до ВРП, %	4-5	0,19	0,11	0,55	0,27	0,44	0,28
Обсяг податкових надходжень до регіонального бюджету до ВРП, %	25	85,1	62,7	47,7	33,8	36,2	34,5
Грошова маса до ВРП, %	50	16,0	19,9	28,5	23,1	26,6	26,2
Частка тіньової економіки в ВРП, %	30	70	65	48	45	35	33

Обсяги трансфертів, що збільшуються, дозволяють відносно стабілізувати ситуацію в регіоні, але не можуть істотно змінити її, оскільки велика їх частина витрачається на поточні витрати, соціально-культурну сферу і підтримку галузей життєзабезпечення. Частка засобів, що направляються на розвиток галузей економіки, постійно знижується і по питомій вазі в обсязі витрат, і по реальному змісту. Така ситуація не могла не позначитися на ще одній стороні проблеми забезпечення економічної безпеки регіону — залежності економіки області від ввезення, і зокрема імпорту найважливіших видів продукції як продовольчої, так і непродовольчої (споживацькі товари і виробни виробничо-технічного призначення).

Якщо розглядати залежність від імпорту в масштабах всієї країни, то його обсяг, за оцінкою експертів, не повинен перевищувати 30% в обсязі внутрішнього споживання. При цьому, враховуючи потенційні можливості і ресурсну забезпеченість економіки, потреби в найважливіших товарах повинні задовольнятися за рахунок власного виробництва (таблиця 3). Для регіонального рівня неможливо забезпечити подібну різносторонність економіки. Для нього основними є питання підтримки стабільності регіонального ринку, при якому балансується пропозиція і попит на прийнятному ціновому рівні при достатньому асортименті і створенні з потреби резервів продукції. Необхідність збереження місцевого виробництва, зокрема дотуючи, в найважливіших галузях, особливо в сільському господарстві і харчовій промисловості, визначається можливостями впливу на цінову ситуацію на споживацькому ринку, створенням робочих місць для зниження рівня безробіття, а також виробництвом тих видів продовольчих товарів, які мають обмежені короткі терміни реалізації.

Таблиця 3

Динаміка основних показників зовнішньоекономічної діяльності

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ВРП, млн.грн.	5492	6033	7309	9901	12848	19220
Темпи зростання ВРП у % до 2001	100	109,9	133,1	180,3	233,9	350,0
Темпи зростання ВРП у % до попереднього року	100	109,9	121,2	135,5	129,8	149,6
Експорт, млн.дол.	293,6	331,7	449,0	428,1	502,1	555,1
Темпи зростання експорту у % до 2001	100	113,0	152,9	145,8	171,0	189,1
Темпи зростання експорту у % до попереднього року	100	113,0	135,4	95,3	117,3	110,6
Імпорт, млн.дол.	131,0	128,4	159,2	161,5	177,8	239,1
Темпи зростання імпорту у % до 2001	100	98,0	121,5	123,3	135,7	182,5
Темпи зростання імпорту у % до попереднього року	100	98,0	124,0	101,4	110,1	134,5

В цілому показники зовнішньоекономічної діяльності до 2006 р. в кількісному і якісному вимірі покращали, сальдо зовнішньоторговельного обороту стало позитивним. Але повніше уявлення про зовнішньоекономічну діяльність за період 2001-2006 рр. може дати розрахунок індикаторів економіч-

ної безпеки. Проаналізувавши індикатори економічної безпеки, які характеризують зовнішньоекономічну діяльність, можливо зауважити, що експорт в регіоні не є одним з основних статей ВРП (таблиця 4).

Таблиця 4

Індикатори економічної безпеки, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність

Індикатори	Порогові значення	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Відношення імпорту до експорту, %	100	44,6	38,7	35,5	37,7	35,4	43,1
Частка експорту в ВРП, %	19	5,3	5,5	6,1	4,3	3,9	2,9
Частка імпорту в ВРП, %	4-5	2,4	2,1	2,2	1,6	1,4	1,2

Підвищення інвестиційної привабливості регіону та зростання обсягів інвестиційних ресурсів, спрямованих в економіку АР Крим є одним з напрямів забезпечення економічної безпеки регіону. Для підвищення інвестиційної діяльності підприємств важливим є максимальне залучення адекватних джерел фінансування інвестицій і, насамперед, довгострокових банківських кредитів. Це сприятиме переозброєнню національної економіки та економіки регіону.

Для України взагалі та його окремих регіонів, зокрема для АР Крим, це особливо важливо як у соціальному, так і в економічному плані, оскільки створюватимуться нові робочі місця, підвищуватиметься рівень добробуту населення, зростатимуть доходи фізичних осіб, а відтак зростатимуть і заощадження в банківських установах регіону. Це сприятиме також збереженню та раціональному використанню природних ресурсів країни та регіону за умови приведення законодавства у відповідність з вимогами сучасного рівня розвитку банківської системи і підприємництва.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основні напрямки економічної безпеки передбачають: по-перше, контроль за експортно-імпортною діяльністю, спрямованою на підтримку важливих для України пріоритетів та захист вітчизняного виробника; по-друге, боротьбу з протиправною економічною діяльністю; по-третє недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їх перетікання в тіньову економіку; по-четверте, підвищення інвестиційної привабливості регіону та зростання обсягів інвестиційних ресурсів, спрямованих в економіку АР Крим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.
2. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / За ред. проф. Б. Кравченка. — К.: Кондор, 2002. — 302 с.
3. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России // Экономист. — 1995. — №10. — С.44-50.
4. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: Монографія. — К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. — 122 с.
5. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. — К.: КНТЕУ, 2001. — 309 с.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 336

ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ ОХРАНЫ ТРУДА В УЧЕБНЫХ ПРОГРАММАХ ВУЗА

Ковалев А.А., к.т.н., доцент, НАПКС

В современных условиях менеджмент (management) является ключевым понятием производственно-хозяйственной деятельности и рассматривается как основной фактор управления. Это относится как к деятельности предприятия (акционерного общества, фирмы, компании, корпорации, концерна, холдинга, финансово-промышленной группы и пр.) в целом, так и по отношению к отдельным его составляющим: финансовый менеджмент, менеджмент инновационной деятельности, менеджмент ресурсов и затрат, менеджмент охраны труда и пр.

В связи с существенным увеличением количества объектов хозяйственной деятельности различных форм собственности, особенно в среднем и малом бизнесе, усложняется управление охраной труда традиционными методами и требуется перевод его на более качественно новый уровень. Точнее, как отмечается в «Концепции управления охраной труда» (утверждена приказом №432 от 22.10.01 Министерством труда и социальной политики Украины), переходом министерств, других органов исполнительной власти от отраслевого принципа управления охраной труда к функциональному.

Для этого необходимо отработать и внедрить в практику предприятия (акционерного общества, фирмы, компании, корпорации, концерна, холдинга, финансово-промышленной группы и пр.) комплекс научно обоснованных современных методологий, методик и рекомендаций по экономическому управлению охраной труда на всех уровнях [5, 6].

Следовательно, особая роль в этом важном деле принадлежит работникам финансово-экономических служб предприятий. Они определяют экономические последствия неудовлетворительного состояния охраны труда, травматизма на производстве и профессиональных заболеваний, размеры вреда, причиненного работникам вследствие временной нетрудоспособности и увечий. Экономисты также определяют стоимость различных вариантов организационно-технических решений по доведению уровня условий и безопасности труда до нормативных значений. Этим обусловлена необходимость изучения студентами экономических факультетов вузов основ охраны труда. Поэтому целью статьи является раскрытие практических положений по основам преподавания дисциплины «Охрана труда» в вузах.

Согласно приказа №420 Министерства образования Украины от 2 декабря 1998 года (зарегистрирован в Министерстве юстиции Украины 3 февраля 1999 года за № 59/3352) «Основы охраны труда» для студентов всех высших учреждений образования независимо от уровня аккредитации учреждения при подготовке специалистов образовательно-квалификационного уровня «младший специалист» и «бакалавр» на 3-м и 4-м курсе для студентов: технических, строительных, сельскохозяйственных, транспортных, технологических, а также педагогических учреждений образования при подготовке специалистов физики, химии, трудового обучения объемом не менее 54 часа.

Программа нормативной учебной дисциплины «Основы охраны труда» утверждена первым заместителем министра образования В.П. Андрущенко 31 июля 1997 года и разработана с учетом того, что изучение вопросов охраны труда в высших учреждениях образования осуществляется на трех уровнях: при подготовке молодых специалистов, бакалавров и специалистов.

Нормативная дисциплина «Основы охраны труда» — это социально-техническая наука, которая выявляет и изучает производственные опасности и профессиональные вредности, а также разрабатывает методы их предотвращения (или ослабления) с целью устранения (или предупреждения) несчастных случаев, профессиональных заболеваний, аварий и пожаров.

Курс «Основы охраны труда», приведенный в данной учебной программе, состоит из четырех основных разделов: правовые и организационные основы охраны труда; производственная санитария и гигиена труда; техническая безопасность; пожарная безопасность и дополнительного пятого раздела — экономические основы трудоохранной деятельности.

Цель изучения курса — формирование системы теоретических и прикладных знаний по правовым, экономическим и организационным вопросам создания безопасных условий труда, защите человека на производстве.

Задачи курса:

- изучение правовой и нормативной базы охраны труда в Украине;
- изучение влияния производственной среды на человека;
- изучение классификации условий труда;

- изучение организационных и экономических аспектов охраны труда;
- отработка действующего законодательства по вопросам охраны труда;
- приобретение навыков анализа и оценки состояния охраны труда на предприятии.

Предмет изучения — защита жизни и здоровья человека на производстве.

В результате изучения курса студент должен знать:

• законодательство об охране труда, виды нормативных документов и актов по вопросам охраны труда;

• структуру и функции системы управления охраной труда на государственном, региональном и производственном уровнях;

- особенности и задачи экономического анализа охраны труда на производстве;
- экономические методы управления охраной труда на производстве;
- источники финансирования мероприятий по охране труда на предприятии;
- структуру и функции системы предупреждения пожаров и пожарной защиты объектов хозяйственной деятельности;
- методы, средства и способы защиты работников от воздействия опасных и вредных производственных факторов.

Студент должен уметь:

• ориентироваться в правовом поле и определять соответствие состояния технической безопасности на производстве требованиям законодательных и нормативных актов по охране труда;

• оценивать эффективность системы управления охраной труда на государственном, региональном и производственном уровнях;

• регулировать и контролировать степень безопасности производства с помощью правовых, организационно-технических, социально-экономических мероприятий и средств коллективной и индивидуальной защиты работников;

• анализировать и предупреждать события, ситуации, комбинации обстоятельств, которые могут привести к несчастным случаям или авариям на производстве;

• оценить риск системы «человек — машина — производственная среда»;

• обосновывать инженерные мероприятия по нормализации условий труда, по предупреждению травматизма и пожаров на производстве;

• определить социально-экономический эффект от мероприятий по улучшению условий и безопасности труда на предприятии;

• пользоваться первичными средствами пожаротушения.

Рассмотрим содержание пятого раздела «Экономические основы трудоохранной деятельности».

Во-первых, экономический анализ охраны труда — это система способов изучения (с использование данных учета, отчетности, планов и других источников) эффективности вложенных в охрану труда средств, оценки улучшения их отдачи.

Основной задачей экономического анализа охраны труда является оценка эффективности затрат трудоохранного назначения и выявление резервов улучшения состояния условий и охраны труда.

Основной особенностью экономического анализа охраны труда является то, что он должен способствовать поиску резервов повышения эффективности трудоохранной деятельности в сравнении с достигнутым уровнем, уменьшению уровня производственного травматизма и профессиональной заболеваемости за счет улучшения условий труда; уменьшению убытков связанных с охраной труда. Это должно осуществляться одновременно с повышением эффективности хозяйственной деятельности, улучшением использования производственных ресурсов и уменьшением себестоимости продукции, повышением рентабельности и увеличением прибыли предприятия.

1. Обоснование затрат на охрану труда

Определение терминов затраты, убытки, экономическая эффективность, социально-экономический эффект, интеллектуализация труда, критерий эффективности, трудоохранная деятельность, трудоохранные мероприятия.

Методы определения общей суммы вложений в охрану труда на предприятии: графо-аналитический анализ безубыточности производства; анализ основных финансово-экономических коэффициентов производства; технико-экономического анализа трудоохранной деятельности на предприятии; метод сравнения затрат на трудоохранные мероприятия с затратами предприятия-образца аналогичного профиля; метод сравнения удельных затрат предприятия с общегосударственными и среднесоветскими удельными затратами. Коэффициент рентабельности активов. Ставка прибыльности собственного капитала (коэффициент рентабельности собственных средств).

Группы затрат предприятий на мероприятия по улучшению условий и безопасности труда: затраты, связанные с возмещением вреда потерпевшим вследствие травм и профессиональных заболеваний; затраты на предупреждение и компенсацию неблагоприятных условий труда (льготы и компенсации работникам за работу в тяжелых и вредных условиях, дополнительный отпуск, лечебно-профилактическое питание, пенсии на льготных условиях и пр.); затраты на профилактику травматизма

и профессиональных заболеваний; затраты на средства индивидуальной защиты; затраты на ликвидацию последствий аварий и несчастных случаев; штрафы и другие отчисления.

Для оценки инвестиций в охрану труда используют методы: определения периода окупаемости капитальных вложений; расчет внутренней ставки дохода или внутреннего коэффициента прибыльности; определение чистой текущей стоимости; расчет индекса рентабельности.

Источники финансирования трудоохранных мероприятий, расходы на охрану труда предприятий производственной и непроизводственной сферы.

Показатели социально-экономической эффективности мероприятий по охране труда: экономия от уменьшения профессиональной заболеваемости; экономия от уменьшения случаев травматизма; экономия от снижения текучести кадров; экономия от сокращения льгот и компенсаций за работу в неблагоприятных условиях; экономия средств оплаты труда в связи с сокращением или полной отменой дополнительного отпуска; экономия на подготовку и переподготовку рабочих кадров; экономия средств бюджета государственного социального страхования на льготные пенсии по возрасту при преждевременном уходе работающих из-за неблагоприятных условий труда и пр.

Показатели единой государственной системы, которыми пользуются при планировании трудоохранных мероприятий, являются: уровень производственного травматизма (k_q, k_r, k_o); уровень профзаболеваний (p_r, p_q); уровень профзаболеваний, связанных с условиями труда; количество работников, работающих в неблагоприятных условиях труда; количество оборудования, которое не отвечает требованиям нормативных актов по охране труда; количество технологических процессов, которое не отвечает требованиям нормативных актов по охране труда; число аварийных зданий и сооружений; обеспеченность средствами индивидуальной защиты; обеспеченность санитарно-бытовыми помещениями; затраты на улучшение условий и безопасности труда; затраты на полное возмещение вреда потерпевшим от несчастных случаев; затраты на расследование и ликвидацию последствий аварий, несчастных случаев, профзаболеваний, льготного пенсионного обеспечения (удельный вес работающих с правом на пенсию по списку №2 (в %), по списку №1 (в %), размер отчислений по социальному страхованию пенсий по списку №1, по списку №2 и пр.

Формы статистической отчетности предприятий: № 1-УБ «Отчет о состоянии условий и безопасности труда»; № 7-ТНВ «Отчет о травматизме и его материальных последствиях»; № 23-ТН «Причины временной нетрудоспособности»; №1-ППО «О пожарах»; №1-ДТП «О дорожно-транспортных происшествиях»; № 389-9-86 — учет профзаболеваний и профотравлений (Министерства охраны здоровья).

2. Страхование от несчастных случаев на производстве

Основные принципы страхования от несчастного случая на производстве согласно ст.5 закона Украины «Об общеобязательном государственном социальном страховании от несчастного случая на производстве и профессионального заболевания, которые привели к утрате трудоспособности».

Основные определения «объект» и «субъект страхования», «страховой риск» и «страховой случай», «инвалид», «трудовое увечье», «профессиональная трудоспособность», «возмещение ущерба».

Социальные услуги и выплаты, которые осуществляются Фондом страхования от несчастных случаев. Страховые тарифы. Определение скидок (надбавок) к страховому тарифу. Порядок оплаты первых пяти дней временной нетрудоспособности вследствие заболевания за счет средств предприятия. Перечени обстоятельств, при которых наступает страховой случай и при которых может произойти отказ Фонда в страховых выплатах и предоставлении социальных услуг. Перечень документов в личном деле пострадавшего.

Права и обязанности страховых экспертов. Права и обязанности медико-социальных экспертных комиссий.

3. Правила возмещения ущерба.

Доказательства вины собственника, возмещение ущерба (единовременное пособие, возмещение части утраченного заработка, затраты на медицинскую и социальную помощь) при временной утрате трудоспособности после травмы, при стойкой утрате трудоспособности и смертельном несчастном случае на семью и каждого иждивенца (также и на ребенка, который родился после смерти умершего).

Страховой стаж, расчетный период, предельная среднемесячная сумма страховых выплат, среднемесячный доход, среднемесячная заработная плата, требования к иждивенцам.

Коды профессиональных заболеваний согласно международных статистических классификаций заболеваний и сопутствующих проблем со здоровьем МКХ-10 и ICD-10¹.

Порядок заполнения бланка сообщения о последствиях несчастного случая, связанного с производством. Определение суммы затрат по листку нетрудоспособности Фондом страхования от несчастных случаев. Определение суммы штрафа за несчастный случай или его сокрытия. Прочие затраты предприятия: на спасение потерпевшего, расследование несчастного случая, проведение экспертизы, доставка пострадавшего в лечебное учреждение, а также на средства святи и восстановление испорченного оборудования и пр.

Доплаты к тарифной ставке за неблагоприятные условия труда. Бальная оценка степени вредности факторов производственной среды и трудового процесса. Гигиеническая классификация условий

труда. Карта условий труда. Аттестация рабочих мест по условиям труда. Обоснование права на льготную пенсию, согласно списков №1 и №2, за работу во вредных и тяжелых условиях труда.

Студент должен знать:

- определение основных терминов экономического анализа трудовой деятельности;
- особенности и задачи экономического анализа охраны труда на производстве;
- экономические методы управления охраной труда на производстве;
- источники финансирования мероприятий по охране труда на предприятии;
- условно-постоянные и условно-переменные затраты на мероприятия по охране труда;
- социальные и экономические показатели качественной и количественной оценки трудовой деятельности предприятия;
- основные принципы страхования от несчастного случая на производстве;
- социальные услуги и выплаты, осуществляемые Фондом страхования от несчастных случаев;
- права и обязанности страховых экспертов Фонда страхования от несчастных случаев на производстве;
- правила возмещения ущерба пострадавшим от несчастных случаев на производстве;
- порядок оформления и передачи личных дел пострадавших исполнительной дирекции Фонда страхования от несчастных случаев.

Студент должен уметь:

- определить направления эффективного вложения средств в охрану труда;
- определять объемы финансирования трудовых мероприятий;
- оценить степень риска хозяйственной деятельности предприятия;
- определять размеры убытков предприятия от несчастных случаев, пожаров, аварий;
- рассчитать экономические показатели обязательные для статистической отчетности;
- определять показатели социально-экономической эффективности трудовых мероприятий;
- рассчитать размер пособия по временной нетрудоспособности;
- определить размер штрафа;
- оформить бланк сообщения о несчастном случае;
- составить форму №7-ТНВ «Отчет о травматизме и его материальных последствиях»;
- определить размер скидок (надбавок) к страховому тарифу;
- определить размер доплат к тарифной ставке работников предприятия за работу в неблагоприятных условиях труда;
- определить социально-экономический эффект от мероприятий по улучшению условий и безопасности труда на предприятии.

ВЫВОДЫ

1. В настоящее время проблема финансирования охраны труда и прирост прибыли, особенно, если все экономические процессы хозяйственной деятельности протекают в условиях нестабильности является определяющей в экономической стратегии развития промышленного предприятия. Поэтому изучение вопросов экономики трудовой деятельности является основным условием предупреждения неблагоприятных ситуаций и последствий в хозяйственной деятельности промышленного предприятия.

2. В современной научной [3, 4, 5, 6] и учебной [1, 2] литературе существуют показатели и критерии оценки факторов риска и неопределенности при оценке эффективности работы предприятия. При этом взаимосвязь экономических показателей охраны труда с показателями экономической эффективности промышленного предприятия в достаточной степени не отражена. Поэтому при решении экономических вопросов охраны труда необходимо обращать внимание на точность экономических расчетов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Зайцев Н.Л. Экономика промышленного предприятия. Практикум: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 192 с.
2. Керб Л.П. Основи охорони праці: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2001. — 252 с.
3. Ковалев А.А. Правовые и организационные вопросы охраны труда в гидромелиорации. // Сборник науч. трудов НАПКС. Строительство и техногенная безопасность. — 2006. — Вып. № 13-14. — С. 84-93.
4. Медицина нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань: (Збірник нормат.-прав. докум. з лікув.-профілакт. роботи та діяльності мед.-соц. експерт. коміс.). / В.В. Піддубний, О.І. Стовбун. — К.: Логос, 2005. — 400 с.
5. Методика визначення соціально-економічної ефективності заходів щодо поліпшення умов і охорони праці. — К.: Основа, 1999. — 95 с.
6. Методичні рекомендації по визначенню напрямків ефективного вкладення коштів і охорону праці на підприємстві. — К.: Основа, 1999. — 79 с.
7. Федоркин С.И., Ковалев А.А. Технические и экономические основы охраны труда: Учебн. пособие. — Симферополь: НАПКС, 2008. — 316 с.

АННОТАЦІЇ

Воробійов Ю.М. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ АКЦІОНЕРНИХ КОМПАНІЙ ТА ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП УКРАЇНИ

У статті досліджено питання формування фінансових ресурсів акціонерних компаній та фінансово-промислових груп України.

Ключові слова: фінансові ресурси, акціонерні компанії, фінансово-промислові групи.

Рогатенюк Е.В. ПРО ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуті основні підходи вітчизняних і зарубіжних учених до реструктуризації фінансової системи. Базуючись на результатах проведеного аналізу, запропонований підхід по реструктуризації організаційної і внутрішньої структури фінансової системи, що відповідає реаліям української економіки.

Ключові слова: соціально-економічна система, фінансова система, організаційна структура фінансової системи, внутрішня структура фінансової системи, трансформація фінансової системи.

Нехайчук Ю.С. ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ І ПОДОЛАННЯ ВПЛИВУ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА РЕАЛЬНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ

Розглянуто вплив негативних наслідків світової фінансової кризи на розвиток економіки Автономної Республіки Крим і розвиток банківського і реального секторів в даних умовах. Виявлені проблеми функціонування економіки в умовах кризи. Запропоновано заходи щодо мінімізації негативних наслідків фінансової кризи.

Ключові слова: фінансова криза, розвиток економіки, банківський сектор, реальний сектор, фінансова підтримка, інвестиції.

Землячов С.В., Землячева О.А. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ПРИНЦИПИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ПО ТИМЧАСОВІЙ ВТРАТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

У статті розглянуті основи організації діяльності Фонду соціального страхування по тимчасовій втраті працездатності. Охарактеризовані завдання Фонду, члени Фонду, джерела формування бюджету Фонду. Приведена класифікація витрат Фонду. Описана структура органів управління Фондом, повноваження Правління і виконавчої дирекції Фонду. Приведені наглядові функції Фонду. Розглянуто поняття і основи обчислення страхового стажу. Охарактеризовано поняття і види матеріального забезпечення і соціальних послуг в страхуванні по тимчасовій втраті працездатності.

Ключові слова: соціальне страхування, забезпечення, нагляд, страховий тариф, застрахований.

Пожарицька І.М., Плугарь Є.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ

Розглянуті методологічні основи державного фінансового аудиту в Україні, приведена порівняльна характеристика незалежного аудиту і державного фінансового аудиту.

Ключові слова: державний фінансовий аудит, незалежний аудит.

Усков І.В. МОДЕЛЬ ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН АР КРИМ

У статті визначаються проблемні сторони у розподілі міжбюджетних трансфертів між рівнями місцевих бюджетів. На підставі цього розробляється економіко - математична модель, яка направлена на об'єктивний розподіл вирівнюючої і стимулюючої фінансової допомоги між рівнями районних і міських бюджетів в АР Крим.

Ключові слова: міжбюджетні трансферти, економіко - математична модель розподілу міжбюджетних трансфертів, вирівнююча і стимулююча фінансова допомога, органи місцевого самоврядування, дохідні і витратні повноваження місцевих органів влади.

Ворошило В.В. ТИПОЛОГІЯ ФІНАНСОВИХ РІШЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ

У статті розглянуті основні елементи класифікації фінансових рішень домогосподарств і запропонована типологія фінансових рішень домогосподарств на сучасному етапі розвитку економіки України.

Ключові слова: типологія, фінансові рішення домогосподарств, ознаки.

Туманова О.А. ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

У статті розглянуті особливості сільськогосподарського страхування. Визначені основні проблеми даного виду страхування в умовах розвитку і становлення страхового ринку України. Запропоновані шляхи рішення даних проблем.

Ключові слова: сільськогосподарське страхування, страховий ринок, страховий ризик, страховики.

Гутаріна С.О. ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

В статті розглянуто процес еволюції наукової думки щодо фінансування місцевих органів самоврядування, як в Україні так і в зарубіжних країнах.

Ключові слова: місцеві фінанси, місцеві бюджети, органи місцевого самоврядування, фінансові ресурси, фінансове забезпечення місцевого самоврядування.

Воробйова О.І. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті досліджено теоретичні положення щодо сутності банківської системи та її значення для розвитку суспільного виробництва.

Ключові слова: банківська система, суспільне виробництво.

Бондар О.П. МІСЦЕ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто питання про місце банків в операціях на ринку цінних паперів. Акцентується увага на необхідність подальшої активізації діяльності комерційних банків на фондовому ринку. Наведено напрямки вдосконалювання фондового ринку України.

Ключові слова: Фондовий ринок, комерційний банк, інвестиційна діяльність

Срібна К.А. ГРУПУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА РІВНІ АР КРИМ

Здійснено групування банківських установ АР Крим за загальними активами, розміром капіталу й розміром зобов'язань та визначено рейтинг кожного банківського інституту регіону у групі найбільших, великих, середніх та дрібних банків.

Ключові слова: банківські установи, філії та відділення, групи, загальні активи, капітал банку, зобов'язання.

Плаксієнко В.Я., Блажевич О.Г. ІНВЕСТИЦІЇ В АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено питання можливості здійснення інвестицій в аграрне виробництво в сучасних умовах розвитку економіки України

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, фінансова криза, економічна криза.

Срібний В.І. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АСПЕКТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АР КРИМ

Досліджено основні показники регіонального розвитку та проведено оцінку економічної безпеки в аспекті інвестиційного розвитку АР Крим.

Ключові слова: економічна безпека, соціально-економічні показники, регіон, інвестиції, промисловість, населення, фінансова система, зовнішньоекономічна діяльність.

Нехайчук Д.В. ІНВЕСТИЦІЇ У ВОДОГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС: ОБҐРУНТОВУВАННЯ І РОЗРАХУНОК

Розглянуто вплив інвестиційних вкладень на розвиток водогосподарського комплексу регіону. Визначені критерії оцінки інвестицій з ранжирування їх за значущістю. Введено поняття «вodomісткість». Здійснена класифікація чинників, що впливають на рішення щодо інвестування в об'єкти водогосподарського комплексу.

Ключові слова: інвестиції, водогосподарський комплекс, оцінка інвестицій, ранжування проектів, критерії оцінки.

Ковальов А.А. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ В УЧБОВИХ ПРОГРАМАХ ВНЗу

Розглянуті основні поняття і економічного аналізу охорони праці на підприємстві, правила відшкодувань збитку, страхування і обґрунтування витрат на охорону праці.

Ключові слова: показники соціально-економічної ефективності заходів щодо охорони праці, показники статистичної звітності підприємств, групи витрат підприємства, страховий стаж, страховий тариф, розрахунковий період, гранична середньомісячна сума страхових виплат, середньомісячний дохід, середньомісячна заробітна плата, список №1 і №2.

АННОТАЦИИ

Воробьев Ю.Н. *ФИНАНСОВЫЕ РЕСУРСЫ АКЦИОНЕРНЫХ КОМПАНИЙ И ФИНАНСОВО-ПРОМЫШЛЕННЫХ ГРУПП УКРАИНЫ*

В статье раскрыты вопросы формирования финансовых ресурсов акционерных компаний и финансово-промышленных групп Украины.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, акционерные компании, финансово-промышленные группы.

Рогатенюк Э.В. *О ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ*

В статье рассмотрены основные подходы отечественных и зарубежных учёных к реструктуризации финансовой системы. Базируясь на результатах проведённого анализа, предложен подход по реструктуризации организационной и внутренней структуры финансовой системы, отвечающий реалиям украинской экономики.

Ключевые слова: социально-экономическая система, финансовая система, организационная структура финансовой системы, внутренняя структура финансовой системы, трансформация финансовой системы

Нехайчук Ю.С. *О МЕРАХ ПО УЛУЧШЕНИЮ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПРЕОДОЛЕНИЮ ВЛИЯНИЯ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА НА РЕАЛЬНЫЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ*

Рассмотрено влияние негативных последствий мирового финансового кризиса на развитие экономики Автономной Республики Крым и развитие банковского и реального секторов в данных условиях. Выявлены проблемы функционирования экономики в условиях кризиса. Предложены меры по минимизации негативных последствий финансового кризиса.

Ключевые слова: финансовый кризис, развитие экономики, банковский сектор, реальный сектор, финансовая поддержка, инвестиции.

Землячев С.В., Землячева О.А. *ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ПРИНЦИПЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ФОНДА СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ПО ВРЕМЕННОЙ ПОТЕРЕ ТРУДОСПОСОБНОСТИ*

В статье рассмотрены основы организации деятельности Фонда социального страхования по временной потере трудоспособности. Охарактеризованы задачи Фонда, члены Фонда, источники формирования бюджета Фонда. Приведена классификация расходов Фонда. Описана структура органов управления Фондом, полномочия Правления и исполнительной дирекции Фонда. Приведены надзорные функции Фонда. Рассмотрено понятие и основы вычисления страхового стажа. Охарактеризовано понятие и виды материального обеспечения и социальных услуг в страховании по временной утрате трудоспособности.

Ключевые слова: социальное страхование, обеспечение, надзор, страховой тариф, застрахованный.

Пожарицкая И.М., Плугарь Е.В. *МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО АУДИТА*

Рассмотрены методологические основы государственного финансового аудита в Украине, приведена сравнительная характеристика независимого аудита и государственного финансового аудита.

Ключевые слова: государственный финансовый аудит, независимый аудит.

Усков И.В. *МОДЕЛЬ ПОСТРОЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ АР КРЫМ*

В статье определяются проблемные стороны в распределении межбюджетных трансфертов между уровнями местных бюджетов. На основании этого разрабатывается экономико-математическая модель, направленная на объективное распределение выравнивающей и стимулирующей финансовой помощи между уровнями районных и городских бюджетов в АР Крым.

Ключевые слова: межбюджетные трансферты, экономико-математическая модель распределения межбюджетных трансфертов, выравнивающая и стимулирующая финансовая помощь, органы местного самоуправления, доходные и расходные полномочия местных органов власти.

Ворошило В.В. *ТИПОЛОГИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕШЕНИЙ ДОМОХОЗЯЙСТВ*

В статье рассмотрены основные элементы классификации финансовых решений домохозяйств и предложена типология финансовых решений домохозяйств на современном этапе развития экономики Украины.

Ключевые слова: типология, финансовые решения домохозяйств, признаки.

Туманова Е.А. ОСОБЕННОСТИ СТРАХОВАНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

В статье рассмотрены особенности сельскохозяйственного страхования. Определены основные проблемы данного вида страхования в условиях развития и становления страхового рынка Украины. Предложены пути решения данных проблем.

Ключевые слова: сельскохозяйственное страхование, страховой рынок, страховой риск, страховщик

Гутарина С.А. ЭВОЛЮЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ФИНАНСИРОВАНИЕ МЕСТНЫХ ОРГАНОВ ВЛАСТИ

В статье рассмотрено процесс эволюции научной мысли относительно финансирования местных органов самоуправления как в Украине так и в зарубежных странах.

Ключевые слова: местные финансы, местные бюджеты, органы местного самоуправления, финансовые ресурсы, финансовое обеспечение местного самоуправления.

Воробьева Е.И. БАНКОВСКАЯ СИСТЕМА: СУЩНОСТЬ И ЗНАЧЕНИЕ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА

В статье обоснованы теоретические положения, раскрывающие сущность банковской системы и ее значения для развития общественного производства.

Ключевые слова: банковская система, общественное производство.

Бондарь А.П. МЕСТО КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ НА ФОНДОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рассмотрен вопрос о месте банков в операциях на рынке ценных бумаг. Акцентируется внимание на необходимость последующей активизации деятельности коммерческих банков на фондовом рынке. Приведены направления усовершенствования фондового рынка Украины.

Ключевые слова: Фондовый рынок, коммерческий банк, инвестиционная деятельность

Срибная Е.А. ГРУППИРОВКА БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ НА УРОВНЕ АР КРЫМ

Проведена группировка банковских учреждений АР Крым по общим активам, размеру капитала и размеру обязательств и определен рейтинг каждого банковского института региона в группе наибольших, больших, средних и малых банков.

Ключевые слова: кредитный рынок, кредитный портфель, темпы роста, банковские учреждения, общие активы.

Плаксиенко В.Я., Блажевич О.Г. ИНВЕСТИЦИИ В АГРАРНОЕ ПРОИЗВОДСТВО В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

В статье исследованы вопросы возможности осуществления инвестиций в аграрное производство в современных условиях развития экономики Украины

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, финансовый кризис, экономический кризис

Срибный В.И. ОЦЕНКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В АСПЕКТЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АР КРЫМ

Исследованы основные социально-экономические показатели регионального развития и проведена оценка экономической безопасности в аспекте инвестиционного развития АР Крым.

Ключевые слова: экономическая безопасность, социально-экономические показатели, регион, инвестиции, промышленность, население, финансовая система, внешнеэкономическая деятельность.

Нехайчук Д.В. ИНВЕСТИЦИИ В ВОДОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ КОМПЛЕКС: ОБОСНОВАНИЕ И РАСЧЕТ

Рассмотрено влияние инвестиционных вложений на развитие водохозяйственного комплекса региона. Определены критерии оценки инвестиций с ранжированием их по значимости. Введено понятие «водоемкость». Осуществлена классификация факторов, влияющих на решение об инвестировании в объекты водохозяйственного комплекса.

Ключевые слова: инвестиции, водохозяйственный комплекс, оценка инвестиций, ранжирование проектов, критерии оценки.

Ковалев А.А. ПРАКТИЧЕСКАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВОПРОСОВ ОХРАНЫ ТРУДА В УЧЕБНЫХ ПРОГРАММАХ ВУЗА

Рассмотрены основные понятия и сущность экономического анализа охраны труда на предприятии, правила возмещения ущерба, страхования и обоснования затрат на охрану труда.

Ключевые слова: показатели социально-экономической эффективности мероприятий по охране, показатели статистической отчетности предприятий, группы затрат предприятия, страховой стаж, страховой тариф, расчетный период, предельная среднемесячная сумма страховых выплат, среднемесячный доход, среднемесячная заработная плата, список №1 и №2.

ANNOTATION

Vorobyov Y.N. *FINANCIAL RESOURCES OF JOINT-STOCK COMPANIES AND FINANCIAL INDUSTRIAL GROUPS OF UKRAINE*

In the article reveals questions forming financial resources of joint-stock companies and financial industrial groups.

Keywords: financial resources, joint-stock companies, financial industrial groups.

Rogatenyuk E.V. *ABOUT DIRECTIONS OF PRIORITIES RESTRUCTURING FINANCIAL SYSTEM IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION ECONOMY*

In the article basic approaches of domestic and foreign scientists are considered to structuring of the financial system. Being based on the results of the conducted analysis, approach is offered on restructuring of organizational and underlying structure of the financial system, answering realities of the Ukrainian economy.

Keywords: socio-economic system, financial system, organizational structure of the financial system, underlying structure of the financial system, transformation of the financial system.

Nehaychuk U.S. *ABOUT THE MEASURES FOR IMPROVEMENT OF THE FINANCIAL CONDITION OF THE ENTERPRISES AND OVERCOMING THE INFLUENCE OF FINANCIAL CRISIS ON A REAL SECTOR OF ECONOMY*

The influence of negative consequences of the world financial crisis on development of economy of the Autonomous Republic of Crimea and on development of the bank and real sectors in such conditions are considered. We reveal problems of functioning of the economy in condition of the crisis. The measures for minimization of negative consequences of financial crisis are offered.

Keywords: financial crisis, development of the economy, bank sector, real sector, financial support, investments.

Zemlyachev S.V., Zemlyacheva O.A. *BASIC CONCEPTS AND PRINCIPLES, IN-USE IN ORGANIZATION OF WORK OF FUND OF SOCIAL SECURITY ON THE TEMPORAL LOSS OF ABILITY TO WORK*

In the article bases of organization of activity of Fund of social security are considered on the temporal loss of ability to work. The tasks of Fund, members of Fund, sources of forming of budget of Fund, are described. Classification of charges of Fund is resulted. The structure of organs of management Fund, plenary powers of Rule and executive management of Fund, is described. The supervisory functions of Fund are resulted. A concept and bases of calculation of insurance experience is considered. A concept and types of the financial providing and social services is described in insurance on the temporal loss of ability to work.

Keywords: social security, providing, supervision, insurance tariff, insured.

Pozharytskaya I.M., Plugar H. *METHODOLOGICAL BASES OF STATE FINANCIAL AUDIT*

Methodological bases of state financial audit are considered in Ukraine, comparative description of independent audit and state financial audit is resulted.

Keywords: state financial audit, independent audit.

Uskov I.V. *MODEL OF CONSTRUCTION OF THE EFFECTIVE SYSTEM OF THE INTERBUDGETARY RELATIONS AR CRIMEA*

In the article problem sides in distributing of interbudgetary transfer between the levels of local budgets are determined. On the basis of it the economy - mathematical model directed on the objective distributing of financial help evening and stimulant between the levels of budgets district and city in the ARE Crimea is developed.

Keywords: interbudgetary transfer, economy - mathematical model of distributing of interbudgetary transfer, financial help evening and stimulant, organs of local self-government, plenary powers of local authorities profitable and expense.

Voroshilo V. *TIPOLOGY OF FINANCIAL DECISIONS OF HOUSEHOLDS*

In the article the basic elements of classification of financial decisions of households are considered and typology of financial decisions of households is offered on the modern stage of development of economy of Ukraine.

Keywords: typology, financial decisions of households, signs.

Tumanova E. *FEATURE OF INSURANCE IN AGRICULTURE*

The features of agricultural insurance are considered in the article. The basic problems of this type of insurance in the conditions of development and becoming of insurance market of Ukraine are certain. The ways of decision of these problems are offered.

Keywords: agricultural insurance, insurance market, insurance risk, insurance company.

Gutarina S. *EVOLYUCIYA LOOKS TO FINANCING OF LOCAL AUTHORITIES*

The process of evolution of scientific thought in relation to financing of local organs of self-government as in Ukraine so in foreign countries is considered in the article.

Keywords: local finances, local budgets, organs

Vorobyova E.I. *THE BANKING SYSTEM: ESSENCE AND IMPORTANCE IN DEVELOPMENT OF SOCIAL PRODUCTION*

In the article motivates theoretical grounds of essence banking system and its importance for development of social production

Keywords: banking system, social production

Bondar A.P. *PLACE OF COMMERCIAL BANKS AT THE FUND MARKET OF UKRAINE IN MODERN TERMS*

A question is considered about the place of banks in operations at the market of equities. Attention is accented on the necessity of subsequent activation of activity of commercial banks at the fund market. Directions of improvement of fund market of Ukraine are resulted.

Keywords: Fund market, commercial bank, investment activity

Sribnaya K. *GROUPMENT OF BANK INSTITUTIONS AT LEVEL OF CRIMEA*

Groupment of bank institutions ARE Crimea on general assets, conducted the size of capital and size of obligations and rating of every bank institute of region in the group of most, large, middle and small banks is certain.

Keywords: credit market, credit brief-case, rates of growth, bank institutions, general assets.

Placsienko V. Ya., Blazhevych O.G. *INVESTMENTS IN AGRARIAN PRODUCTION UNDER THE MODERN CONDITION OF DEVELOPING UKRAINE'S ECONOMY*

In the article searches questions possibilities of realization investments in agrarian production under the modern conditions of developing Ukraine's economy.

Keywords: investments, investment activity, financial crisis, economic crisis.

Sribniy V. *ESTIMATION OF ECONOMIC SAFETY IN THE ASPECT OF THE INVESTMENT'S DEVELOPMENT OF CRIMEA*

The basic socio-economic indexes of regional development are explored and estimation of the economic safety in the aspect of the investment's development of Crimea is conducted.

Keywords: economic safety, socio-economic indexes, region, invest, industry, population, financial system, foreign economic activity.

Nehaychuk D.V. *THE INVESTMENTS IN WATER-ECONOMIC COMPLEX: MOTIVATION AND CALCULATION*

The influence of the investment embedding on development of water-economic complex of the region is considered. The criteria of the estimation of investments with ranking them on value are defined. The notion «water-retaining» entered. The classification of factors, which influence on decision of investing in the objects of water-economic complex realized.

Keywords: investments, water-economic complex, estimation of an investment, ranking of the projects, criteria of the estimation.

Kovalev A.A. *PRACTICAL REALIZATION ECONOMIC QUESTIONS OF GUARDING LABOUR IN PROGRAMS HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT*

Basic concepts and essence of economic analysis of labour protection are considered on an enterprise, rules of damages to the person, insurances and grounds of expenses on a labour protection.

Keywords: Indexes of socio-economic efficiency of measures on a guard, indexes of the statistical accounting of enterprises, groups of expenses of enterprise, insurance experience, insurance, calculation period, maximum average monthly of insurance payments, average monthly profit, average monthly ettlings, list №1 and №2.

Наші автори

- Воробйов Ю.М.** — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Рогатенюк Е.В.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Нехайчук Ю.С.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Землячов С.В.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Землячева О.А.** — асистент Кримського економічного інституту Київського національного економічного університету
- Пожарицька І.М.** — кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Плугарь Є.В.** — ст. викладач кафедри обліку і аудиту Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Усков І.В.** — аспірант кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Ворошило В.В.** — асистент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Туманова О.А.** — асистент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Гутаріна С.О.** — аспірант кафедри фінансів Таврійського державного агротехнологічного університету, м. Мелітополь
- Воробйова О.І.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри Фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Бондар О.П.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Срібна К.А.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Плаксієнко В.Я.** — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Дніпропетровського державного аграрного університету
- Блажевич О.Г.** — старший викладач кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Срібний В.І.** — кандидат економічних наук, доцент кафедри державного і регіонального управління Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського
- Нехайчук Д.В.** — асистент кафедри фінанси та кредит Національної академії природоохоронного та курортного будівництва
- Ковальов А.А.** — кандидат технічних наук, доцент кафедри Інженерної екології Національної академії природоохоронного та курортного будівництва

ПРЕЗИДІЇ ВИЩОЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ (ВАК) УКРАЇНИ

15 січня 2003 р.

м. Київ №7-05/1

Про підвищення вимог до професійних видань занесених в список ВАК України

п. 3. Необхідні елементи наукової статті:

1. Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями.
2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких здійснена розв'язка даної проблеми, і на які спирається автор.
3. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття.
4. Формулювання цілей статті (постановка завдання).
5. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів.
6. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямі.

Вимоги до авторських рукописів журналу «Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції»

1. Для публікації в журналі приймаються роботи, що раніше не публікувалися, в сферах: фінансів (теорія фінансів, фінанси підприємств, фінансова діяльність суб'єктів підприємництва, фінансовий механізм, фінансовий менеджмент, фінанси домогосподарств, державні фінанси, місцеві фінанси, податки і оподаткування, страхування, фінансовий ринок, міжнародні фінанси тощо); банків (банки і банківська діяльність, кредитування, грошово-кредитна політика держави, банківські інвестиції тощо); інвестування (на макро-, мезо- і мікрорівнях), а також методичні і практичні матеріали, що підготовлені у галузі фінансів, банківської справи та інвестицій. Публікації повинні відповідати вимогам ВАК України від 15 січня 2003 р. №7-05/1.

2. Статті можуть публікуватися однією з трьох мов: українською, російською або англійською. Стаття подається однією з названих мов в 2-х примірниках, надрукована з одного боку листа формату А-4, через 1,5 інтервал, шрифт — 12 кегель, поля з усіх боків 20 мм, обсяг рукопису в межах 6–16 сторінок, включаючи таблиці, рисунки, формули, список використаних джерел. Сторінки рукопису мають бути послідовно пронумеровані (у правому верхньому кутку сторінки). У статті обов'язково виділити наступні підрозділи: ВСТУП, ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ, РЕЗУЛЬТАТИ, ВИСНОВКИ, ЛІТЕРАТУРА.

Разом з роздрукованим текстом рукопису подається комп'ютерна дискета 3,5 або диск з файлом рукопису або рукопис вислати на електронний адрес: finance_napks@mail.ru або blolge@rambler.ru (назва файлу повинна відповідати прізвищу автора), Word 6.0, 7.0, 95, 97, 2000, 2003, шрифт Times New Roman. Рисунки виконані у форматі Excel необхідно подати в оригінальному форматі (формат xls).

3. Разом з рукописом на окремих сторінках подається:

а) прізвище, ім'я по батькові (повністю) автора (авторів), назва статті, анотація і ключові слова трьома мовами (українською, російською, англійською). Все обов'язково повинно бути в електронному варіанті на дискеті або диску;

б) відомості про автора (авторів) українською і російською мовами, з вказівкою прізвища, імені, по батькові, вченого ступеня, звання, місця роботи, посади, адреси, телефонів, за наявності e-mail;

в) одна рецензія доктора економічних наук.

4. Автори статті несуть повну відповідальність за точність приведених фактів, цитат, економічних і статистичних матеріалів, власних імен і інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації.

5. Редакція журналу залишає за собою право при необхідності вносити зміни редакційного характеру без узгодження з автором (авторами).

6. Не приймаються статті, які не відповідають напряму журналу і вимогам ВАК України, не містять нових наукових, методичних або практичних розробок, не оформлені відповідним чином.

7. Порядок оформлення статей наводиться на наступній сторінці. Список використаних джерел слід оформляти відповідно до рекомендацій ВАК України (Бюлетень ВАК України. — 2008. — №3).

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 336.64

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ АКЦІОНЕРНИХ КОМПАНІЙ ТА ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУП УКРАЇНИ

Воробйов Ю.М., д.е.н., професор, НАПКБ

Анотація на мові оригіналу статті

Ключові слова:

ВСТУП

...

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

...

РЕЗУЛЬТАТИ

...

ВИСНОВКИ

...

ЛІТЕРАТУРА (приклад оформлення списку літератури згідно з вимогами ВАК)

1. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств / Ігор Володимирович Зятковський. — Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 228 с.

2. Ковальчук С.В. Фінанси: навч. посіб. / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. — Львів: «Новий Світ — 2000», 2006. — 568 с.

3. Шміт М.П. Фінансово-економічна сутність управління корпораціями в машинобудуванні України / М.П. Шміт, Я.В. Кудря // Фінанси України. — 2008. — №8. — С. 53-62.

4. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 року №514-VI // Урядовий кур'єр. — 2008. — №202.

5. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов: пер. с англ. / Р. Брейли, С. Майерс. — М.: Олимп-Бизнес, 1997. — 1120 с.

6. Науменкова С.В. Особливості управління фінансами в холдингових компаніях / С.В. Науменкова // Фінанси України. — 2008. — №1. — С. 93-107.

7. Ли Ч.Ф. Финансы корпораций: теория, методы и практика: учеб.: пер. с англ. / Ч.Ф. Ли, Д.И. Финнерти. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 686 с.

8. Воробьев Ю.Н. Финансовый капитал предприятий: теория, практика, управление / Юрий Николаевич Воробьев. — Симферополь: Тария, 2002. — 364 с.

9. ТОП-100: рейтинг лучших компаний Украины // Инвестгазета. — 2008. — №3-4. — 162 с.

10. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / Остап Дмитрович Василик. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.

11. Фінанси: підручн. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.

12. Рогатенюк Э.В. Финансы: учеб. пособ. / Э.В. Рогатенюк, И.М. Пожарицкая. — Симферополь: «Национальная академия природоохранного и курортного строительства», 2007. — 280 с.

Підп. до друку 26.12.2008 р. Формат 60 x 84 1/8.

Гарнітура Times. Умов. д. арк. 9,9.

Наклад 100 екз.

Віддруковано в «Поліграфічному підприємстві «Ятрань»

95017, м. Сімферополь,

вул. Дружби, 64/113, тел. (0652) 27-26-56